

De Brugse compagnie Despars op het einde van de 15e eeuw

Op het stadsarchief van Brugge berust een register smal in folio (h. 0,425; b. 0,145) met perkamenten band, gefoliëerd van 1 tot 130 met arabische cijfers. Het bevat zes katernen van twintig folios (1) en loopt over de jaren 1478-1498/99. Er schijnen ettelijke katernen verdwenen te zijn. Dit valt onmiddellijk op door het abrupt eindigen van f° 130 v°. Dit folio geeft de debetrekeningen van de verkopen in 1498 gedaan. Men verwacht ook de kredietzijde zoals in de voorgaande folios, maar deze ontbreekt. Ook de band bewijst de verdwijning van katernen. Ieder katern is aan de boven- en aan de onderzijde bij middel van een koord vastgehecht aan de band. Aan de bovenkant zijn nog tien koorden zichtbaar en sporen van een elfde. Wij kunnen dus veilig aannemen dat minstens vijf katernen verdwenen zijn.

Op de klep, die deel uitmaakt van de band, werd met potlood een notitie aangebracht : „Een koopmans Journal van 't jaer 1478 z : f° 113 v° (Despars)”. Deze dateert vermoedelijk uit de 19e eeuw en werd zonder meer overgenomen door de Kataloog van de Tentoonstelling van Economische Geschiedenis te Antwerpen in 1930, waar het register figureerde (2). Het wordt verder nog aangehaald door prof. de Roover (3) en

(1) In het foliëren van het register sloop een fout. Van f° 114 springt de auteur op f° 125.

(2) J. Denucé, *Catalogue de l'Exposition de l'histoire économique d'Anvers*, blz. 23 (Antwerpen, 1930).

(3) R. De Roover, *Aux origines d'une technique intellectuelle*.

G. Mickwitz (4). Zowel de Kataloog van de Tentoonstelling van 1930 als prof. de Roover schrijven het register toe aan de familie Despars en terecht. Het hierboven vernoemde folio 113 v° spreekt inderdaad over een vennootschap met „mijnen broedere Woutre Despars”. Dit laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Het is echter mogelijk de eigenaar nog nader te identificeren. De genealogie van de familie Despars is voldoende gekend (5). Aangezien het register begint in 1478 en eindigt in 1498, valt gemakkelijk te bepalen aan de hand van enkele aantekeningen in het register welke Despars bedoeld wordt. In deze tijdspanne leefden te Brugge drie gebroeders nl. Jan, Jacob en Wouter, zonen van Marc Despars, die stierf in 1477 (6). Welnu in 1480 wordt Jan Despars vernoemd, die de boekhouding waarnam terwijl de eigenaar van het register op reis was naar Portugal (7). In 1496 sloot de eigenaar — zoals reeds vermeld — een nieuw vennootschap met zijn broeder Wouter Despars (8). Door eliminatie blijft dus Jacob Despars over en is hij zonder twijfel de samensteller van het register geweest.

Het register vangt aan met de volgende tekst : „† Jhesus Maria Johannes anno 78 2 Jenero. Dit es

La formation et l'expansion de la comptabilité à partie double, in Annales d'histoire économique et sociale, jg. 9, 1937, blz. 284.

(4) G. Mickwitz, *Aus Revaler Handelsbücher. Zur Technik des Ostseehandels in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, blz. 205 (Helsingfors, 1938. Societas Scientiarum Fennica. Commentationes humanarum Litterarum IX, 8).

(5) J. Gailliard, *Bruges et le Franc ou leur magistrature et leur noblesse*, dl II, blz. 460-471 (Brugge, 1857-64, 6 dln); W. H. J. Weale, *Généalogie des familles Brugeoises — Les Despars*, in *La Flandre*, jg. 1868-69, blz. 353-407.

(6) W. H. J. Weale, *o.c.*, blz. 372 en vlg.

(7) Brugge, Stedelijk Archief, *register Despars* (van nu voortaan afgekort tot R.D.) f° 13 r° : „Item mijn broeder Jan Despars heeft van Yvoen ontfaen te wilen dat ic in Portugale was”.

(8) R.D., f° 113 v° : „Ter heeren Gods zo hebbic ontfaen van mijnen broedere Woutre Despars voor onse nieu compangie...”.

mijn bouck van allen manieren van goeden bij mij vercocht en de beghinnen anno duust IIII° LXXVIII, II Jenero" (9). De meeste der volgende folios beginnen, zoals normaal, met een †, terwijl op de versozijde van het folio naast het kruis meestal de namen „Ihesus Maria" staan, eventueel doch niet steeds gevolgd door maand en jaartal.

Zoals de aanhaling van f° 1 opgeeft, omvat het register de verkopen gedaan door Jacob Despars. De posten zijn gesteld op naam van de aankoper; het zijn dus personenrekeningen, die gedebiteerd worden voor het bedrag van de aankoop. Een horizontale lijn scheidt de rekeningen van elkaar. Een index, die het opzoeken van bepaalde personenrekeningen in het register zou vergemakkelijken, is niet aanwezig. Mogelijk kwam hij achteraan en verdween met de vijf verloren katernen.

De aangekochte waar wordt gedetailleerd: hoeveelheid, gewicht, tara, netto-gewicht, eventuele betalings-termijnen en andere nuttige inlichtingen (10). Per rekening wordt de globale schuld vastgesteld.

Het krediet wordt geplaatst op de tegenoverliggende bladzijde. Het register is dus in een bilaterale vorm opgesteld. De foliëring is daaraan niet aangepast. In een dubbele boekhouding waar debet en krediet op een dergelijke manier geplaatst zijn, wordt hetzelfde folio-nummer voor beide gebruikt (11). Dit is hier niet het geval. Debet vormt de versozijde van een folio en krediet de rektzijde van de volgende. Dit wordt voldoende

(9) *Ibid.*, f° 1 r°.

(10) Als voorbeeld kan volgende debetrekening dienen (*Ibid.*, f° 17 v°): „Item vercocht Clais van der Steene X kisten zuckers te VI gr. tpont wegghen bruut 1918 / of voor tare van de kisten 10 630 / noch voor pampier en de bate IIII lb. per kiste, comt 40 blijft er net 1248 comt somme net XXXI lb. IIII s. Dach deen elft tSinxe, de reste Bamesse”.

(11) F. Edler, *Glossary of Mediaeval terms of Business. Italian series 1200-1600*, blz. 389 (Cambridge, Mass., 1934).

bewezen door de verwijzingen in het register zelf (12).

De posten op de kredietzijde zijn eerder sommail. De aflossingen gebeuren met kontanten — de aankopen, die kontant betaald worden, zijn ook opgegeven — door kompensatie, door tussenkomst van een wisselaar-bankier (13) of door ruiling. Terwijl de debetrekningen gevolgd zijn van de totalen, is dit voor de krediet-rekeningen meestal niet het geval. Wel worden in de loop van de afbetaling, wanneer deze over een lange termijn liep, een aantal optellingen gemaakt, die in de rand aangeduid staan. Doch een totaal komt niet te voorschijn. Wanneer debet en krediet met elkaar overeenstemmen, worden de debetrekningen eenvoudig doorstreept. Is de plaats bestemd voor het krediet van een debiteur te klein, dan wordt hij op een der volgende folios gedebiteerd voor het saldo. Kocht dezelfde klient korte tijd daarop een nieuwe hoeveelheid zonder dat de eerste aankoop afbetaald was, dan saldeerde Jacob de eerste rekening en debiteerde de nieuwe rekening met het saldo van de eerste. Hieruit reeds kan men opmaken

(12) Het kredietsaldo van Arnoud de Meyere op f° 39 r° nl. 105-14-4 „welke somme ic hier achter ghestelt hebben f° 41 up sijn rekeninghe”. Op f° 41 v° wordt Arnoud de Meyere voor hetzelfde bedrag gedebiteerd. In latere jaren blijkt hij hiervan af te wijken en beschouwt hij debet en krediet als behorende tot hetzelfde folio nl. het folionummer van de kredietzijde. In 1490/91 krediteert hij Dieric Brassart voor 14-9-8 (*R.D.*, f° 102 r°) en verwijst naar Brassarts rekening op f° 105; Brassart wordt voor hetzelfde bedrag gedebiteerd doch op f° 104 v°.

(13) Wij geven van ieder der voornoemde vormen een voorbeeld getrokken uit de rekening van Arnoud de Meyere in april 1482 (*R.D.*, f° 31 v° - 32 r°). Hij kocht aan Jacob Despars 40 kisten suiker voor een bedrag van 124 lb. 5 s. gr. Hiervan betaalde hij een deel kontant: „Ontfanghen par mi comtant int wederkeeren van Andwerpmaerct XV lb. gr.”; een deel stelde hij op Jacobs rekening bij de wisselaar-bankier Joos de Raet: „Item ontfanghen par Joos de Raet in de Sinxemaerct LX lb. gr.”; tijdens de Bamismarkt 1482 betaalde de Meyere een aantal schuldeisers van Jacob: „Item par Gillis van de Velde XV lb. XIII s. VIII d.; noch par Jan van Noteghem XII lb. gr.; noch par Jacop van Dorlet VIII lb. II s. IX d.; noch par mijn canevevsier III lb. gr.”.

dat de rekeningen opgemaakt zijn volgens orde van de verkoop. In enkele zeldzame gevallen wordt het krediet voortgezet op de debetzijde wanneer daar plaats voorhanden is.

Hoeveel de datum van de verkoop niet steeds vermeld is, schijnen de rekeningen grosso modo kronologisch opgesteld. Hier wordt wel van afgeweken zoals in 1483-84 (14). Op f° 41 en 42 zijn de data respectievelijk juni-oogst 1483 en januari-februari 1484. Onmiddellijk daarop volgt de verkoop tijdens de Bamismarkt 1483. Jacob Despars kreeg vermoedelijk slechts in februari 1484 de gegevens van de persoon, die met de verkoop te Antwerpen belast was, en werden zij dan geboekt (15).

Een aantal rekeningen, die zouden kunnen bestempeld worden als bijzondere debiteuren, vormen een uitzondering op de voornoemde (16). Zij lopen over verscheidene jaren en worden alle gesaldeerd. Hun verschijning hebben zij waarschijnlijk te danken aan een afrekening tussen de vennoten. De debiteurrekeningen genoteerd op f° 82 v° - 83 r° hebben eerder een privaat karakter (17). Gezien het hier gaat om gelden, die geheel of minstens gedeeltelijk tot de vennootschap behoorden, komen zij vermoedelijk om dezelfde reden als de voorgaande voor.

(14) *R.D.*, f° 42 v° - 44 v°.

(15) Dat de verkoop niet altijd onmiddellijk geboekt werd, doch soms eerst op losse papieren, bewijst het strookje geschouvan tussen f° 111 v° - 112 r° met volgende noot: „Te ghedincken te boucke te stellen tleste zucre dat Jacop Bast van mi hadde. Oec de XXI pipen olie, die Woelpitte heeft”. Cfr G. Mickwitz, *Aus Revaler...*, blz. 193-4.

(16) *R.D.*, f° 80 v° - 81 r° : rekening van Cornelio de Altoviti; f° 81 v° - 82 r° : rekening van Giovanni en Agostino Doria; f° 104 v° - 106 r° : rekening van Dieric Brassart. Over het ontstaan van deze rekeningen, zie verder.

(17) Aankoop van een huis „Ten Nieucastele” in 1484; verkoop van een huis „Ten Drie Coninghen” in 1486; lening aan Maximiliaan in 1486; lening aan zijn broer Jan in 1484 e.a.

In de lopende tekst van debet en krediet worden arabische cijfers gebruikt. De totalen daarentegen zijn in romeinse cijfers uitgedrukt. Een vaste regel is dit evenwel niet. Zowel in het ene als in het andere geval komen andere cijfers voor.

Beschouwen wij het register in zijn geheel en toetsen wij het aan de principes, die volgens prof. Fourastié aan de basis van iedere boekhouding dienen te liggen: „L'objet de la comptabilité est de faciliter la mémoire des opérations économiques, d'en exprimer les résultats et d'en permettre le contrôle” (18), dan moeten wij besluiten dat dit register slechts aan het eerste principe beantwoordt. Reeds het feit dat verscheidene rekeningen in een betrekkelijk korte tijdspanne op naam van dezelfde personen geopend worden, laat ons toe deze vorm van boekhouding te bestempelen met een door prof. de Roover gebruikte uitdrukking „in the way still used by small shopkeepers” (19). Er komen geen saldibalansen in voor waaruit de stand van zaken op een bepaald ogenblik kan worden afgeleid en er is geen methodische groepering van de rekeningen, zodat onmogelijk kan nagegaan worden van welke aanvoer de verkochte waren afkomstig zijn. Hoewel in de loop van het register inlichtingen verschaft worden over de aanvoer van diverse goederen, zijn deze gegevens eerder toevaltig en fragmentair. Wanneer J. Despars bij zijn terugkeer uit Portugal in 1481 suiker, melasse en olie importeert (20), overschrijdt hij bij de verkoop ervan in januari 1482 reeds de aangevoerde kwantiteit olie zonder de oorsprong van het overschot aan te geven. In

(18) J. Fourastié, *La Comptabilité*, blz. 9 (Paris, 1961. Collection „Que sais-je” n° 111).

(19) R. De Roover, *The Organization of trade*, in *The Cambridge Economic History of Europe*, vol. III. *Economic organization and policies in the Middle Ages*, uitg. door M. M. Postan, E. E. Rich, E. Miller, blz. 109 (Cambridge, 1963).

(20) R.D., f° 19 v°.

1485 wordt er suiker, olie, melasse en wede aangebracht op de schepen „Gorzijca”, „Renteria” en „Morietta”, doch de lading per schip is niet gekend (21). En indien dit wel gebeurt zoals bv. na 1490, waar men de indruk krijgt dat er meer methodisch te werk is gegaan — de aanvoer wordt regelmatig opgegeven (22), overschotten van vroeger worden bij een aanvoer van later gevoegd (23) — dan zijn ons hier enkel de verkoopcijfers bekend zonder enige opgave van onkosten, die normaal aan een dergelijke handelszaak inherent zijn (24). Hoewel de kredietrekeningen regelmatig betalingsaan schippers vermelden wordt dit gedaan zonder enige verbinding te leggen met de lading (25) of te verwijzen naar een ander register waar het verband wel zou kunnen gevonden worden. Er wordt dus geen enkele poging gedaan om de onkosten voortvloeiende uit de aanvoer en de verkoop van een bepaalde lading te groeperen. Er is zelfs reden om aan te nemen dat het register niet alle verhandelingen van J. Despars bevatte. Bepaalde rekeningen zijn het resultaat van transakties, die in het boek niet voorkomen, zoals bv. de rekening van Hendrik Nieulant in 1484 (26). Wanneer de verhandelingen er wel geheel of gedeeltelijk zijn opgenomen, kan het gebeuren dat de rekeningen onvoldoende gekrediteerd zijn, wat nadien opgevangen wordt in een globale sommaire rekening op naam van de persoon belast met de verkoop van deze goederen zoals in het geval van Gelein van der Banc in 1486/87 (27). Wij

(21) *Ibid.*, f° 66 v°.

(22) *Ibid.*, f° 101 v°, 102 v°, 103 v°, 106 v° en vlg.

(23) *Ibid.*, f° 130 v°.

(24) *Ibid.*, f° 106 r° : in de afrekening met Dieric Brassart is er o.m. sprake van 128-1-2 voor vrachtkosten, averij, 20ste penning van 215 kisten suiker en 62 pijpen melasse.

(25) Schipper Alain Picart (*R.D.*, f° 33 r°); Guillaume Picart (*Ibid.*, f° 37 r°); Martin Sanchez Morieta (*Ibid.*, f° 53 r°).

(26) *Ibid.*, f° 51 v° : „Noch es mi Henric ter causen van den zucker dat wij tjarent tsamen cochten...”

(27) De verkoop van wede in 1486 (*Ibid.*, f° 84 v°) en de afrekening met Gelein van der Banc (*Ibid.*, f° 88 v°).

moeten er echter bijvoegen dat het in beide gevallen gaat om waren verhandeld buiten de vennootschap om en dat vermoedelijk daarom alleen het resultaat opgegeven werd.

Alles wijst er dus op dat het register aangelegd werd — zoals de aanhef vermeldt — enkel om de verkopen te noteren en om de debiteuren van de firma te kennen.

Wanneer wij het vergelijken met het nog bestaande materiaal, dan valt onmiddellijk de sterke gelijkenis op met het Hanzeatische „Schuldbuch”, tot welk besluit Mickwitz eveneens gekomen was (28). Er is bv. geen verschil te bespeuren met een door Mickwitz uitgegeven post uit het Schuldbuch van Selhorst in 1508 (29) en de rekeningen van Despars. Ook de reden van beider bestaan is identiek (30). Dit zet tevens kracht bij aan Nordmanns theorie, dat deze vorm van boekhouding door de Hanzeaten te Brugge overgenomen werd (31).

Indien wij echter de gelijkenis aanvaardden tussen het Hanzeatische Schuldbuch en het Verkoopboek van J. Despars, dan mogen wij de lijn onvermijdelijk doortrekken in verband met het bestaan en de vorm van andere boeken.

(28) G. Mickwitz, *Aus Revaler...*, blz. 205; over het Hanzeatische Schuldbuch, cfr *Ibidem*, blz. 192-196; R. De Roover, *The development of accounting prior to Luca Pacioli according to the account-books of medieval merchants*, in *Studies in the history of accounting*, uitg. door A.C. Littleton en B.S. Yamey, blz. 165-6 en de aldaar geciteerde bibliografie in noot 7 (London, 1956).

(29) G. Mickwitz, *o.c.*, blz. 192-3.

(30) *Ibidem*, blz. 189, 193.

(31) C. Nordmann, *Die Veckinhusenschen Handelsbücher. Zur Frage ihrer Edition*, in *Hansische Geschichtsblätter*, 65-66 jg., 1940-41, blz. 124. De samenhang Brugge-Hanze inzake boekhouding kwam nogmaals tot uiting bij de bespreking van de lezing van H. Samsonowicz, *Remarque sur le comptabilité commerciale dans les villes hanséatiques au XVe siècle*, in *Financiën en Boekhouding der steden van de XIIIe tot de XVIIe eeuw*, dl I, blz. 220-1 (Brussel, 1964, 2 dln; Internationaal Colloquium. Blankenberge 6/9-IX-1962. Handelingen).

Despars bezat inderdaad andere registers, die niet bewaard zijn gebleven. Reeds in de aanvang van zijn register wordt naar een „ander bouck” verwezen (32), waarin de goederen werden opgetekend die hij door ruil of door aankoop verkreeg (33). Zij worden echter niet op de lokale markten verkocht. Wanneer dit wel gebeurt, vinden wij hiervan sporen terug. Wanneer Despars aan de faktor van Hendrik Fustenburch van Keulen op 16 mei 1482 30 kisten suiker verkoopt door bemiddeling van de Brugse makelaar Jacob From, dan krijgt hij o.m. een baal fusteynen van Ulm in ruil. Enkele dagen later reeds verkoopt Jacob From deze fusteynen (34). In andere gevallen draagt Despars schulden — ontstaan door aankopen — over aan bij hem in debet staande personen. Tijdens de Bamismarkt 1485 koopt Jacob Bast suiker aan Despars. Bast betaalt tijdens de daaropvolgende Bamismarkt Jan van Selem voor levering van „tapijtserie” aan Despars (35).

Het ander boek fungeerde dus als Aankoopboek, dit in tegenstelling met de Hanzeaten wier Schuldbuch zowel de verkopen als de aankopen — van elkaar gescheiden of door elkaar gemengd — bevatte (36). Wij mogen aannemen dat het in dezelfde vorm opgesteld was en er bestaan verwijzingen tussen beide registers. Het is echter zeer twijfelachtig of deze verwij-

(32) *R.D.*, f° 5 r° : „Ontfanghen in dander bouck f° 4 in lakenen somme IX lb. XII s. II d.; *Ibid.*, f° 14 r° : „Ontfaen par mi in dander bouc f° 19 in ghensche sarsen en de bancleren VIII lb. IIII s. gr.”.

(33) *R.D.*, f° 69 v° : in 1485 verkoopt hij Antoon Reifin en Colard de Wulf van Belle wede. Termijn van betaling is Kerstmis 1485 met volgende aantekening : „Copic yet van hemleden dat woort mi ofslach”.

(34) *R.D.*, f° 32 - 34 v°.

(35) *R.D.*, f° 75 v° - 76 r°.

(36) C. Nordmann, *Die Veckinhusenschen...*, in *Hans. Gesch.*, 1940-41, blz. 113-117; G. Mickwitz, *Aus Revaler...*, blz. 193.

zingen systematisch doorgevoerd werden (37).

Daarnaast is er nog sprake van een „boucxkin” dat misschien bestemd was voor de verhandelingen van zuidervruchten. Meerdere malen immers wordt verkocht fruit vermeld zonder dat de verkoop in het register geboekt is (38).

Reeds bij de bespreking van het Verkoopboek is er op gewezen dat een afrekening tussen vennoten aan de hand van dit register onmogelijk was door een onvolgende detaillering van de aangevoerde waren, een slechts sporadische opgave der onkosten e.d. Nochtans beschikte Despars over gegevens betreffende de aanvoer. Regelmatig is er sprake van brieven die de lading vergezelden (39). Zij moeten dus in een register opgenomen zijn, waarnaar geen verwijzing voorhanden is, doch dat naar analogie met de Hanzeaten een Goederenboek moet geweest zijn (40). Daar werden de ladingen per schip gespecificeerd, de aankoopprijs opgegeven en de onkosten voortspruitend uit vervoer en verkoop op deze rekening gedebiteerd; de kredietzijde bevatte de resultaten van de verkoop. Zo kwam een soort „Ven-

(37) *R.D.*, f° 74 r° : Despars verkoopt tijdens de Bamismarkt 1485 aan Philippe du Vergees 2 kisten suiker. Het krediet is als volgt geformuleerd: „Ontfaen van idem in caneveys somme V lb. XIX s. gr.”. Er is dus geen verwijzing naar het Aankoopboek.

(38) „Item Arnout de Meyere stelde mij ter wissel up Jan Dootsu 6 marcij (1484) 50 lb. gr., van den welken hij mij sculdich was voor tfruit van Jan Afonso de Palma ut patet bij tboucxkin, 39-9-2” (*R.D.*, f° 50 r°). Vrouw Merre koopt tijdens de Bamismarkt 1485 3 kisten suiker. Een deel van de betaling, die zij daarop deed, was „up rekeninghe van den fruite” (*R.D.*, f° 73 v° - 74 r°). In maart 1488 ontvangt Theune Louf in Zeeland 127-16-6 voor aldaar verkocht fruit (*Ibid.*, f° 92 v°).

(39) *R.D.*, f° 59 r° : „...in al de 619 kisten up de Morieta up mijn comta apart ut patet par de brieven van Jennin mi ghezonden up tvoors. scip”; *R.D.*, f° 102 v° : „...up tscip van Johannianis Rey van Poort... in de welke behoren tsiyne, zo hij scrijft, 2046 arroven...”; *R.D.*, f° 108 v° : „...daer in dat Jennin Esmerandt scrijft dat zijn VIIe arroven een half arrove...”.

(40) G. Mickwitz, *Aus Revaler...*, blz. 189-192. Bij de Hanza-kooplieden wordt het ook Caput of Kaps genoemd.

ture accounting" (41) tot stand, waaruit gemakkelijk de winst op iedere lading kon berekend worden en zo werd een afrekening tussen vennoten mogelijk.

Wij kunnen dus besluiten dat het register van Despars een Verkoopboek is, dienend om de uitstaande schulden van de firma te kennen. Er zijn verwijzingen naar een Aankoopboek, zonder dat echter kan beweerd worden dat de verbinding tussen beide volledig doorgevoerd wordt. Naar analogie met de Hanzeatische boekhouding kunnen wij een Goederenboek aanvaarden opgesteld volgens het Venetiaanse systeem van „Venture accounting" maar zonder enige verbinding met de beide voorgaande registers.

In vergelijking met de boekhouding der Italianen (zelfs met deze van de Venetianen, die niet op hetzelfde peil stonden als de Genuezen), die in dezelfde periode als Despars met een gans stel boeken werkten, die eng met elkaar verbonden waren en waar regelmatig verlies en winst- en balansrekeningen in voorkwamen, doet Despars' boekhouding primitief aan. Zij volstond echter zolang de firma voldeed aan de door prof. de Roover geformuleerde voorwaarde: „As long as the business was small, this system was more or less adequate and fulfilled its purpose, but it broke down when the structure became complicated" (42) t.t.z. zolang de handel zich langs éénzelfde lijn voortbewoog, dit in tegenstelling tot de Italianen, die met een netwerk van

(41) R. De Roover, *The development of accounting prior to Luca Pacioli...*, blz. 165, waar hij wijst op de gelijkens tussen Venetianen en Hanzeaten, doch minder geëvolueerd bij de laatste. Over „Venture accounting" bij de Venetianen cfr R. De Roover, *o.c.*, blz. 156-9; F. C. Lane, *Andrea Barbarigo, merchant of Venice 1418-1449*, blz. 164-8 (Baltimore, 1944. The John Hopkins University Studies in historical and political science, series LXII, n° 1).

(42) R. De Roover, *The Organization of the trade...*, blz. 110.

filialen, agenten en factoren gans West-Europa omvatten. De handel van de Hanzasteden voldeed aan deze voorwaarde. Zij bewoog zich langs een Oost-West as (43) en daarom kon deze vorm van boekhouding er blijven stand houden. Zodra echter van deze lijn afgeveken werd zoals in het geval van Hildebrand Veckinhusen in de aanvang van de 15e eeuw, verliest men de controle over de firma en gaat automatisch fail-lijet (44).

Welnu, ook de handelsbedrijvigheid van de firma Despars was niet ingewikkeld. Zij werkte hoofdzakelijk in één bepaalde richting nl. Noord-Zuid/Zuid-Noord t.t.z. Brugge-Lissabon, Lissabon-Brugge zonder daarvan in de loop van haar twintigjarig bestaan veel af te wijken.

Wanneer wij vooropzetten dat de handel van de firma Despars Noord-Zuid/Zuid-Noord gericht was, valt het moeilijk dit rechtstreeks uit het register zelf af te leiden. Er is de reis van Jacob naar Portugal in 1480-81 (45) en in 1490 is er sprake van het vennootschap Jacob en Wouter Despars getiteld „onse Compagnia Lixbone” (46). Doch dit sluit een mogelijke handel met andere gebieden dan Portugal niet uit. Ook de schippers lossen deze moeilijkheid niet op gezien verscheidene nationaliteiten onder hen vertegenwoordigd zijn : er zijn Bretoenen (47), Portugezen (48),

(43) R. De Roover, *The development of accounting...*, blz. 165; G. Mickwitz, *Neues zur Funktion der hansischen Handelsgesellschaften*, in *Hansische Geschichtsblätter*, jg. 62, 1937, blz. 37.

(44) R. De Roover, *The Organization of the trade...*, blz. 110; G. Mickwitz, *Neues zur Funktion...*, in *Hans. Gesch.*, 1937, blz. 37.

(45) *R.D.*, f° 13 r° : „...te wilen dat ic in Portugal was”.

(46) *Ibid.*, f° 100 v°.

(47) Alain Picart (*Ibid.*, f° 33 r°); Brugge, Stedelijk Archief (van nu voortaan afgekort tot SAB), *Civiele Sentenciën in - 4°*, 1487-88, f° 52 v°; Michiel Charlemeine, bretoen (*R.D.*, f° 113 v°).

(48) Joao Rey van Porto (*Ibid.*, f° 102 v°).

Spanjaarden (49), Zeeuwen of Hollanders (50). Wel is bekend dat Bretoense en Hollandse schippers regelmatig Portugese havens aandoen (51).

De richting wordt het duidelijkst aangetoond door de aard van de goederen. Deze zijn hoofdzakelijk suiker, melasse, olie en zuidervruchten met het accent op

(49) O.m. Martin Ochoa Dondarroa „meester van onzen sucker scepé" (R.D., f° 89 v°). Ochoa was afkomstig van Ondorroa aan de Baskische kust. Ook de Renteria, Moriëtta en Furtada wijzen op schepen van Spaanse herkomst (cfr voor de Furtada, L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire des Archives de la ville de Bruges. Section première. Inventaire des Chartes. Première série. Treizième au seizième siècle*, dl VI, blz. 275 (Brugge, 1871-85, 9 dln). Het verschijnen van Spanjaarden ten nadele van de Bretoenen in het vrachtvervoer houdt verband met de internationale toestand, cfr H. E. Malden, *The Cely Papers. Selections from the correspondence and memoranda of the Cely family, merchants of the Stople A.D. 1475-1488*, blz. 164-5 n° 131 (Londen, 1900. Royal Historical Society, 3th series, vol. I), waar de bekende te Brugge verblijvende Spanjaard Juan Lopez een voorstel doet aan de Cely's en hen aanraadt Spaanse schepen te gebruiken. Nog een ander bewijs dat Jacob Despars Spaanse schepen gebruikte is te vinden in een proces van 16 oogst 1505. Frans van den Heede en Jan Houtmarc weigenden averij te betalen aan de Spaanse Natie voor niet-Spaanse goederen vervoerd op Spaanse schepen. De Natie haalt daarentegen een precedent aan met Jacob Despars (SAB, *Civ. Sent. in - 4°, 1504-5, f° 228 v°*).

(50) Hendrik Frijse (R.D., f° 104 v°). Over Hendrik Vriese van Middelburg cfr H. J. Smit, *Bronnen tot de geschiedenis van den handel met Engeland, Schotland en Ierland*, dl I, 2e stuk, nrs 1753, 1956, 1969, 1982 (Den Haag, 1928-1950, 2 dln in 4 banden).

(51) W. S. Unger, *Middelburg als handelsstad (13e tot 16e eeuw)*, blz. 80 (Middelburg, 1935. Overdr. uit *Archief van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, jg. 1935; C. Verlinden, *Deux aspects de l'expansion commerciale du Portugal au Moyen-Age*, in *Revista Portuguesa de Historia*, t. IV, 1947, blz. 44. Voor andere Nederlandse schippers in Portugal, cfr Brussel, Algemeen Rijksarchief (voortaan afgekort tot ARB), *fonds Grote Raad van Mechelen, reg. 793 bis, f° 110 r° - 114 r°*: vervoer van goederen door Heyn Pillenzone, schipper van Amsterdam, voor de portugees Vincente Gil, 26 febr. 1476 n. s.; S. A. Bergen-op-Zoom, *Certificatieboek 1479-93, f° 11 v°*: Dieric Snouck, schipper van Hoorn, eist van de Portugees Loys Loppes vrachtgeld voor de aanvoer van waren uit Lissabon, 16 dec. 1479.

suiker (52); daarnaast wede en graan. Beide laatste produkten zijn echter slechts gelegenheidsartikels. Wanneer de prijzen van de suiker wegens de crisis in Vlaanderen een scherpe daling ondergaan, schakelt Despars over op wede (1485-86); wanneer de verbinding Portugal-Vlaanderen omwille van de politieke omstandigheden verbroken is en er in Vlaanderen ten gevolge van de burgeroorlog schaarste aan voedingsmiddelen heerst, komt graan uit Normandië aan de beurt (1489/90).

De eerste vier produkten hebben echter een continueel karakter. Stuk voor stuk zijn zij van Portugese oorsprong.

De olie (53) wordt steeds — wanneer vermeld —

(52) Zelfs de „azoye” wijn wijst naar Portugal. In het register worden slechts twee verkopen genoteerd nl. begin en einde 1482 (*R.D.*, f° 29 v°, 36 v°). Import is dus eerder toevallig. Over de Portugese oorsprong van de „azoye” wijn, cfr E. Gailliard, *Glossaire flamand*, blz. 231, sub v° agoyen: Gailliard veronderstelt een foutieve lezing van „azoye” en stelt voor „agoye”, met Agoim in Portugal als produktiecentrum. Ook de heren Sneller en Unger zijn van oordeel dat de „azoye” wijn uit Portugal afkomstig is (Z. W. Sneller-W. S. Unger, *Bronnen tot de geschiedenis van den handel met Frankrijk*, dl I, blz. 154, noot 2; blz. 500 noot 1 (Den Haag, 1930, Rijks Geschiedkundige Publicatiën, G. R., n° 70). Een dokument uit het Brugse Stadsarchief bewijst ten overvloede de juiste lezing van „azoye” en de Portugese herkomst: „...een en twintich vate wijns azoie van Portingale...” (*SAB, reg. Procuratiën, 1485-86*, f° 6 v°). „Azoye” wijn is vermoedelijk te identificeren met de door Müller vernoemde wijn van Osoga uit de omgeving van Lissabon en gereputeerd als de beste van Portugal (K. O. Mueller, *Welthandelsbräuche (1480-1540)*, blz. 100, 296 (Wiesbaden, 1962; Deutsche Handelsakten des Mittelalters und der Neuzeit, Band V).

(53) De olie komt voor onder de benaming: olie, vette olie, verlaten olie, oude olie. Zij wordt aangevoerd in vaten, pijpen en kwartelen. Inhoud en onderlinge verhouding van de drie genoemde vormen in het register Despars stemmen overeen met de gegevens verstrekt bij E. Gailliard, *Glossaire Flamand*, blz. 497, 519, 577 en L. Gilliodts-Van Severen, *Un problème à résoudre*, in *La Flandre*, jg. 1879, blz. 96: 1 vat = 2 pijpen = 4 kwartelen: 1 pijp = 11 zesters = 44 schreven = 176 stopen (*R.D.*, f° 33 v°, 34 v°, 60 v°, 78 v° 86 v°, 87 r°). Wanneer wij de Brugse stoop gelijkstellen aan 2,25 liter, dan bevatte een pijp ca. 400 liter.

Lissabonse olie genoemd: „olie Lixbons”, „Lixboons olie”, „Lixbonscher olie”, „Lissebonscher olie”, „Librix olie” (54). Het is Portugese olie vervaardigd met inheemse of Marokaanse olijven (55). Er is slechts eenmaal sprake van Sevillaanse olie en dan nog in een speciaal verband. In 1498 gaat Despars een „partijdo” aan met Frans van den Heede. Deze reedt het schip „De Catte” uit voor de vaart op San Lucar de Barameda, waarin Despars 30 lb. gr. investeert. Dit bedrag moet Despars teruggekeerd worden in „Civilsche olie” (56).

Het belangrijkste voorwerp van de handel is evenwel suiker (57) met zijn derivaat melasse (58). Vanwaar het afkomstig is wordt niet medegedeeld. Tweemaal is er echter sprake van het „Eyland” in verband met

(54) R.D., f° 28 v°, 29 v°, 42 v°, 130 v°.

(55) M. Mollat, P. Johansen, M. Postan, A. Saporì, C. Verlinden, *L'Economie Européenne aux deux derniers siècles du Moyen-Age*, in *Relazioni X Congresso Internazionale di Scienze storiche*, vol. VI, blz. 837 (Firenze, 1955). Het aldaar geciteerde werk F. A. Almeida Langhans, *Apontamentos para a historia do azeite em Portugal* (Lissabon, 1949) kon niet gekonsulteed worden.

(56) R.D., f° 128 v° - 129 r°.

(57) De suiker komt voor onder volgende benamingen: zucere of brootsukere, zo genoemd naar de vorm waarin deze suiker verkocht werd nl. broden; casson of gebroken broodsuiker (N. Deerr, *The history of sugar*, dl I, blz. 96 (Londen, 1949-50 2 dln); sucre de panela = suiker met een merklijk lager gehalte dan broodsuiker (*Ibid.*, dl I, blz. 109); poer of mel suiker = afval van de broden (*Ibid.*, dl I, blz. 96); de invoer wordt uitgedrukt in kisten en arroben. De arrobe is een Portugese gewichtseenheid, die gelijkstaat met ± 13 kgr. of $\pm 14,7$ kgr. naargelang men rekende met het oude of nieuwe gewicht (*Ibid.*, dl I, blz. 100 noot; F. Mauro, *Le Portugal et l'Atlantique au XVIIe siècle (1570-1670). Etude économique*, blz. LVII (Paris, 1960); P. J. Baudet, *Beschrijving van de Azorische Eilanden en de Geschiedenis van hunne volksplanting uit Belgisch oogpunt beschouwd*, blz. 142 (Antwerpen, 1879); K. O. Mueller, *Welthandelsbräuche...*, blz. 95). Te Brugge wordt de arrobe gerekend à 28 Brugse ponden netto, wat overeenstemt met ± 13 kgr. (R.D., f° 1 v°, 19 v°; SAB, *reg. Procur.*, 1485-86, f° 54 v°); Despars rekende dus volgens het oude gewicht. Met vier arroben per kist (R.D., f° 1 v°; in latere jaren zal dit aantal verhoogd worden cfr F. Mauro, *o.c.*, blz. 187; N. Deerr, *o.c.*, dl I, blz. 109) was het

de aankoop van suiker en melasse. In 1490 voert Luis Gallant 88 kisten suiker aan voor rekening van J. Despars. In de afrekening is o.m. een onkostenrekening van 1.500 reis van Gallant „dat hij vertert heeft int eyland te trecken en de weder te comen te Lixboone” (59). In 1494 brengt Theune Louf, dienaar van J. Despars, 640 arroben suiker „uten eylande” (60). Het is evident dat hier Madeira bedoeld wordt.

De import van suiker uit Madeira ligt volledig in de lijn van de tijd. Tussen de 13e en 15e eeuw wordt suiker geproduceerd in het Oostelijk bekken van de Middellandse Zee en op Sicilië, vanwaar het — in hoofdzaak — langs Venetië over West-Europa verspreid wordt (61). Nog in 1460 richt de Ravensburgse handelsmaatschappij suikerplantages en raffinaderijen op aan de Spaanse Oostkust in de omgeving van Valencia (62). Met de opkomst van Madeira echter moeten de traditionele suikergebieden de plaats ruimen. De Madeira-groep, in de eerste helft van de 14e eeuw ontdekt door Italianen in

netto-gewicht van een kist \pm 52 kgr. Hierbij moet nog de houten kist gerekend worden, die gemiddeld op 60 pond of 28 kgr berekend wordt (*R.D.*, passim) en het papier, waarin de broden gewikkeld waren, dat geschat werd op 2 pond per kist of \pm 1 kgr. (*R.D.*, passim; over de Lombardische oorsprong van dit papier, cfr C. Verlinden, *Relations commerciales entre Gènes et le Portugal*, in *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome*, fasc. XXXIII, 1961, blz. 174). Voor poer, casson en panela werd geen papier gebruikt. Het bruto-gewicht van een kist kwam dus neer op \pm 81 kgr. Een brood woog \pm 4 pond (*R.D.*, f° 19 v°, 22 v°, 70 v°); een arrobe bevatte dus zeven broden en een kist 28 broden.

(58) Over melasse als derivaat van suiker cfr A. Schulte, *Geschichte der grossen Ravensburger Handelsgesellschaft*, dl 2, blz. 174, 180 (Stuttgart-Berlin, 1923, 3 dln). De melasse wordt ingevoerd evenals de olie in vaten, pijpen en kwartelen. Voor hun inhoud, zie noot aldaar.

(59) *R.D.*, f° 101 v°.

(60) *Ibid.*, f° 112 v°.

(61) N. Deerr, *The History of sugar*, dl I, blz. 77-97.

(62) *Ibid.*, dl I, blz. 82; A. Schulte, *Geschichte der grossen Ravensburger...*, dl II, blz. 174-7.

dienst van Portugal (63), wordt in 1425 opnieuw ontdekt door twee Portugese edellieden (64). Aanvankelijk wordt de eilandengroep gekoloniseerd met het oog op een intensieve kultuur van graangewassen om in het kronisch tekort van Portugal te voorzien (65). Wanneer Hendrik de Zeevaarder een variëteit van de „Saccharum officinarum genuinum” uit Sicilië laat overbrengen (66) en wanneer rond 1450 de eerste „engenho de aqua” vermeld wordt (67), komt Madeira in zijn tweede ontwikkelingsfase terecht met als dominante: suikerrietkultuur. Zodra de produktie volstaat om Portugals behoeften te dekken (68), wordt met de uitvoer gestart wat een daling van de toenmalige suikerprijzen met zich brengt (69). De Ravensburgse firma doet

(63) C. Verlinden, *De ontdekking der Kanarische eilanden in de XIVe eeuw volgens de geschreven bronnen en de kartografie*, blz. 13 (Brussel, 1958; Mededelingen van de Kon. VI. Academie voor Wetensch., Letter. en Sch. Kunsten v. België, Klasse der Wetensch., jg. XX, n° 6).

(64) C. Verlinden, *Maatschappij en Instellingen der Moderne Tijden*, blz. 7 (Gent, 1962. Cursus gedoceerd aan de R. U. Gent, gestencild).

(65) J. Serrao, *Le Blé des îles Atlantiques. Madère et Açores au XVe et XVIe siècles*, in *Annales. Economies. Sociétés. Civilisations*, jg. 9, 1954, blz. 337-341.

(66) F. Mauro, *Le Portugal et l'Atlantique...*, blz. 184.

(67) J. Lucio de Azevedo, *Epocas de Portugal economico*, blz. 228 (Lissabon, 1929); N. Deerr, *The History of sugar*, dl I, blz. 100; J. Serrao, *Le Blé...*, in *Ann. Econ. Soc. Civ.*, 1954, blz. 339.

(68) In 1493 bedroeg de produktie 80.000 arroben. In 1498 120.000 arroben (J. Lucio de Azevedo, *Epocas...*, blz. 229-230).

(69) Zie de prijzen opgegeven voor Engeland en Frankrijk bij N. Deerr, *The History of sugar*, dl 2, blz. 528-9, berekend naar de gegevens van Th. Rogers en G. D'Avenel. Voor Vlaanderen zie de prijzen bij G. Croisiau, *Prijzen in Vlaanderen in de 15e eeuw*, in *Dokumenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant (XVe-XVIIIe eeuw)*, uitg. o.l.v. pr. dr C. Verlinden, blz. 47-48 (Brugge, 1959. Werken uitg. door de Faculteit van de Letteren en Wijsbeg. van de R. U. Gent, afl. 125); voor Brabant zie H. Van der Wee, *The Growth of the Antwerp market and the European Economy (fourteenth-sixteenth century)*, dl I, graph 15 (Den Haag, 1963, 3 vol.).

haar plantages in Spanje op (70), daar tegen de Portugese prijzen niet kan gekonkurreerd worden. Genua (71), Florentië, Venetië, Konstantinopel en Chio (72) worden afnemers in plaats van leveranciers. In Normandië verschijnt deze suiker in 1479 (73). De uitvoer naar Vlaanderen is reeds in 1468 aan de gang (74) en zal rond 1498 een jaarlijks cijfer van 40.000 arroben bereiken (75). De suiker uit Madeira heeft dus definitief West-Europa veroverd. Tot aan de komst van de Amerikaanse suiker blijft het produkt nog bestemd voor een gepreviligiëerde klasse, maar het is geworden zoals F. Mauro zegt: „Il n'est plus une drogue. Sa consommation est quotidienne” (76). Van deze nieuwe goederenstroom heeft de firma Despars dankbaar gebruik gemaakt.

Gezien de drie vorige waren uit Portugal afkomstig zijn, zouden wij normaal kunnen aanvaarden dat ook de zuidervruchten (rozijnen, vijgen) (77) uit dezelfde

(70) A. Schulte, *Geschichte der grossen...*, dl. 2, blz. 176-7.

(71) C. Verlinden, *Relations commerciales...*, in *Bull. Inst. Hist. Belg. Rome, 1961*, blz. 163-177 en de uitgave van de dokumenten hierop betrekking hebbende door D. Gioffre, *Documenti sulle relazioni fra Genova ed il Portogallo del 1493 al 1539*, in *Ibid.*, blz. 179-316.

(72) J. Lucio de Azevedo, *Epocas...*, blz. 230; N. Deerr, *History of sugar*, dl I, blz. 100.

(73) M. Mollat, *Le commerce maritime Normand à la fin du Moyen-Age*, blz. 225 (Paris, 1952).

(74) L. Gilliodts-Van Severen, *Cartulaire de l'Ancien Consulat d'Espagne à Bruges. Recueil de documents concernant le commerce maritime et intérieur, le droit des gens public et privé, et l'histoire économique de la Flandre*, dl I, blz. 104 (Brugge, 1901-1902, 2 dln. Uitg. van de Société d'Emulation van Brugge).

(75) J. Lucio de Azevedo, *Epocas...*, blz. 230.

(76) F. Mauro, *Le Portugal et l'Atlantique...*, blz. 183.

(77) Deze zuidervruchten worden ook genoemd „fruit de quaesme comme figues et roysins qui estoient en ce present an devant le quaesme derrain passé venuz de pays de Portugal”, omdat het verbruik ervan grotendeels voor de vastenperiode bestemd was (SAB, *Civ. Sent. in-fº, 1453-60, fº 90 vº - 91 rº*).

streek werden aangevoerd (78). Het Iberische schiereiland kende een drietal exportgebieden van dergelijke vruchten nl. Valencia, Granada en Algarvië. Granada kunnen wij onmiddellijk uitsluiten daar de uitvoer volledig in handen van Genuezen is (79). Blijven Valencia en Algarvië, die in het midden van de 15e eeuw de belangrijkste centra waren van uitvoer naar Brugge. Nog in 1466 wordt te Brugge een Compagnie opgericht „om in te coopene en de te vercoopene al tfrueyt van Algerven en de van Valencien dat bin dien jaere overbrocht zoude werden ter Sluus in Vlaenderen” (80). Valencia werd in de loop van het laatste kwart der 15e eeuw min of meer uitgesloten. Dank zij het Kastiliaanse hinterland was Valencia een voorname invoerhaven geworden en had de taak van Barcelona overgenomen (81). Op het einde van de 15e eeuw treedt een recessie in juist ten gevolge van het verlies van dit hinterland, dat dank zij de reorganisatie van de „hermandad” onder Ferdinand en Isabella nu van uit het Noorden zonder gevaar kan bevoorraad worden (82). Volledig verlaten wordt Valencia echter niet, wat

(78) Volgende noot wijst inderdaad op de Portugese oorsprong van het fruit: „...voor tfrut van Jan Afonso de Palma” (R.D., f° 50 r°). Een de Palma was konsul van de Portugese Natie te Brugge in 1495 (A. Braancamp Freire, *Noticias da Feitoria de Flandres*, blz. 79 (Lissabon, 1920).

(79) J. Heers, *Le Royaume de Grenade et la politique marchande de Gènes en Occident*, in *Le Moyen Age*, dl 63, 1957, blz. 108.

(80) SAB, *reg. Snaggaert*, f° 85 r° - 86 v°.

(81) J. Heers, *Gènes au XVe siècle. Activité économique et problèmes sociaux*, blz. 492-3 (Paris, 1961).

(82) A. Schulte, *Geschichte der grossen Ravensburger...*, dl I, blz. 295. Over de recessie in Valencia cfr M. Mollat, P. Johansen, enz., *L'Economie Européenne...*, blz. 936-8, steunend op het werk van E. J. Hamilton, *Money, prices and wages in Valencia, Aragon and Navarre, 1351-1500* (Cambridge, Mass. 1936).

blijkt uit het feit dat een Jacob Despars „marchant de Valenche” daar stierf vóór 1494 (83).

De zuidervruchten door Vlamingen ingevoerd komen dus hoofdzakelijk uit Algarvië in Zuid-Portugal op het einde der 15e eeuw. Ze waren één der voornaamste Portugese uitvoerartikelen in de periode vóór de ontwikkeling van de suikerindustrie en de koloniale handel. Kwasi één vierde van de inkomsten van Pedro Eanes, faktor van de koning van Portugal te Brugge, komt voort van de verkoop van zuidervruchten in 1442 (84). Uit het kwijtschrift van 1 maart 1498 aan Afonso Martinez, faktor van de koning, verleend, blijkt nog het massale van deze aanvoer. Het vormt echter niet meer het hoofdbestanddeel. Het zwaartepunt is verschoven naar suiker en peper (85). Tussen beide data liggen een reeks dokumenten, die de continuïteit en het belang van deze Portugese handelstak bewijzen (86).

(83) SAB, *Civ. Sent. in - 4º, 1494*, fº 5 rº. De in deze tekst ver-
noemde Jacob is niet dezelfde als de eigenaar van het register.
Het was de zoon van Jan Despars. De in Valencia gestorven
Jacob is dus de neef van Jacob, eigenaar van het register
(W. H. J. Weale, *Les Despars...*, in *La Flandre*, 1868-9, blz. 397).

(84) A. Braancamp Freire, *Noticias...*, blz. 136: „Recebeo de
Pera Dopa (Pieter Dop) e Jacome Brandarill (Jacob Brandereel)
e Joham do Albarim (?) e Luis Reguarte (Loy Reynaerd),
mercadores Brugese, en parte de pago do contrauto da fruyta
que com elles fez 650 lb. gr.”.

(85) *Ibid.*, blz. 79: o.m. 18.202 stukken vijgen.

(86) Aankoop door Filips van Aartrijke en Ruy Machado,
bruggelingen, van de lading vijgen en rozijnen aangevoerd door
de Portugese vloot te Sluis in 1455 (SAB, *Civ. Sent. in - fº, 1453-60*,
fº 60 vº - 62 rº, 64 rº, 90 vº - 91 vº). Proces betreffende de verze-
kering van een Portugees schip geladen met 500 „quintalades”
fruit (*Ibidem*, fº 68 rº - vº). De reeds genoemde Compagnie van
1466 opgericht om al het geïmporteerd fruit van Valencia en
Algarvië op te kopen (SAB, *reg. Snaggaert*, fº 85 rº - 86 vº). De
Portugezen geladen met fruit aangekomen in de Wielingen in
1471-73 (W. S. Unger, *De tol van Iersekeroord. Documenten en*
rekeningen, 1321-1572, blz. 224, 227 (Den Haag, 1939, R. G. P.,
kl. ser., nº 29). Boeten geheven door de stad Brugge wegens
inbreuk op haar stapelrechten: aankoop van zuidervruchten
door de Bruggelingen aan een Portugees te Sluis (SAB, *rek.*
1483-84, fº 40 vº - 41 rº). De Portugese schepen vermeld in de

Aan de hand van het voorgaande menen wij voldoende aangetoond te hebben dat het belangrijkste deel van Despars' aangevoerde goederen uit Portugal afkomstig waren, en kunnen wij overgaan naar de vraag hoe hij de afstand Brugge-Lissabon overbrugde, hoe hij de aankoop aldaar leidde en waarmede hij zijn handel financierde.

Deze reeks vragen zijn niet zo gemakkelijk te beantwoorden temeer daar de noodzakelijke inlichtingen berusten in een aantal boeken, die — zoals wij gezien hebben — niet tot ons zijn gekomen.

De organisatie van de buitenlandse handel wortelt voor het grootste deel in het reeds dikwijls vernoemde vennootschap tussen Jacob en Wouter Despars. Zij zijn echter niet onmiddellijk tot de oprichting van een Compagnie overgegaan. Deze schijnt een soort van inkubatieperiode te hebben doorgemaakt, die uiteindelijk zal leiden tot de firma Despars.

Er is reden om aan te nemen dat deze eerste fase begon in 1477/78. Er moet een verband bestaan tussen de dood van de vader (de moeder stierf op 12 mei 1475), het naar voren treden van beide broeders en de eerste lading goederen aangevoerd in januari 1478.

De vader Marc Despars overleed op 13 maart 1477. Van de vijf zonen, die hij had met zijn vrouw Margareta Metteneye, stierven Marc en Cornelis respectievelijk in 1455 en 1464 (87). Jan daarentegen moet betrekkelijk vroeg gehuwd zijn met Anna Bave. Hij bekleedt immers zijn eerste openbare functie tijdens het dienstjaar 1473/74 en reeds in 1474/75 was hij

haven van Brugge in 1486-87 (L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire...*, dl 6, blz. 275-6; J. Finot, *Etude historique sur les relations commerciales entre la Flandre et l'Espagne au Moyen-Age*, blz. 220 (Paris, 1899).

(87) W. H. J. Weale, *Les Despars...*, in *La Flandre*, 1868-69, blz. 372-5.

raadslid van Brugge (88). Hij was dus ontvoegd (89). Beide andere broeders nl. Jacob en Wouter wachten daarentegen tot na de dood van hun vader met hun politiek optreden. Wouter wordt raadslid in 1478-79 (90) en het register van Jacob toont aan dat hij zijn handel begon in januari 1478. Beiden oefenen een functie uit, die slechts mogelijk is dank zij de steun van een aanzienlijk fortuin, waarover zij de beschikking hebben gekregen (91).

Dat Wouter eerst in 1478 te voorschijn komt is normaal. Hij was amper 23 jaar oud. Voor Jacob is het effacement op politiek en industrieel vlak eerder abnormaal. In 1478 is hij reeds 34 jaar. Zijn huwelijk met Elizabeth Louf is te dateren vóór 1475 (92), zodat hij op dat ogenblik „sijn selfs man” was. De meest voor de hand liggende reden voor zijn niet-voorkomen te Brugge is een verblijf in het buitenland. En inderdaad bevatten zijn aantekeningen in het register vanaf het begin woorden, die door zuidelijke invloeden omvormd zijn. Dit komt vooral tot uiting in de namen van de maanden zoals „Jenero, Fevero, Juljo, Agosto, Dezembro” (93). Verbleef hij vroeger in opdracht van zijn

(88) *Ibid.*, blz. 395. In 1473/4 was Jan Despars lid van de Grote Rame (SAB, *Register der Wetvernieuwing 1468-1501*, f° 45 v°, 51 v°).

(89) Te Brugge was opname in de magistraat een middel tot ontvoegding (L. Gilliodts-Van Severen, *Coutume de la ville de Bruges*, dl I, blz. 174, art. 50 (Brussel, 1874-75, 2 dln. *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier de Bruges*).

(90) SAB, *Reg. Wetvern. 1468-1501*, f° 94 v°.

(91) Over het gepaard gaan van rijkdom en politiek succes cfr R. Van Uytven, *Plutokratie in de „oude” democratieën der Nederlanden*, in *Handelingen van de Koninkl. Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, dl XVI, 1962, blz. 402.

(92) W. H. J. Weale, *Les Despars...*, in *La Flandre*, 1868-9, blz. 376-7. Weale geeft als datum van het huwelijk 1478 (blz. 376), terwijl de oudste zoon geboren werd in 1475 (blz. 377).

(93) *R.D.*, f° 1 r°, 6 r°, 9 r°, 10 r°, 20 r°.

vader, die handelsbetrekkingen had met Spanje (94), in Zuid-Europa, wellicht in Portugal, waardoor het mogelijk was met kennis van zaken reeds in 1478 te starten met de handel op dit land?

Hoe de nalatenschap van vader Despars verdeeld werd, is ons onbekend. Een zaak is zeker, dat onmiddellijk na zijn vaders dood Jacob een aantal goederen (laken, was) verkoopt, die uit de erfenis afkomstig zijn en hem en Wouter gemeenschappelijk toebehoren (95). Uit de verdeling schijnt dus een soort familie-vennootschap ontstaan te zijn, dat evenwel verder strekt dan de verkoop van de goederen verkregen door de erfenis. Nieuwe aangekochte waren staan op beider naam, zoals de zuidervruchten verkocht tijdens de Bamismarkt 1478, die moeilijk eenzelfde oorsprong kunnen hebben (96). In de loop van 1478 leent zijn zuster Adriane, echtgenote van Jan de Vleeschouwer, 8 lb. gr. aan Wouter, waarvoor de Vleeschouwer in Jacobs register

(94) In een dokument van 1469 wordt Marc Despars „marchant demourant en la ville de Bruges” genoemd (J. Versyp, *De Geschiedenis van de Tapijtkunst te Brugge*, blz. 158 n° XXI (Brussel, 1954. Verhand. Kon. VI. Acad. voor Wetensch., Letter. en Sch. Kunsten, Kl. Sch. Kunsten, n° 8). Over zijn handel met Spanje, zie arrest van Marc Despars op een Spaans schip te Sluis in 1448 (SAB, *Civ. Sent. in-f°*, 1436-53, f° 42 v°). Ook het zenden van de zonen van kooplieden naar Spanje is een normaal verschijnsel cfr de lofrede van G. Cassander op Jan de Witte, geboren te Brugge in 1475 en later bisschop van Cuba: „Qui cum jam e pueris excessisset, a parentibus in Hispaniam (cum qua gente, ut hodie quoque, magna commercia nostris hominibus intercesserant), missus est; ut jam inde ab adolescentia ad negotiationes (quae tunc hac in urbe maxime vigeant) informaretur” (G. Cassander, *Oratio in laudem urbis Brugensis*, blz. 20 (Gent, 1847. Uitg. van de Soc. d'Emul. van Brugge).

(95) *R.D.*, f° 1 v°: „Dit sijn van den lakenen Woutre en de mijne gheemeene toebehorende”. *Ibid.*, f° 5 v°: „Een ghesnee minsele van dat ons toegeleit was in ons VIe liber”; „Een boom was, die ons toegeleit was in ons VIe liber”.

(96) *R.D.*, f° 8 v°: „Item van deze IIIc LXX coplen voors. behoren mij en de mijn broeder Wouter IIIc coplen”.

gekrediteerd wordt (97). Op deze basis geeft de verhouding Jacob-Wouter meer de indruk van een Venetiaanse *fraterna* te zijn, waarin de leden van eenzelfde familie alle roerende en onroerende goederen samenbrengen om handel te drijven. Voor de Venetiaanse wet werden zij aanzien als vennoten zonder dat een kontrakt nodig was (98). Zonder nadere gegevens blijft het echter een hypothese.

Wat opvalt in deze eerste fase is de schijnbare afwezigheid van Wouter. In verband met de verkoop wordt over hem nooit gerept. Zijn schoonbroeder, Jan de Vleeschouwer, helpt daarentegen wel. Hij zal tijdens de Paasmarkt van Bergen-op-Zoom 1478 een deel van Jacobs suiker verhandelen (99). Toch is Wouter te Brugge, waar hij regelmatig deelneemt aan toernooien en „vespereyen” (100). Was hij minder tot de handel aangetrokken dan zijn broeder en had hij meer belangstelling voor hoofse ontspanning? Jacob had een gans ander karakter. Hij treedt weinig op het voorplan en politieke mandaten zal hij in vergelijking met zijn op gelijke voet staande medeburgers weinig vervullen (101). Nam de handel hem zodanig in beslag of maakte de korruptie, die schering en inslag was in Brugge

(97) *Ibid.*, f° 10 r°. Over Jan de Vleeschouwer cfr J. Bethune, *Méreaux de familles Brugesois. Jean de Vleeschouwer, chevalier, et Barbe de Witte, 1473*, in *Revue Belge de Numismatique*, jg. 51, 1895, blz. 554-557.

(98) F. C. Lane, *Family partnership and joint ventures in the Venetian Republic*, in *The Journal of Economic History*, vol. IV, 1944, blz. 178-9.

(99) *R.D.*, f° 2 r°.

(100) N. Despaers, *Cronijcke van den lande ende graefschep van Vlaenderen*, dl. 4, blz. 166 (1478), 181 (1479), 198-9 (1480) (Brugge, 1840, 4 dln).

(101) Jacob was hoofdman van het Carmerszestendeel in 1485-86, 1487-88; tesorier in 1488, 1488-90, 1493-94, 1494-95, 1495-96; burgemeester van de „corpse” in 1496-97 (SAB, *Reg. Weivern. 1468-1501*, f° 149 r°, 165 v°, 172 r°, 177 v°, 209 v°, 217 v°, 225 v°, 232 v°).

magistraatmiddens, hem afkerig van de politiek (102)? Hij behoort tot het type van de sedentaire koopman, die zoals prof. Gras het zo juist getypeerd heeft vanuit zijn kantoor goederen uit het buitenland betreft, op lokaal plan opdrachten geeft voor het vervaardigen van produkten bestemd voor buitenlandse markten, dit alles gepaard met de moeilijkheden die hieraan vastzaten nl. koop en verkoop zowel in binnen- als buitenland en supervisie van de personen, die met deze aangelegenheden belast zijn. Deze situatie wordt het duidelijkst geïllustreerd in deze eerste fase (103). Aanvang 1478 voert hij 450 arroben suiker in uit Portugal op het schip van G. Picart, bretoen (104). Hij ruilt goudlaken tegen Spaanse wol (105), die hij verkoopt aan drapiers van Brugge en Belle in ruil voor laken (106). Hij leent deze laatsten daarenboven geld om de wol te bewerken en grondstoffen aan te kopen, wat opnieuw in laken wordt omgezet (107). Deze en andere aankopen zijn, zoals wij verder zullen zien, bestemd voor het buitenland. Een eigen vertegenwoordiger in Portugal bezat hij nog niet. Hij gebruikt daarom Gerard de Mil, faktor van Michiel

(102) Gevallen van corruptie bij de Brugse magistraat op het einde van de 15e eeuw zijn legio (N. Despaers, *Cronijcke...*, dl 4, blz. 139-40, 149, 211-2, 236, enz.; L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire...*, dl 6, blz. 296). De moraliteit van de magistraat van andere Vlaamse steden was niet beter (R. Van Uytven, *Plutokratie...*, in *Hand. Kon. Zuidnederl. Maatsch. v. Taal- en Letterk. en Gesch.*, dl XVI, 1962, blz. 404-7).

(103) N. S. B. Gras, *Business and Capitalism. An introduction to business history*, blz. 74-81 (New York, 1939).

(104) *R.D.*, f° 1 v° - 2 r°.

(105) *Ibid.*, f° 2 v° - 3 r°.

(106) Verkoop op 7 mei 1478 van 3 balen wol aan Jan de Laet van Brugge „om dat hij mi smallen grauwen der vooren reeden zal” (*R.D.*, f° 3 v°). Verkoop van 6 balen wol aan Jan van Lentzele op 4 juni 1478 „hier over moet mi leveren de voors. Jan belsche swarten gheloyt metter clocke of metter b ter Meesinmart onbegrepen alzo varre als mijn somme van XXVI lb. bedragt en de voor de Mesinmart mach hij se reeden te XXV gr. delle” (*R.D.*, f° 4 v°).

(107) Jan de Laet krijgt 2 lb. 5 s. gr. om de wol te „reedene”. Verder 13 s. gr. voor een halve ton boter en nog 2 lb. 12 s. gr. in kontanten (*R.D.*, f° 3 v°).

van Themseke (108). In maart 1479 houdt hij met hem afrekening „ van als dat ic noit met hem (De Mil) ofte met Michiel van Themsekin te doene hade ” (109). De geringe verkoop in april 1480 omvatte vermoedelijk slechts de rest van de vroegere aanvoer en met de Sinksenmarkt van hetzelfde jaar eindigt de eerste faze.

Het einde is bruusk. Er komen hiaten voor in de verkoop (april — Bamis 1478, april — einde 1479), die aantonen dat de handel niet gesmeerd liep. De internationale toestand was uiterst precair en de economische toestand in Vlaanderen ongunstig.

Er is in de eerste plaats de verbinding Vlaanderen-Portugal, die zoal niet verbroken, toch bemoeilijkt werd. De Spaanse successie-oorlog van 1475-77 ging gepaard met een inval van de Portugese vorst Afonso V op Kastiliaans grondgebied (110) en met een machtsontplooiing van de Franse vloot in het Noorden en Zuiden van het Iberisch schiereiland, waarbij Lodewijk XI ernstige verliezen leed (111). De onderhandelingen tussen de Franse koning en Afonso springen af midden 1477 (112) en zowel Frankrijk als Portugal sluiten vrede met Spanje (113), terwijl op 18 september 1477 een bestand getekend wordt tussen Frankrijk en Maximiliaan (114). Het is dan ook geen toeval dat de eerste

(108) Over Gerard de Mil's activiteit in Portugal, zie verder.

(109) *R.D.*, f° 3 v° - 4 r°; er is o.m. sprake van een schuld van 100 arroben suiker.

(110) H. Pirenne, A. Renaudet, E. Perroy, M. Handelsman, L. Halphen, *La fin du Moyen-Age. II. L'annonce des temps nouveaux (1453-1492)*, blz. 87-88 (Paris, 1931. Collect. Peuples et Civilisations).

(111) C. De La Roncière, *Histoire de la Marine Française*, dl 2, blz. 369-373 (Paris, 1909-1923, 6 dln).

(112) *Ibidem*, dl 2, blz. 374-5; J. Calmette, *Le Moyen Age*, blz. 515 noot 1 (Paris, 1948).

(113) H. Pirenne, A. Renaudet, enz., o.c., blz. 88. Frankrijk op 9 oktober 1478 en Portugal in oogst 1479.

(114) F. W. N. Hugenholtz, *Crisis en herstel van het Bourgondisch gezag, 1477-1493*, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl 4, blz. 9 (Antwerpen-Utrecht, 1949-1958, 12 dln).

lading suiker aangevoerd wordt in het begin van 1478, waarbij Despars gebruikt maakt van het momenteel stopzetten van de oorlog te land en op zee (115) in Noord- en Zuid-Europa. Op 4 maart 1478 werd trouwens voor de Vlamingen nog het privilege van een vrijhandel in lakens en andere goederen in Portugal vernieuwd voor een periode van tien jaren (116). Wanneer de oorlog tussen Frankrijk en Boergondië in het voorjaar 1478 opnieuw oplaait, wordt de invoer stopgezet en eerst na het beëindigen van de vijandelijkheden, op 11 juli 1478, hernomen (117).

In maart 1479 herbegint de oorlog op zee in volle hevigheid (118) en duurt minstens tot in oogst 1480. datum waarop Edward IV van Engeland, tot nog toe neutraal, Maximiliaan zijn steun belooft en Frankrijk tot het defensief dwingt (119). Schermutselingen blijven een regelmatig verschijnsel in de grensstreek, doch Lodewijk XI verplaatst zijn subversieve activiteiten naar Luxemburg en Gelderland.

Buiten deze internationale moeilijkheden heeft nog een andere faktor de verkoop beïnvloed: de evolutie van de suikerprijzen. Aanvang 1478 staat de suiker 4 5/12 gr. het pond om reeds in maart-april te stijgen

(115) Voor de verdediging van haar vissersvloot was Vlaanderen genoodzaakt een eigen oorlogsvloot in te richten (R. Degryse, *De konvooiering van de Vlaamsche visschersvloot in de 15de en de 16de eeuw*, in *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, dl II, 1948, blz. 8-9 en, blz. 9, noten 1-2; W. S. Unger, *Bronnen tot de Geschiedenis van Middelburg in den landsheerlijken tijd*, dl I, blz. 370-2 nrs 262, 263 (Den Haag, 1923-1931, 3 dln. R. G. P., Gr. Reeks, nrs 54, 61, 75).

(116) A. Braancamp Freire, *Noticias...*, blz. 156-7 n° XVI.

(117) H. Pirenne, *Histoire de Belgique*, dl 3, blz. 29 (Brussel, 1900-1932, 7 dln. Derde uitg.).

(118) C. De La Roncière, *Histoire de la Marine...*, dl 2, blz. 380-1; Z. W. Sneller-W. S. Unger, *Bronnen gesch. handel Frankrijk*, dl 1, blz. 171-2, nrs 309-310.

(119) C. De La Roncière, *o.c.*, dl 2, blz. 382; E. Varenbergh, *Histoire des relations diplomatiques entre le Comté de Flandre et l'Angleterre au Moyen-Age*, blz. 533-4 (Brussel, 1874).

tot 5, 5 1/3, 5 1/2 gr. en bereikt tijdens de Bamismarkt 8 gr. In het begin van 1479 stellen wij een snelle daling vast en tijdens de Sinksenmarkt is de prijs opnieuw teruggevallen op 4 1/2 gr. Bij het begin van 1480 en dit tot in april komt de suiker opnieuw op 6 gr. te staan (120). Jacobs verkooppolitiek wordt hierdoor bepaald: het stopzetten van de verkoop tussen april - einde 1479 is te wijten aan te lage prijzen — ze daalden vermoedelijk nog lager dan 4 1/2 gr. — en eerst in 1480 zal hij de rest van zijn aanvoer van 1478/79 verhandelen. De stijging van 1478 is in zekere zin abnormaal. Had het iets te zien met een mogelijke revalorizatie van de munt? De kasselrij Kortrijk wil in ieder geval haar aandeel in de „subventie” aan de Aartshertog betalen vóór de vervaldag, gezien de ontvanger vreesde „dat men corts tgoud en de munte up eenen prijs stellen zoude, anghesien dat bestand was...” (121). Dit gebeurt tegen de wil in van de ontvanger van Vlaanderen. De daling van 1479 beperkt zich niet tot de suiker. De melasse daalt van 10 lb. gr. het vat tijdens de Bamismarkt '78 tot 5 lb. gr. in april 1480 (122) en men hoeft slechts de verklaringen van de vertegenwoordiger der Ravensburgse firma in 1478-80 te doorbladeren om te weten dat ook saffraan, saffloer en rijst een moeilijke afzet vinden (123). De graanprijzen daarentegen stijgen (124), wat de toestand zeker niet

(120) R.D., f° 1 v°, 17 v°.

(121) ARB, *fonds Rekenkamer*, n° 42.932, f° 52 v° (rek. 1478-80).

(122) R.D., f° 7 v°, 16 v°.

(123) A. Schulte, *Geschiede der grossen...*, dl 2, blz. 148, 164, 167-9, 181-2 (instorting van de prijs van de rijst van 13 tot 9 s. gr.). Ook de Kortrijkse draperie wijst rond 1480 een dieptepunt aan (O. Mus, *De verhouding van de waard tot de draperie in de Kortrijkse draperie op het einde van de 15e eeuw*, in *Handelingen van het Genootschap „Société d'Emulation” te Brugge*, dl XCVIII, 1961, blz. 163).

(124) G. Croisiau, *Prijzen in Vlaanderen...*, in *Dok. gesch. prijzen en lonen*, blz. 35.

ten gunste kwam (125). Het lijdt geen twijfel dat Brugge in 1479-80 een crisis doormaakte, waarvan wij het dieptepunt niet kennen, doch die een sterke weerslag op het handelsleven moet gehad hebben. Zij tastte de bedrijfslikwiditeit aan met alle nadelige gevolgen hieraan verbonden zoals de kroniekschrijver ze treffend heeft samengevat: „Ende binnen dier middelen tijt (begin 1480) speelden te Brugghe diversche coopliden banckeroutte saulverende hemlieden zom in cloosters, zom te Proossche, eenighe in Zeelant en de andere elders” (126). De oorzaak van de crisis is te zoeken in een terugtrekken van het kapitaal ten overstaan van de op handen zijnde moeilijkheden met Frankrijk. Het goud was reeds tijdens de Sinksenmarkt 1478 met enkele punten gestegen (127), zodat de zgn. wet van Gresham in werking treedt (128). De 12,5 % devaluatie van oktober 1478 beproefde dit op te vangen (129), doch zonder resultaat. De hausse is kontinu.

(125) Zie de weerslag van de levensduurte op de verkoop van luxeartikelen bij W. Brulez, *De firma Della Faille en de internationale handel van de Vlaamse firma's in de 16e eeuw*, blz. 275 (Brussel, 1959. Verh. van de Kon. VI. Acad. v. Wetensch., Letter. en Sch. Kunsten van België, Kl. Letteren, n° 35).

(126) N. Despaers, *Cronijcke...*, dl 4, blz. 198.

(127) A. Schulte, *Geschichte der grossen...*, dl 3, blz. 409: „aber sid dem marckt ist als gold aber uff geschlagen und gelt ie ain st. gold 2 g° mer dan form marckt”.

(128) Over de wet van Gresham cfr R. De Roover, *Gresham on foreign exchange. An essay on early English mercantilism with the text of sir Thomas Gresham's memorandum for the understanding of the exchange* (Cambridge-Londen, 1949). Dat de overheid zich hiervan bewust was, bewijst de ordonnantie van 1 maart 1482 n.s., waarin het volgende wordt gezegd: na de publikatie van de ordonnantie van oktober 1478, waarbij de bestaande koers van de munten met 12,5 % verhoogd werd... „il est tout commun que aucuns marchans estrangiers donnent d'un marc d'or fin 20 lb. 15 s. de gros et le paient des deniers qui sont reputez pour billon ou d'autres deniers qui excèdent le pris de nosdites ordonnances et semblablement des double patars phelippus et karolus... et par ce moyen emportent hors de nosdiz pays tout l'or et l'argent...” (ARB, hs. 883 ter, f° 46 r°).

(129) H. Enno van Gelder-M. Hoc, *Les monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols, 1434-1713*, blz. 24 (Amsterdam, 1960).

Waar de engelse nobel in 1477 nog 7 s. 10 d. gr. genoteerd stond te Londen, staat hij in mei 1479 reeds à 9 s. 6 d. gr. (130). Deze hausse wordt nog verscherpt door de tesauriemoeilijkheden van Maximiliaan, ontstaan uit zijn oorlog met Frankrijk (131). Wie de rekeningen van de kasselrijen naslaat, ziet hoe zwaar de toelagen aan de aartshertog wegen tijdens de jaren 1478-80 (132), zonder nog te spreken van de talrijke leningen geplaast te Brugge (133) en van de verkoop van juwelen, die de Brugse geldmarkt gedraineerd hebben (134). De reeds geciteerde schaarste aan betalingsmiddelen tastte onvermijdelijk ook de likwiditeit van de Brugse bankiers-wisselaars aan, die van de gelegenheid gebruikt

(130) H. E. Malden, *The Cely Papers*, blz. 5, n° 5; 17-18, n° 18.

(131) A. Schulte, *o.c.*, dl 3, blz. 416: „...so das gaeltt wsgennnd in den kriegg, der den herren an ruoert, und die wessler stuirend ouch zu”.

(132) Bv. de rekening van het Brugse Vrije over sept. 1479 - sept. 1480 (Brugge, Rijksarchief, *fonds Vrije n° 216*, f° 117 r°, 135 r°, 138 v°).

(133) Leningen van de stad Brugge in mei 1479 en oogst 1480, gefinancierd door de verkoop van erfrenten à denier 15, respectievelijk voor 400 en 200 lb. gr. (L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire...*, dl 6, blz. 185, 196). Brugse poorters, waaronder Jacob Despars, leenden Maximiliaan 4000 lb. gr. in 1479 (Kervyn De Lettenhove, *Histoire de Flandre*, dl 5, blz. 323-4 (Brussel, 1860, 6 dln); O. Delepierre, *Chronique des faits et gestes admirables de Maximilien I durant son mariage avec Marie de Bourgogne*, blz. 463-4 (Brussel, 1839). Lening van 20.000 lb. gr. door Tomaso Portinari vóór 1480 (A. Grunzweig, *Correspondence de la filiale de Bruges des Medici*, dl 1, blz. XXXI (Brussel, 1931)).

(134) Reeds in september 1477 geeft Maximiliaan opdracht aan heer Jan van Dadizele voor 100.000 rijnse guldens juwelen naar Brugge te brengen „pour les engaigier ou faire fondre, pour nous ayder en nos grans et pesans affaires” (J. Kervyn de Lettenhove, *Mémoires de Jean de Dadizele, souverain-bailli de Flandre*, blz. 56 n° XXII (Brugge, 1850. Uitg. v. d. Soc. d'Emul. van Brugge). Zie ook de juwelen in handen van de Brugse wisselaars Jan Nutin en Colard de Mey als waarborg voor voorschotten toegestaan aan Maximiliaan (O. Delepierre, *Chronique des faits...*, blz. 462-3). De juwelen werden nadien verkocht aan de koning van Engeland (ARB, *hs.* 3279).

maakten om exorbitante winsten te maken (135). Zij moeten echter ook hun reserve (circa 30 % van de depositos) (136) aangeraakt hebben, daar zij naast leningen aan private personen ook voorschotten aan de overheid verleenden (137). Bij gebrek aan steun bij andere banken waren zij niet in staat hun obligaties te verdiskonteren en konden zij hun eigen verplichtingen niet nakomen. Het resultaat was een faillissement. Dit ziet men gebeuren met Colard de Mey en Willem Roelands in 1481/82 (138), en dit zal ook het lot zijn beschoren aan het Brugse filiaal van de florentijnse Compagnie Rabatta en Cambi (139). Het is geen uniek verschijnsel in Brugge's economische geschiedenis. Hetzelfde zal zich herhalen tijdens de crisis van 1486. Het is dan ook begrijpelijk dat in deze onrustige jaren Jacobs handel onderbrekingen kende. Met de verkoop tijdens de Sinksenmarkt 1480 wordt deze eerste fase afgesloten.

(135) Colard de Mey had „boven dien gheusert voort te ghevene groote sommen van penninghen te financie nemende dertich, veertich of tsestich ten honderden" (SAB, *reg. Snaggaert*, f° 203 v° - 206 r°).

(136) R. De Roover, *Money, banking and credit in medieval Bruges*, blz. 305-6, 318 (Cambridge, Mass., 1948. The Mediaeval Academy of America, n° 51).

(137) Voor Colard de Mey zie de voorschotten met juwelen als onderpand in 1479 (O. Delepiepierre, *Chronique des faits...*, blz. 462-3). Volgens N. Despars (*Cronijcke...*, dl 4, blz. 234) steunde Willem Roelands Maximiliaan financieel. Een proces van 1484 vermeldt dat Roelands een vordering had van 24.640 ponden van 40 gr. op Roeland de Fevere, ontvanger-generaal van Vlaanderen en Artesië (ARB, *fonds Grote Raad van Mechelen*, *reg.* 798, blz. 173-182).

(138) R. De Roover, *Money, banking...*, blz. 332, 352 geeft op 1482. Er is mogelijkheid dit reeds in 1481 te situeren. In een brief van Richard aan George Cely van 5 november 1481 wordt allusie gemaakt op het failliet van wisselaars: „...and I thanke God that He pwt hyt in yowr mind to have the 130 li howt of the whystelers handys" (H. E. Malden, *The Cely Papers*, blz. 73-76, n° 68).

(139) A. Grunzweig, *Correspondence...*, blz. XXXI; R. Ehrenberg, *Das Zeitalter der Fugger*, dl 2, blz. 276 (Jena, 1912, 2 dln).

De definitieve vorming van de Cie Despars wordt ingezet met de reis van Jacobs Despars naar Portugal. Van het luwen van het oorlogsgeweld maakte Jacob gebruik om de organisatie van zijn overzeese handel te omvormen. Waar hij zich in het buitenland tot nog toe van een vreemde faktor bediend had, zal voortaan een vertrouwd persoon nl. zijn broeder Wouter zijn zaken in Portugal behartigen.

De reis van Jacob is te dateren in de tweede helft van 1480. Zijn aantekeningen in het register stoppen na de Sinksenmarkt 1480 (140). Dat Wouter zijn broeder vergezelde laat geen twijfel. Jacobs boekhouding wordt tijdens zijn afwezigheid bijgehouden door Jan (141), waar we normaal Wouter zouden verwachten. Na de „vespereyde” van 16 april 1480 (142) wordt Wouter op dergelijke feestelijkheden niet meer vernoemd tot in 1487. Hij vergezelt nog Margareta van York op 24 juni 1480 naar Sluis en Calais (143). Nadien verdwijnt hij totaal. Midden 1481 keert Jacob terug op de „Catherine de Groye” met een lading suiker, melasse en olie (144). Wouter blijft in Portugal

(140) De Antwerpse Sinksenmarkt begon op de tweede Zondag vóór Sinksen en duurde vier weken (O. De Smedt, *De Engelse Natie te Antwerpen in de 16e eeuw (1496-1582)*, dl 2, blz. 450-1 (Antwerpen, 1950-54, 2 dln)). De markt van 1480 begon dus theoretisch op 7 mei en eindigde op 4 juni. De meeste kredietposten, waar vermeld wordt dat Jacob in Portugal is (*R.D.*, f° 13 r° - 19 r°) stoppen met ontvangst geboekt tijdens de Sinksenmarkt 1480, met uitzondering van één post gedateerd 22 juni 1480 (*R.D.*, f° 18 r°). Het vertrek is dus zeker na 22 juni te dateren.

(141) *R.D.*, f° 13 r° : „Item mijn broeder Jan Despars heeft van Yvoen ontfanen te wilen dat ic in Portugale was...”.

(142) N. Despaers, *Cronijcke...*, dl 4, blz. 199.

(143) W. H. J. Weale, *Les Despars...*, in *La Flandre*, 1868-9, blz. 397.

(144) *R.D.*, f° 19 v° - 20 r°. De juiste datum van de aankomst is niet opgegeven, doch is te dateren vóór 14 oogst 1481. Op die dag werd de eerste betaling geboekt voortkomende van de verkoop van deze invoer.

van waaruit hij regelmatig goederen aan Jacob zal sturen.

De Cie heeft dus een volledig nieuw uitzicht gekregen: Jacob in Brugge, Wouter in Portugal en van nu af wordt de verhouding tussen beide broeders betiteld met de naam „Compagnie” (145), term die behouden blijft tot het einde.

Het is echter de vraag op de Cie Despars strookt met de inhoud van een traditionele Italiaanse compagna. Deze was een vennootschap — ontstaan uit een familievennootschap — waar de partners kapitaal inbrachten en arbeid presteerden ten voordele van de opgerichte firma (146); zij bevatte meestal een verbod om buiten het kader van de firma handel te drijven (147). Zij bezat verder een centrale leiding en boekhouding (148).

Wij kunnen geredelijk aannemen dat het arbeids- en kapitaalkontrakt in de Cie Despars uitgewerkt zijn. Het is ons wel onbekend welk kapitaal beide partners in de zaak investeerden, doch het is evident dat de huidige Cie een voortzetting is van de vroegere *fraterna*, waarin beide broeders geïnteresseerd waren. Ten andere het risico van de buitenlandse handel was voor een koopman ruimschoots voldoende om een partner te zoeken ten einde dit risico gezamenlijk te

(145) *R.D.*, f° 67 r°, 90 v°.

(146) F. Edler, *Glossary...*, blz. 80, 335; M. M. Postan, *Partnership in English medieval commerce*, in *Studi in onore di Armando Saporì*, dl 1, blz. 526 (Milano, 1957, 2 dln). De aansprakelijkheid voor schulden bepaalde niet de aard van het vennootschap (M. M. Postan, *o.c.*, blz. 528 noot 16).

(147) C. Bauer, *Unternehmung und Unternehmungsformen im Spätmittelalter und in der beginnende Neuzeit*, blz. 27-28 (Jena, 1936).

(148) Voorbeelden van een typische Italiaanse Compagnie te Brugge komen voor bij O. Mus, *De verhouding van de waard...*, in *Hand. Soc. Emul. Brugge*, dl XCVIII, 1961, blz. 176 noot 107, blz. 177-8 noot 112.

(149) M. M. Postan, *Partnership...*, in *Studi A. Saporì*, dl 1, blz. 522.

dragen, een streven van de Middeleeuwse zowel als van de moderne koopman. Een grotere kapitaalsbehoefte schijnt hier niet ten grondslag te liggen. Jacob heeft zijn kapitaal niet uitgeput en met de rest zal hij andere zaken op touw zetten. De arbeidsprestatie schijnt belangrijker (149). Jacobs werk kennen wij aan de hand van zijn register o.m. de verkoop van de aangevoerde waren. Met de primitieve vorm van boekhouding waarover hij beschikte en de daaruit volgende moeilijkheid van controle in het buitenland, had Jacob een vertrouwensman nodig ter plaatse. Daarom moest Wouter in Portugal zijn en was het zijn werk daar goederen aan te kopen en te verzenden, wat regelmatig gebeurde.

Niettegenstaande dat, bevat de Cie enkele aspecten, die afwijken van de Italiaanse Compagnie.

In de eerste plaats treedt Jacob naar buiten niet op als vertegenwoordiger van de Cie, maar steeds in eigen naam. Dit was het geval in 1487 in een geschil met Gianbattista Pinelli (150) en in 1493 in een proces voor de Grote Raad tegen Afonso Martinez, faktor van de koning van Portugal, en Juan Peris (151). Men beschouwde de goederen, waarvan sprake als behorend aan Jacob en niet als behorend aan de Cie.

(150) Vermoedelijk een geschil betreffende scheepsverzekering: „...nopende der tijdinghe van den ghenommen scepe daerof tusschen den voors. partijen questie es" — 29 nov. 1487 (SAB, *Civ. Sent. in-4°*, 1487-88, f° 52 v°).

(151) Arrest op olie, suiker en zuidervruchten, toebehorende aan Jacob Despars en Hendrik Nieulant, te Antwerpen door Martinez en Peris. Deze laatsten leenden Maximiliaan 16.500 dukaten, lening gewaarborgd door de stad Brugge. In 1493 was deze schuld nog niet afgelost (ARB, *Grote Raad van Mechelen, reg. 802*, blz. 159-165). Hendrik Nieulant schijnt een deel van deze lening aan Martinez betaald te hebben in naam van de stad Brugge. In de „Estat de la ville de Bruges" van 1494 wordt vermeld: „Heindric Nyeuland, auquel est deu la somme de trois mil cent quatre vins livres de quarante groz pour le facteur du Roy de Portugal" (L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire...*, dl 6, blz. 390).

De boekhouding geeft hetzelfde beeld. Er is geen centrale komptabiliteit van de Cie. Wat Jacob te Brugge bijhoudt zijn de verhandelingen die daar gebeuren zonder verwijzing naar Portugal. Vandaar dat wij mogen veronderstellen dat Wouter in Portugal een identieke boekhouding bezit, zodat de ene komplementair is van de andere. Samen geven zij een overzicht van de werking van de Cie en hun doel was — zoals vroeger aangestipt — juist daarop gericht nl. de mogelijkheid scheppen van een afrekening tussen beide vennoten. Maar de outsider krijgt de indruk met twee verscheidene firma's te doen te hebben: een te Brugge en een in Portugal, terwijl de insider weet dat zij overkoepeld worden door een Cie-kontraakt.

Het gevolg van de splitsing van de Cie in twee entiteiten is het gebrek aan een algemene leiding. Jacob neemt bv. van de lading aangekomen op de „Morietta” in 1484 100 kisten voor eigen rekening. Hij stipuleert enkel de prijs nl. 5 gr. het pond, die hij de Cie zal betalen (152). Ook het concurrentieverbod, dat bestond bij de Italianen, komt niet voor. Wouter zendt Jacob olie, die Wouter alleen toebehoort (153). Hij werkt tevens voor zijn broeder Jan Despars (154). Jacob doet een aantal handelsverrichtingen, die met de Cie niets te maken hebben. Wij vernoemen enkel het vennootschap tussen hem, Hendrik van Wy en Hendrik Nieulant in 1483 o.m. voor de in- en verkoop van suiker (155). Dit verbod had overigens geen zin, gezien de Cie — zoals wij gezien hebben — eerder opgericht was om de afstand Brugge-Portugal te overbruggen en het risico te delen, dan omwille van kapi-

(152) R.D., f° 58 v° - 59 r°.

(153) *Ibid.*, f° 33 v°: „III vaten olie Wouter toebehoorende...”.

(154) SAB, *reg. Procurat. 1485-86*, f° 6 v°.

(155) R.D., f° 50 v°, 51 v°.

taalsuitbreiding. Vandaar dat beiden hun resterend kapitaal investeren in zaken die parallel lopen met deze van de Cie.

Er is tenslotte nog een laatste typisch aspekt aan deze Cie. Jacob verkoopt te Brugge de suiker, melasse, olie en zuidervruchten welke Wouter hem uit Portugal toestuurt. Er wordt echter nergens medegedeeld hoe hij deze handel heeft gefinancierd m.a.w. hoe Wouter de nodige fondsen bekam om deze waren aan te kopen. Wel zijn er sporen van betalingen aan Portugezen zowel te Brugge als in Portugal (156), maar niet van betalingen aan Wouter. Jacob handelde op een andere manier. Bij de bespreking van de boekhouding hebben wij gezien aan de hand van aanhalingen in de kredietposten dat er een Aankoopboek heeft bestaan. Enkele van deze posten geven zelfs de aard van deze aangekochte goederen op: laken van Brugge (157), Belle (158), Gent (159), Menen (160), Mesen (161), Armentiers (162), Roeselare (163), Ieper (164); saaien (165), „scollakens” (166), tapijtwerk: „man-

(156) Tijdens de Sinksenmarkt 1482 betaalde Michiel van Themseke Joao Rodrigues 63-0-0 (*R.D.*, f° 30 r°). In 1487 moet Despars 113 cruzados betalen aan Rodrigues te Lissabon (*Ibid.*, f° 93 v°).

(157) *Ibid.*, f° 4 r°, 97 r°.

(158) *Ibid.*, f° 62 r°, 85 r°, 86 r°.

(156) *Ibid.*, f° 7 r°.

(160) *Ibid.*, f° 8 r°.

(161) *Ibid.*, f° 35 r°, 86 r°.

(162) *Ibid.*, f° 16 r°: aankoop aan Jacques Morillo; *Ibid.*, f° 84 r°: aankoop aan Robert Hermeer. Voor het zenden van lakens van Armentiers naar Portugal cfr o.m. L. Gilliodts-Van Severen, *Cartulaire de l'ancienne Estaple de Bruges. Recueil de documents concernant le commerce intérieur et maritime, les relations internationales et l'histoire économique de cette ville*, dl II, blz. 470 n° 1452 (Brugge, 1904-6, 4 dln. Uitg. van de Soc. d'Emulation Brugge).

(163) *R.D.*, f° 31 r°, 82 r°, 84 r°. Loy van Stampus was drapier te Roeselare (L.R.H. Dochy, *Geschiedenis van Roeselare*, blz. 146 (Roeselare, 1949)).

(164) *Ibid.*, f° 82 r°.

(165) *Ibid.*, f° 125 r°.

(166) *Ibid.*, f° 94 r°.

tels", „porten van personage", bankklederen, sargea van Gent en Antwerpen (?) (167), koperen ringen (168), touwen (169), fusteinen (170), bonnetten (171). Wij hebben verder opgemerkt dat deze koopwaar niet bestemd was voor de Vlaamse markt, daar de verkoop normaliter zou geregistreerd zijn. Zij was dus voor een andere markt bestemd en deze is zonder twijfel Portugal. Vergelijken wij immers de hierboven opgesomde goederen met de lijst van de waren uitgevoerd naar Portugal tijdens de regering van Dom Manuel I (1495-1521) (172), dan is er enkel een verschil in kwantiteit en verscheidenheid. Laken en tapijtwerk waren reeds in het midden van de 15e eeuw een exportartikel naar Portugal (173). Fusteinen, saaien

(167) *Ibid.*, f° 13 r°, 14 r°. Over deze soorten tapijtwerk cfr J. Versyp, *De geschiedenis van de tapijtkunst...*, blz. 60-62. Slechts in enkele gevallen wordt de oorsprong aangegeven bv. in het geval van Pieter de Grutere van Gent (*Ibid.*, f° 14 r°-v°). De Grutere was lid van het Gentse ambacht der tapijtwevers (M. Duverger, *De externe geschiedenis van het Gentse tapijtweversambacht*, in *Artes Textiles*, dl II, 1955, blz. 99). Voor de „tapijtserie" van Jan van Selem wordt geen herkomst opgegeven (*R.D.*, f° 26 r°, 76 r°).

(168) *R.D.*, f° 27 r°.

(169) *Ibid.*, f° 75 r°, 81 r°.

(170) *Ibid.*, f° 109 r°, 112 r°, 126 r°, 128 r°. De fusteinen zijn van Zuid-Duitse herkomst. Deze vermeld op f° 109 r° zijn afkomstig van Ulm.

(171) *Ibid.*, f° 81 r°, 110 r°. Over het zenden van bonnetten naar Portugal cfr SAB, *Civ. Sent. in-4°*, 1501-2, f° 2 r°: Jan Reubs had bonnetten gekocht „omme naer Portugal te sendene"; L. Gilliodts-Van Severen, *Cart. Estaple*, dl 2, blz. 470 n° 1452.

(172) J. A. Goris, *Etude sur les Colonies Marchandes Méridionales (Portugais, Espagnols, Italiens) à Anvers de 1488 à 1567. Contribution à l'histoire des débuts du capitalisme moderne*, blz. 240-243 (Leuven, 1925. Université de Louvain. Recueil de travaux publiés par les membres des conférences d'histoire et de philologie, 2e série, fasc. 4).

(173) A. Braancamp Freire, *Noticias...*, blz. 67-68, 83, 122-3. In 1463 leverde Maarten Lem, poorter van Brugge maar genaturaliseerde Portugees, voor 300.000 reis laken aan het Portugese Hof, in afrekening van de door hem en zijn vennoten ontvangen gelden afkomstig van de tol van Lissabon (Sousa Viterbo, *O Monopolio da cortiça no seculo XV*, in *Archivo Historico Portuguez*, vol. II, 1904, blz. 49-50).

en ringen moeten de Portugese koloniale handel bevoorraden (174). Met dergelijke waren heeft Jacob Wouters aankopen gefinancierd en is er geen sprake van kapitaaloverheveling. De handel geschiedde op een basis van wederkerigheid: Vlaamse en Zuid-Duitse industrieproducten tegen Portugese landbouwprodukten. Dit is een bewijs van het komplementair karakter van de Vlaamse en de Portugese economie en het was voor de Middeleeuwse handel een in hoge mate noodzakelijke vereiste (175).

Wanneer wij deze elementen samenbrengen, dan bekomen wij een Cie die in talrijke facetten afwijkt van wat in Italië bestaat. Maar zoals wij voor de boekhouding een parallel vonden bij de Hanzeaten, is het eveneens in het Hanza-gebied dat een dergelijke eigenaardige vorm van Compagnie voorhanden is, en wel in het voor hen zo karakteristieke „Ferngesellschaft auf Gegenseitigkeit” wat nogmaals de verbondenheid bewijst van het gebied gelegen tussen Brugge en Reval (176). Dit soort „Ferngesellschaft” voldoet aan alle voorwaarden gesteld door de Cie Despars: hun bestaan wordt mogelijk gemaakt door de handel tussen twee

(174) J. Van Houtte, *Anvers aux XVe et XVIe siècles*, in *Annales. Economies. Sociétés. Civilisations*, jg. 16, 1961, blz. 256; F. Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, blz. 370 (Paris, 1949).

(175) F. C. Lane, *Andrea Barbarigo...*, blz. 101-113, de handel van Venetië met de Levant. Nog voor de 18e eeuw was dit geldig volgens een uitdrukking van J. B. Say: „Les produits s'échangent contre les produits”, geciteerd door R. Baehrel, *Economie et histoire. A propos des prix*, in *Hommage à Lucien Febvre. Eventail de l'histoire vivante*, dl 2, blz. 306 (Paris, 1953, 2 dln).

(176) Zie voor het Ferngesellschaft auf Gegenseitigkeit G. Mickwitz, *Neues zur Funktion...*, in *Hans. Gesch.*, 1937, blz. 24-39; G. Mickwitz, *Aus Revaler...*, blz. 129 en vlg.; R. De Roover, *The Organization of the trade...*, blz. 107-8.

(177) J. Van Houtte, *Anvers aux XVe et XVIe siècles*, in *Ann. Econ. Soc. Civ.*, 1961, blz. 254. De Portugese kolonie vóór 1526, dus op ogenblik dat de Portugese handel een ontwikkeling nam, die ze nooit te Brugge gekend had, beperkte zich tot een 20-tal personen.

bepaalde punten; er is een kapitaal- en arbeidskontrakt; naar buiten uit verschijnen zij als twee firmas; de boekhouding is niet centraal, doch enkel gericht op een afrekening tussen de vennoten; ook het konkurrentieverbod is niet aanwezig. Het enige verschil tussen de Cie Despars en het Ferngesellschaft a. G. is dat de Despars broeders zijn, terwijl tussen de Hanzeatische vennoten geen familieband bestaat; daar zijn de partners elkaar bekende en vertrouwde kooplieden. Ligt de reden hiervoor misschien in de minder sterke ontwikkeling van de handel bij de Portugezen zelf (177)? Het geval Despars is immers geen unikum in de Brugse handelswereld; Hendrik Nieulants broeder zit in Portugal en zendt goederen (178) en Jacob Lombarts organisatie is identiek (179).

De ware basis van de Cie Despars is dus een commissiehandel, uitgeoefend door de ene broeder ten voordele van de andere, zonder dat een kommissieloon wordt aangerekend. De winst door beiden verwezenlijkt vervangt deze provisie. Om deze winst te berekenen is evenwel een afrekening nodig.

Mickwitz heeft gewezen op de moeilijkheden die rijzen bij de afrekening van een dergelijk Ferngesellschaft. Zij worden gewoonlijk per brief geregeld en de fouten voortkomend uit de gebrekkige boekhouding zijn oorzaak dat deze afrekening lange jaren kon aanslepen. Vandaar dat sommige dezer Ferngesellschaften slechts

(178) *R.D.*, f° 81 v°: Hendrik Nieulants broeder remitteerde J. Despars 500 cruzados per wissel.

(179) Z. W. Sneller-W. S. Unger, *Bronnen geschied. handel Frankrijk*, dl 1, blz. 232 n° 422: Jacob Lombaert, poorter van Brugge zond laken en andere goederen op schip Noel Sarec, bretoen, aan zijn broeder te Lissabon of Madeira. Lombaert was een aktieve koopman: in 1491 zit hij in Londen (*R.D.*, f° 104 v°), in 1494 resideert hij te Middelburg (*SAB, Civ. Sent. in-4°*, 1494, f° 12 v°), in 1497-98 zit hij te Parijs (*R.D.*, f° 114 r°).

eindigden met de dood van één van de partners (180).

Bij de Despars is dit niet het geval. Zonder over een afrekening te beschikken, kunnen wij deze nochtans gemakkelijk bepalen.

Op twee tijdstippen vinden wij Wouter te Brugge terug nl. op 29 april 1487 en in februari-maart 1492 (181). Het was een ideaal moment om de rekeningen van de C^{1e} af te sluiten. Deze mening wordt nog versterkt door het feit dat enkele tijd nadien een nieuw kontrakt schijnt gesloten nl. in 1487 (182) en in oogst 1496 (183), terwijl rond hetzelfde moment (1486 en 1490-92) in Jacobs boek de globale rekeningen met bijzondere debiteuren verschijnen (184), die zeer waarschijnlijk aan deze afrekening ten grondslag liggen. De aktiviteit van de C^{1e} valt dus in drie etappen in te delen nl. 1480/81-1486/87, 1487-1491/92, 1496-1500. Het is aan te nemen dat deze drie afrekeningen niet door het kontrakt voorgeschreven waren, maar door toevallige omstandigheden bepaald werden. De laatste periode is in het register onvoltooid gebleven, maar eindigde fataal met de dood van Jacob op 1 oktober 1500 (185). Wouter komt terug naar Brugge (186), waar de lopende zaken in samenwerking met de weduwe en de erfgenamen van Jacob worden afgehandeld. De afrekening tussen de weduwe en Wouter geeft aanleiding tot een

(180) G. Mickwitz, *Aus Revaler...*, blz. 195-9.

(181) N. Despaers, *Cronijcke...*, dl 4, blz. 278, 512. De datum 29 april 1486 dient gewijzigd in 1487. Pasen viel immers op 15 april 1487.

(182) *R.D.*, f° 90 v° : „Compagna nova”.

(183) *Ibid.*, f° 113 v° : „...voor ons nieuw compangie bij ons ghemact in hoest anno 1496”.

(184) Zie hoger.

(185) W. H. J. Weale, *Les Despars...*, in *La Flandre*, 1868-9, blz. 377.

(186) In 1501 is hij voogd van de Potterie te Brugge (*Ibid.*, blz. 397).

proces (187). Dit proces is de reden waarom het register op het Stedelijk Archief terecht kwam (188).

Grosso modo blijkt de Cie dus twintig jaar te hebben bestaan met een onderbreking van minstens 4 à 5 jaar tussen 1491/92 en 1496. Het is noodzakelijk iedere etape aan een bondig onderzoek te onderwerpen om een inzicht te krijgen in de evolutie van de Cie. Er zijn bepaalde zaken die een verklaring vergen zoals het voortlopen van de verzendingen in 1491/92 wijl we weten dat Wouter dan in Vlaanderen verblijft. Was de Cie in Portugal zodanig georganiseerd dat zij verder kon werken, terwijl het hoofd van de firma afwezig was?

In de eerste etape, de belangrijkste zowel wat betreft kwantiteit der gezonden goederen als wat betreft regelmatigheid, werd de basis van het Portugese bedrijf gelegd. Rond de centrale figuur van Wouter Despars komen twee personen voor, die met de firma verband

(187) SAB, *Civ. Sent. in-4°, 1504-5*, f° 164 r°-v°: „Alzoo dher Wouter Despaers comparerende int college ter presentie van Jan Moyaert, als procureur van joncivr. Kathelijne wed. van wijlen Jacob Despars, en de Cornelis van den Leene, als procureur van me Jacop Despars en de van joncivr. Jozine tselfs me Jacops zustere, als hoirs en de aedinghers van den voorn. wijlen Jacop Despars, gheseit en de vertooght hadde hoe hij Wouter te zekeren daghen voorleden hemlieden overghegheven hadde de rekeninghe van alle de coopmanscepe, die hij metten voors. wijlen Jacop sinen broeder ghedaen hadde, versouckende de voors. wedewe en de hoirs bedwonghen te zine up de selve rekeninghe tandwordene en de die te approberene ofte wederlegghene alsoo hij te rade werden soude, omme van mallincanderen te moghen scheidene en de bij elken van partien thebbene dat hem toebehoorde”.

(188) *Ibid.*: „Den voorn. van den Leene in de name van de voors. hoirs segghende metter selver rekeninghe niet te vreden zijnde, sustinerende voort onghhouden zijnde up de selve rekeninghe te procederene tot hij de boucken van wijlen den voors. Jacop Despars en de insghelcx van den voors. Wouter ghesien en de ghevisentert soude hebben, versouckende dien volghende de voors. wedewe en de insghelijcx den voorn. Wouter bedwonghen te werdene de voors. boucken te bringhene ter greffe der voors. stede...”.

houden : Joao Esmeraldo (189) en Ambrosio de Gavio. Te oordelen naar hun namen zijn zij beiden van Portugese oorsprong. Meer inlichtingen verschaft het register niet. Mogelijks was Esmeraldo een bloedverwant van de rijke plantersfamilie op Madeira (190), want in latere jaren schijnt hij daar gehuisvest te zijn (191). Zoals wij verder zullen zien, is een zekerheid nopens dit verwantschap niet onbelangrijk.

Esmeraldo is de eerste, die optreedt in dienst van de firma. Hij komt voor tijdens de Bamismarkt 1481, waar hij suiker verkoopt en gelden, bestemd voor Jacob, int (192). Hij kwam vermoedelijk mee met de lading zuidervruchten die Wouter zond op het schip „Richard Richus ” einde 1481 (193). Het feit dat Esmeraldo deze lading vergezelt, bepaalt tevens zijn verhouding tot Wouter nl. die van een ondergeschikte. De koopman zelf gaat slechts uitzonderlijk op reis. Hij laat zijn waren onder de hoede van een dienaar, een giovane, meestal een jonge man die door zijn vader bestemd is om de knepen van het koopmansvak te leren (194).

(189) De naam Esmeraldo wordt op verscheidene manieren geschreven. In het begin van het register komt hij voor als Jennin Esmenandt (*R.D.*, f° 21 r°), Jennin Esmerandt (*Ibid.*, f° 25 v°); naar het einde toe overweegt de vorm Esmeraldo (*R.D.*, f° 108 v°, 128 v°). Wij gebruiken deze laatste vorm.

(190) Volgens Gamos Barros, *Historia de India* (Lissabon, 1552), was een Genuees Juan Esmeralda de grootste planter op Madeira. Zijn jaarlijkse opbrengst zou 20.000 arroben bedragen (geciteerd bij N. Deerr, *The History of Sugar*, dl 2, blz. 100). V. Rau-J. De Macedo, *O Açucar da Madeira nos fins do Século XV. Problemas de Producao e Comércio* (Funchal, 1962), hebben wij niet kunnen inzien.

(191) Zie verder.

(192) *R.D.*, f° 21 r° : „Ontfanghen van Yvoen par Jennin Esmenandt in de Bamessemaerct ”; *Ibid.*, f° 25 v° : „Item vercocht par Jennin Esmerandt in de Bamessemarct...”.

(193) *Ibid.*, f° 28 v°.

(194) Over deze leerjaren cfr E. Coornaert, *Les Français et le commerce international à Anvers. Fin du XVe - XVIe siècle*, dl 2, blz. 22 en noot 2 (Paris, 1961, 2 dln). De ondergeschikte rol bij het vergezellen der goederen naar het buitenland komt duidelijk tot uiting bij G. Mickwitz, *Aus Revaler...*, blz. 117-118; M. Mollat, *Le Commerce maritime Normand...*, blz. 425.

Reeds in 1483 wordt Esmeraldo vervangen door Ambrosio de Gavio, die waarschijnlijk einde 1483 met de „Charlemeine” kwam, en tijdens de Bamis- en Bergenmarkt 1483 dezelfde rol als Esmeraldo vervult (195). Hun ondergeschiktheid wordt nog beklemtoond door het feit dat in de lading kleine hoeveelheden aanwezig zijn, die hun persoonlijk toebehoren (196). Het was normaal dat jonge krachten hun eigen kapitaaltje in goederen mochten investeren, waarvan de opbrengst (+ winst) hun na de verkoop door de firma uitgekeerd werd (197). Voor Ambrosio zal deze toestand duren tot 1486/87, datum waarop wij hem uit het oog verliezen (198).

Door de komst van de Gavio is Esmeraldo's situatie veranderd. Wij nemen aan dat Wouter te Lissabon resideert. Olie en zuidervruchten zijn produkten afkomstig uit het moederland, zodat die daar kunnen aangeschaft worden. Suiker en melasse komen echter van Madeira. Wanneer Luis Gallant in 1490 suiker koopt voor Jacob Despars, rekent hij 1.500 reis aan voor de reiskosten Lissabon-Madeira en terug (199). Het lag voor de hand dat een vertegenwoordiger op Madeira zelf voordelen zou bieden. Het schijnt minstens

(195) *R.D.*, f° 45 r°: „Solvit par Ambrosio in de voors. maerct”; *Ibid.*, f° 46 r°: „Solvit noch te Berghemaerct Ambrosio comtant”.

(196) Wanneer Pauwels Robijns, kruidenier van Antwerpen, Jacob 20-10-3 betaalt, dan is hiervan 3-18-0 bestemd voor Esmeraldo (*Ibid.*, f° 24 r°); tijdens de Bamismarkt 1483 worden 2 kisten poer behorende aan Ambrosio verkocht (*Ibid.*, f° 44 v°).

(197) Over deze gewoonte cfr E. Coornaert, *o.c.*, dl 2, blz. 22 noot 2.

(198) Tijdens de Bamismarkt 1485 worden 8 kisten poer toebehorende aan Ambrosio verkocht (*R.D.*, f° 76 v°); tijdens de Sinksenmarkt 1486 nog 8 kisten (*Ibid.*, f° 79 v°); in een afrekening met Hendrik Nieulant einde 1486, verklaart deze laatste nog 21-0-0 schuldig te zijn aan Ambrosio (*Ibid.*, f° 81 v°).

(199) *Ibid.*, f° 101 v°: „...Dus heeft Luis voors. meer ontfaen dan ute ghegheven Im Vc reis die hij scrijft dat hij vertert heeft int eyland te treckene en de weder te comen te Lixboone”.

vanaf 1484 Esmeraldo's taak geweest te zijn suiker en melasse op te kopen en rechtstreeks aan Jacob te zenden. In die jaren ziet de toestand er inderdaad zo uit : de suiker op het schip „Michel de Savalaga” einde 1484 werd door Esmeraldo geladen (200) en de lading van de „Morietta” einde 1486 is vergezeld van een schrijven van hem waarin de nodige details van de vracht opgegeven zijn (201). Daarbij krijgt men de indruk dat de verhouding Wouter-Esmeraldo-Jacob niet meer dezelfde is. Esmeraldo is niet meer louter de ondergeschikte van 1481. Wanneer immers midden 1484 Jacob uit de lading van de „Morietta” 100 kisten suiker voor eigen rekening neemt en de C^{1e} hiervoor 5 gr. per pond betaalt dan maakt hij volgende opmerking : „Item mochten Jennin en Woutre segghen dat ic se behorde te nemen ghelijc ic se den Fransoisen en de Inghelschen tzucker vercochte te 5 1/4 en de 5 1/3, item deze sonden mij weder tcasson voor tara en de ic nam tsucker alzoet stont” (202). Jacob spreekt niet over Ambrosio, niettegenstaande hij tot 1486/87 in dienst is. Hij vernoemt enkel Wouter en Esmeraldo als de personen aan wie hij enige verantwoording schuldig is. Juist dit betrekken van Esmeraldo laat veronderstellen dat hij iets in het beheer van de firma te zeggen had. Een logische oplossing zou zijn dat Wouter zich intussen met Esmeraldo had geassocieerd; Jacob doet ten andere hetzelfde in Vlaanderen. Dat Esmeraldo zijn loopbaan begonnen is bij de Despars ligt in de lijn van de tijd. Het bewijst echter niet dat hij onbemiddeld is; integendeel hij zal zich later tot een zelfstandig koopman ontpoppen. Einde 1498 worden er

(200) *Ibid.*, f° 56 v° : „Item Michiel de Savalaga vercochte van den 108 kisten zucker, die Jennin up hem gheladen hadde...”.

(201) *Ibid.*, f° 59 r° : „...ut patet par de brieven van Jennin mi ghezonden up tvoors. scip (Morietta)...”.

(202) *Ibid.*, f° 58 v°.

29 pijpen melasse vernoemd door Wouter aan Jacob gestuurd, doch toebehorend aan Esmeraldo (203). Dit is niet meer de kleine lading uit vroeger jaren. Hij is dan ook de persoon, die de zendingen voortzet, wanneer Wouter in 1491/92 naar Vlaanderen is teruggekeerd (204). Hier komt ook het belang van de mogelijke verwantschap tussen Esmeraldo en de planters op Madeira te voorschijn. Het feit dat juist hij naar Madeira gestuurd wordt en de vermoedelijke associatie tussen hem en Wouter maken de weg vrij voor een meer rechtstreekse deelneming van de Despars aan het bedrijf van een plantage. Dit zou betekenen dat ook Vlaams kapitaal in de suikerindustrie werd geïnvesteerd, iets wat totnogtoe alleen voor de Italianen i.c. de Genuezen bewezen is (205). Zonder nadere opzoekingen ter plaatse kan geen zekerheid over deze veronderstelling verworven worden.

Hoewel deze periode de regelmatigste is, is zij niet vrij van onderbrekingen en moeilijkheden. De politieke toestand vooral in Vlaanderen was daarvoor te onrustig. In 1483 bv. stellen wij vast dat de „Charlemeine” eerst op het einde van het jaar aankomt (206). Houdt de onderbreking misschien verband met de verwarde situatie in Portugal, waar zich de laatste fase van de Spaanse successie-oorlog afspeelde? In mei-juni 1483 heeft zich de samenzwering en terechtstelling voorgedaan van de hertog van Braganza die ondersteund werd door de Spaanse vorsten. Daarop volgde de exodus van een groot aantal Portugese edellieden, die bij deze zaak betrokken waren (207). Jacob betaalt zelfs langs

(203) *Ibid.*, f° 128 v°.

(204) *Ibid.*, f° 107 v°.

(205) V. Rau, *A family of Italian merchants in Portugal in the XVth century: The Lomellini*, in *Studi in onore di Armando Sapori*, dl 1, blz. 725-6, en noot 54.

(206) *R.D.*, f° 44 v°.

(207) Antonio de la Torre, *Documentos sobre relaciones inter-*

Cornelio de Altoviti in 1484 13 lb. 11 s. 4 d. gr. te Parijs aan Don Fernando (de Silveira), een der uitgeweken Portugezen (208). De suikerprijzen waren nochtans gunstig in Vlaanderen in 1483; zij schommelen rond 6 à 7 gr. het pond. Wegens de geringe aanvoer sluiten Hendrik van Wy, Hendrik Nieulant en Jacob dan ook een vennootschap voor inkoop van suiker op de Brugse markt (209). Aanvang 1484 dreigt een konflikt tussen Maximiliaan en de Vlaamse steden (210). De suikerprijzen dalen onmiddellijk beneden de 6 gr. De konstante aanwezigheid van de buitenlandse kooplieden in 1484-85 houdt het peil echter boven de 5 gr. (211). In dezelfde tijd zijn er moeilijkheden met de Engelsen op zee, die eindigen met het Intercursus van 25 september 1484 (212). De Franse kapers blijven echter de Engelsen vervolgen (213), zodat de bevoorradig van Engeland in het gedrang komt. Jacob maakt van deze gelegenheid gebruik om 100 kisten suiker naar Engeland te zenden; later stuurt hij nog 26 kisten. Zij worden te Londen verkocht door de geneues Lorenzo

nacionales de los Reyes Catolicos, dl 1, blz. 394 (Barcelona, 1949-50, 2 dln); O. Ferrara, *L'avènement d'Isabelle la Catholique*, blz. 439-446 (Paris, 1958).

(208) *R.D.*, f° 81 r°: „Noch ontfaen par 44 croonen, die hij vor mi heft ghedaen betaelen te Parijs Dom Fernando 13-11-4". Over don Fernando de Silveira cfr O. Ferrara, *L'avènement...*, blz. 445; A. de la Torre, *Documentos...*, dl 1, blz. 393.

(209) *R.D.*, f° 51 v°: „Noch es mi Henric (Nieulant) ter causen van der zucre dat wij tjarent tsamen cochten sc. Henric van Wij, Henric Nieulant en de icke zo bleef mi de compangia restende Iic XVII lb. XVII s. VII d.".

(210) H. E. Malden, *The Cely Papers*, blz. 140-3 n° 118.

(211) In 1484 verkoopt Jacob 148 kisten suiker aan Fransen, 8 aan Duitsers en 110 aan Engelsen. In 1485 zijn het 58 kisten aan Fransen, 117 aan Duitsers en 121 aan Engelsen (*R.D.*, passim).

(212) H. E. Malden, *The Cely Papers*, blz. XXXIV-XXXV; H. J. Smit, *Bronnen handel Engeland*, dl 1, 2e stuk, blz. 1210 n° 1965; blz. 1212 n° 1969; blz. 1224 noot 1.

(213) C. de la Roncière, *Histoire de la marine*, dl 2, blz. 409-410.

Grillo (214). Deze transaktie leverde een behoorlijke winst op (215). Alles bijeen waren de jaren 1483-84 gunstig voor Jacobs handel, zodat hij gerust de aankoop van het huis „Ten Nieucastele” en van het leengoed „Ten Berghe” te Koolkerke kan verantwoorden (216).

Intussen slaat einde 1484 de latente vijandschap tussen Maximiliaan en de Vlaamse steden om in een openlijke opstand (217). De buitenlandse Naties zijn gedwongen Brugge te verlaten (218). De lading van de „Savalaga” kan door Jacob zelf niet meer verhandeld worden buiten Brugge. De 107 kisten worden daarom met de Katalaan Nicola Bertram naar de Bergenmarkt gezonden (219). Brugge zelf wordt van zijn voorhaven Sluis afgesloten tussen 23 februari/5 maart 1485 tot aan het einde van het jaar (220). In 1485 worden geen schepen meer genoteerd. De opstand is echter kortstondig. Reeds in juni 1485 kapituleert Brugge en komen de buitenlanders terug (221). In 1486 is de

(214) R.D., f° 81 v°: langs de firma Giovanni en Agostino Doria, die in het huis „De Drie Koningen” te Brugge gehuisvest was, ontving Jacob het bedrag van de in Engeland verkochte suiker. Het huis in kwestie behoorde aan Jacob Despars.

(215) Bruto-winst was 60-16-4 (aankoopcijfer: 273-6-8 in R.D., f° 58 v°; verkoopcijfer was 334-3-0 in *Ibid.*, f° 81 v°).

(216) Aankoop van het huis „Ten Nieucastele” door bemiddeling van de makelaar Boudin van Rie voor 160 lb. gr. (R.D., f° 82 v°). Het huis was gelegen „...staende te voorhoofde in de Vlamijnstrate bij der Buerse an de oostzijde van der strate naesten den Weichuuse en de plaetse van der Crane an deen zijde en de sher Lievin Moreels huuse dictus den Cop altera...”. Despars kocht het van Boudin en Isabella d'Oignies, kinderen van mer Filips in oktober 1484 (SAB, *Register klerk Vierschaar, 1484-86*, blz. 97-98). Het leengoed „Ten Berghe” kocht Despars van Louis van Roode in februari 1485 (W. H. J. Weale, *Les Despars...*, in *La Flandre*, 1868-9, blz. 376 en noot 30).

(217) H. Pirenne, *Histoire de Belgique*, dl 3, blz. 40-41.

(218) J. Marechal, *Le départ de Bruges des marchands étrangers (XVe et XVIe siècle)*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis „Société d'Emulation” te Brugge*, dl 88, 1951, blz. 32 en vlg.

(219) R.D., f° 80 v°.

(220) J. Marechal, *o.c.*, blz. 34.

(221) *Ibidem*.

verbinding opnieuw hersteld. Doch in hetzelfde jaar dalen de suikerprijzen katastrofaal. Tijdens de Sinksenmarkt 1486 noteert de suiker nog 5 gr. het pond; in oogst daaropvolgend staat zij reeds op 4 1/2 gr. om tegen het einde van het jaar amper 2 1/4 gr. te bereiken. Ligt de oorzaak hiervan bij de op handen zijnde oorlog met Frankrijk, waardoor de handelaars terugschrikken om geld in goederen te investeren? Het is in ieder geval een feit dat na Sinksen 1486 tot einde 1487 Despars geen suiker verkoopt aan buitenlandse kooplieden. Er is bovendien een ernstige „strettezza” van de geldmarkt (222), waaraan Maximiliaans muntpolitiek (223) en zijn massale leningen niet vreemd zullen zijn (224). Ook de verkoop van suiker aan Brugse

(222) Het tekort aan likwiditeiten op de geldmarkt wordt duidelijk aangetoond door de moeilijkheid van de kasselrij Ieper om in juli 1486 een lening te Brugge te plaatsen: „...waeren van den advise dat men de vorn. somme van 2.000 ghuldenen vinden zouden ter financie en de te dien fine trocken naer Brugghe... dat zij naer vele weighen van financien ghezocht bij alle den middelen moghelic weisende bij dat te dier tijt vele diversche plecken van Vlaendren te Brugghe waeren om van ghelijken te doene, ne was daer niet vindelic danne financie up wissel van Lonne, daer up dat verlies hadde moghen commen omme drie maenden omme alleenlic te heffene 250 lb. gr. tuschen den 60 en de 70 lb. gr. ...” (ARB, *Rekenkamer*, n° 44.308, f° 29 v°); een interest dus van 96 à 112 % per jaar. De lening wordt toch geplaatst nl. 140 lb. gr. à 10 lb. gr. interest voor één maand, dus à 85,2 % per jaar (*Ibidem*).

(223) Door het aanmunten van „Mechelaers” in 1485 had Maximiliaan de gewone verhouding goud-zilver ten voordele van het zilver verbroken (H. Enno van Gelder, *De muntpolitiek van Philips de Schone 1482-1496*, in *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsche Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, vol. 38, 1951, blz. 44-45). Op 12 december 1485 revaloriseerde Maximiliaan de Andriessgulden met 10 % nl. van 66 op 60 gr. Het nieuwe tarief van 30 oogst 1486 bracht de koers van de Andriessgulden terug op 66 gr. (ARB, *hs. 883ter*, f° 15 r°, 16 r°).

(224) Deze leningen moeten dienen om zijn oorlog met Frankrijk te financieren, cfr zijn schrijven van 11 februari 1487 aan de magistraat van Ieper (M. Gachard, *Lettres inédites de Maximilien, duc d'Autriche, roi des Romains et empereur, sur les affaires des Pays-Bas de 1478 à 1508*, in *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 2e reeks, dl 2, 1851, blz.321-5, n° XXX). Maximiliaan leende in 1486 10.000 kronen aan de stad Brugge

kruideniers einde 1486 bewijst dit. Deze aankopen worden eerst in de tweede helft van 1487 voldaan (225). Dat zelfs Jacobs likwiditeiten krap waren, is af te leiden uit de verkoop van zijn huis „De Drie Koningen” voor 245 lb. gr. aan mr Thibaut Baradot, raadslid van de Aartshertog (226), waarmede hij o.m. zijn lening van 20 lb. gr. aan Maximiliaan zal financieren (227). Deze lening wordt in december 1486 door de stad Brugge bij de aankoop van een erfrente van 6 lb. gr. (penning 15) overgenomen (228). Daarbij leed Jacob nog een verlies (hoeveel?) bij het faillissement van de bank Jan Dausstut in 1486/87 (229). Met een dergelijke crisis is het niet verwonderlijk dat Wouter die op de hoogte van de toestand werd gehouden, begin 1487 te Brugge verschijnt (230).

Het afsluiten van het Zwin in 1485, waarmee natuurlijk een stopzetten van de aanvoer van suiker samen-

(L. Galeslout, *Arrêt du grand Conseil de Malines portant confiscation, pour cause de rébellion, d'une somme de dix-mille écus due à la ville de Bruges par l'empereur Maximilien et son fils, l'Archiduc Philippe, 3 juin 1496*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, 4e reeks, dl 5, 1881-2, blz. 399). Zie tevens Maximiliaans schuldenlast in 1489 vermeld bij R. Ehrenberg, *Das Zeitalter der Fugger*, dl 2, blz. 276.

(225) Bv. de verkoop van 83 kisten suiker aan Hendrik Nieulant en Donaas van Gageldonc (*R.D.*, f° 86 v° - 87 r°).

(226) *Ibid.*, f° 82 v°: verkoop rond de maand mei 1486.

(227) *Ibidem*.

(228) *Ibidem*; SAB, *rek. 1486-87*, f° 119 r°-v°: verkoop door de stad Brugge van 100 lb. gr. erfrente, à denier 15, in december 1486.

(229) SAB, *reg. Snaggaert*, f° 225 r° - 228 r°. De datering van het faillissement vóór Pasen 1486 bij N. Despaers, *Cronijcke...*, dl 4, blz. 277 is foutief en dient verschoven naar 1487. Over Jan Dausstut cfr J. Marechal, *Bijdrage tot de geschiedenis van het bankwezen te Brugge*, blz. 49, 136 (Brugge, 1955). De makelaar Jacob Forlinguet verloor 63 lb. gr. in dit bankroet. In 1498 was het faillissement nog niet geregeld (SAB, *Wezenboek Carmerszestendeel 1497-1528*, f° 3 r° - 6 r°). In dezelfde tijd, juni 1486, ging ook de bank Paris Leuriot-Inghel de Cupere over de kop (*Ibid.*, *reg. Procurat. 1485-86*, f° 124 v°). Het tekort aan likwiditeiten op de geldmarkt — zoals reeds vroeger opgemerkt — was een der gevaarlijkste momenten voor de middeleeuwse banken.

(230) N. Despaers, *Cronijcke...*, dl 4, blz. 278.

ging, heeft Jacob getracht te compenseren door een handel in andere goederen nl. aluin, wol en wede. Zijn wedehandel is de omvangrijkste, doch onduidelijk. Jacob verkoopt een geringe hoeveelheid begin 1485 (231) en rond oogst 1485 (232); de grootste hoeveelheid wordt echter verkocht rond Bruggemarkt 1486 ditmaal in associatie met Gelein van der Banc (233). De laatste faze van deze handel zijn de verhandelingen in mei-oktober 1487 eveneens met van der Banc (234). Er valt te noteren dat tijdens de crisis van de tweede helft 1486 en begin 1487 geen transakties gebeuren. Uit geen enkel gegeven blijkt dat Jacob deze wede rechtstreeks invoerde. De verkoop in oogst geeft een kleine aanwijzing: een deel kwam op de „Gorzijca”, dus begin 1485; een deel was afkomstig van Joao Rodrigues (235). Rodrigues is geen onbekende voor Jacob (236). Hij stond reeds vroeger met hem in betrekking. Als Portugees heeft hij een handel, die parallel loopt met deze van Jacob nl. invoer van zuidervruchten, suiker en melasse (237). Daarbij zien wij hem rond dezelfde periode actief bij het invoeren van Picardische wede (238). Het lijkt dus alsof Jacob in participatie met

(231) *R.D.*, f° 61 v°.

(232) *Ibidem*, f° 69 v°.

(233) *Ibid.*, f° 85 v° en vlg.

(234) *Ibid.*, f° 84 v° - 89 v°.

(235) *Ibid.*, f° 69 v°.

(236) *Ibid.*, f° 30 r° : Michiel van Themseke betaalde Rodrigues in naam van Jacob 63 lb. gr. tijdens de Sinksenmarkt 1482.

(237) W. S. Unger, *De tol van Iersekeroord*, blz. 339, 341, 347 : aanvoer van Rodrigues naar de markt van Bergen-op-Zoom 1492.

(238) ARB, *Grote Raad van Mechelen*, reg. 802, blz. 197-206 : proces Rodrigues-Cornelis Metteneye; de eerste had door zijn faktor, Lois Loupes, wede doen laden in Normandië op schip Juan de Caminho van Santander in Biskaje om te voeren naar Zeeland; het schip werd geëkaapt in de omgeving van Nieuwpoort in 1489/90. Cfr ook Antwerpen, Stedelijk Archief, *Certificatieboeken 1490-94*, f° 146 r°. Over het belang van de Picardische wede op de Brugse markt, zie de tekst van 1478 bij

Rodrigues wede uit Picardië invoerde op de „Gorzijca”. Hij kocht daarop Rodrigues' deel af, gezien Gelein van der Banc in zijn afrekening met Jacob gekrediteerd wordt voor een bedrag van 175 lb. 10 s. gr. uitgekeerd aan Rodrigues (239). Later — in 1487 — zal Jacob andere wede kopen aan Cornelio de Altoviti (240). De wede wordt grotendeels verkocht door van der Banc. Het is onzeker of deze laatste een aandeel had in de aankoop. In zijn afrekening wordt hij immers gedebiteerd voor het ganse bedrag van de wede hetzij 467 lb. 19 s. 7 d. gr. (241). Het lijkt meer op een gezelschap in commenda-vorm, waarbij de aktieve partner voor de helft in de winst deelt (242). De winst zelf lijkt bevredigend: 21.3 %. Men moet echter rekening houden met de 153 lb. 10 s. gr. uitstaande schulden, waarvoor van der Banc in zijn afrekening gekrediteerd wordt (243). Jacob merkt voorzichtig op: „Item wij, Gelein en de ic, zijns overeencommen wat schulden dat hij mi overgeft, en de alzo wel de schulden die men hem oec

L. Gilliodts-Van Severen, *Cart. Estaple*, dl 2, blz. 230-231, n° 1191. Op het einde van de eeuw komt de Aquitaanse meer op het voorplan (M. Mollat, *Le commerce maritime Normand...*, blz. 207 noot 34; J. Craybeckx, *Les vins de France*, blz. 144-148). (239) *R.D.*, f° 89 r°.

(240) Deze wede wordt verkocht in mei-oktober 1487 (*R.D.*, f° 84 v°: „...es een preuve van der wee van Cornelis Daltovite”). Was deze wede afkomstig uit Lombardië of Aquitanië? Over Lombardische wede cfr J. Heers, *Gênes...*, blz. 465 en F. Borlandi, *Note per la storia delle produzione e del commercio di una materia prima. Il guado nel medioevo*, in *Studi in onore di G. Luzzatto*, dl 1, blz. 297-324 (Milaan, 1949-50, 4 dln).

(241) *R.D.*, f° 88 v°: „Item gherekent met Gelein van der Banc, de welke es sculdich voor tgeheel weet...”.

(242) *Ibidem*: „Noch voor delft van wasdom ghedaen an tweet voors. L lb. gr.”. Over de evolutie van de Commenda, waar de aktieve partner oorspronkelijk slechts een vierde van de winst kreeg en later de helft cfr J. Heers, *Gênes...*, blz. 199. De rol van de aktieve vennoot wordt belangrijker.

(243) *R.D.*, f° 89 r°: „Noch in diversche schulden die ic an mi ghenomen hebbe ghemact van de voors. weede...”.

sculdich es ter cause van deze wede, wij moeten daerof deen den anderen instaan" (244).

Aluin en wol zijn minder belangrijk. In 1485 kocht Jacob 50 „carica" aluin aan Maximiliaan voor 90 lb. gr. (245). Hendrik Nieulant neemt de verkoop ervan op zich. De afrekening in de eerste helft van 1486 vertoont een winst van 27.7 % (246). De wolhandel omvat tien balen Spaanse wol verkocht in de eerste helft van 1487 (247).

De tweede periode of de „Nova Compagnia" wordt ingezet met de lading op de „Martin Ochoa" einde 1487 (248). In het begin van 1488 worden nog twee schepen genoemd, waarvan de vracht onbekend is (249). Was het Zwin dus nog toegankelijk? De heer Maréchal stelt de afsluiting ervan tussen 16 juli/24 oogst 1487 en 29 november 1490, datum van de vrede van Damme, waarop het Zwin theoretisch opnieuw toegankelijk was, doch het praktisch eerst zou zijn met de vrede van Sluis op 12 oktober 1492 (250).

(244) *Ibid.*, f° 88 v°.

(245) *Ibid.*, f° 85 v°: aankoop van aluin aan Maximiliaan is geen verrassing. Reeds in 1484 is er sprake dat Maximiliaan aluin had gekocht aan de firma Doria, vermoedelijk onder de vorm van een lening (ARB, *Grote Raad Mechelen*, reg. 798, blz. 173-182).

(246) *Ibid.*, f° 85 v° - 86 r°: inkoop à 36 s. gr. de carica, verkoop à 2 lb. 6 s. gr.

(247) *Ibid.*, f° 87 v°.

(248) Het is de eerste vermelding van de Nieuwe Compagnie: „Hier naer volcht de vente van den zucre ghecommen anno 87 up Maertin Ochoa sc. van IIIc XCI kisten brotzucker en de 25 kisten de pannela vor ons Compagnia nova" (*Ibid.*, f° 90 v°).

(249) *R.D.*, f° 84 r°, 93 r°: een betaling voor verzekering op de Martin de San Pedro en een betaling aan Johan de Goycochea. De verzekering op de San Pedro kan betrekking hebben op een retoerlading. De Spanjaard was immers te Sluis aangekomen einde oogst 1487 (L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire...*, dl 6, blz. 276).

(250) J. Marechal, *Le départ des marchands...*, in *Hand. Soc. Emul.*, 1951, blz. 35, 37.

De stadsrekening van maart-september 1488 vermeldt echter uitgaven voor het piloteren van buitenlandse schepen naar Brugge in 1487, waarmee einde 1487/begin 1488 bedoeld wordt (251). Brugge was immers nog niet opgestaan tegen Maximiliaan zoals Gent, maar nam een afwachtende houding aan (252). De „Martin Ochoa” kwam te Sluis aan. Voor Johan de Goycochea is Zeeland meer aanvaardbaar. In maart 1488, dus tijdens de gevangenschap van Maximiliaan te Brugge, is Theune Louf, dienaar van Jacob, in Zeeland, alwaar hij schulden int, zuidervruchten verkoopt en o.m. de Goycochea betaalt (253). Hiermede stopt de invoer. Brugge in volle opstand tegen de Aartshertog in 1488-89 ziet zijn verbinding met het buitenland verbroken (254). De suikerprijzen zijn opnieuw lonend, nl. tussen 5 à 6 gr. het pond, dank zij de moeilijkheden van de import. Tussen november 1488 en januari 1489 stijgen zij echter tot 8 gr. als gevolg van een verhoogde omloopsnelheid van het geld. Einde 1488 was er immers sprake van vrede, die waarschijnlijk gepaard zou gaan

(251) SAB, *rek. maart-september 1488*, f° 143 v° - 144 r° : „Andre betalinghe ghedaen bij Adriaen van Themseke ter causen van den liefghelde van den piloten... en de dit binden jaere 87”. Over deze instelling cfr L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire...*, dl 6, blz. 274-5.

(252) F.W.N. Hugenholtz, *Crisis en herstel...*, in *Alg. Gesch. Nederl.*, dl 4, blz. 17.

(253) R.D., f° 92 v° - 93 r°. Het is zeer waarschijnlijk dat de Goycochea de zuidervruchten aanvoerde.

(254) R. Degryse, *De konvooeering...*, in *Bijdr. Gesch. Nederl.*, 1948, blz. 10 noot 3. Maximiliaan verbood : „à tous noz vassaulx, nobles, marchands de quelque nacion qu'ilz fuissent et autres noz subgez de durant les guerres et divisions, lors regnans en nostre pais et conté de Flandres, non communiquer, aler ne converser marchandement avec noz rebelles subges de Flandres, ne leurs adherens, les ravitailler ou leur baillier assistance...”; aanhef van een uitspraak van de Grote Raad tegen de Hanzeaat Dierik Basdau, die de Bruggelingen graan en andere levensmiddelen bezorgde (ARB, *Gr. Raad Mechelen, reg. 799*, f° 55 r° - 57 r°; cfr ook Bergen-op-Zoom, Stedelijk Archief, *Certificatieboek 1479-93*, f° 270 r° - 271 r° : 2 januari 1490 n.s.)

met een muntrevalorisatie zoals in december 1489 zal gebeuren (255). Jacobs voorraad is echter uitgeput en kan niet meer aangevuld worden. Zoals in 1486 zal hij op andere goederen overschakelen. Reeds in oogst 1488 zien wij hem „booghouten” verkopen aan de stad (256) en in november twee zakken engelse wol (257). In maart-april 1489 zet hij zijn graanhandel op, wat normaal in dergelijke omstandigheden winstgevend moest zijn. Afgesloten van de buitenwereld was Vlaanderen niet in staat om in te staan voor zijn eigen bevoorrading (258). Ook de stad Brugge had in het vooruitzicht daarvan reeds een voorraad aangelegd (259). In maart en april 1489 laat Jacob de kuiper Matheus Karle 589 hoed tarwe kopen te Gent, die samen met 26 hoed afkomstig uit de omtrek van de stad — misschien van zijn leengoed Ten Berghe — naar Brugge gebracht worden; met een andere kuiper Adriaan Lievins koopt hij 217,5 hoed haver (260). De verkoop van de tarwe zal hem 30 % winst opleveren (261). Onmiddellijk na de vrede van Tours van 30 oktober 1489 zal hij een nieuw vennootschap sluiten met Matheus Karle voor de aankoop van 100 lb. gr.

(255) F. W. N. Hugenholtz, *Crisis en herstel...*, blz. 22. Over de gevolgen van een voorbode van muntrevalorisatie gezien door een tijdgenoot, cfr G. Doutrepoint-O. Jodogne, *Chroniques de Jean Molinet*, dl 2, blz. 173-4 (Brussel, 1937-39, 3 dln. Uitg. door de Kon. Belg. Acad., Kl. Letteren). Meer in het algemeen Earl J. Hamilton, *Prices as a factor in business growth*, in *The Journal of Economic History*, vol. XII, 1952, blz. 329-330.

(256) *R.D.*, f° 95 v°.

(257) *Ibid.*, f° 96 v°.

(258) J. A. van Houtte, *Nijverheid en landbouw*, in *Alg. Gesch. Nederl.*, dl 4, blz. 220.

(259) L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire...*, dl 6, blz. 335.

(260) *R.D.*, f° 98 v°.

(261) Inkoop à 9 s. 10 miten, verkoop à 14 s. gr. de hoed. Deze prijs stemt ongeveer overeen met de maximumprijs voor 1488-89 opgegeven bij G. Croisiau, *Prijzen in Vlaanderen...*, in *Dokument. Prijzen en Lonen*, blz. 36.

tarwe in Frankrijk (262). De verkoop van graan en haver wordt door de kuipers in kwestie verricht (263), daar Jacob intussen een eigen aktiviteit heeft ontwikkeld, die los staat van de handel. Vanaf februari 1488 tot september 1490 is hij tesorier van de stad, praktisch de volledige periode van de tweede en derde opstand tegen Maximiliaan (264). Toch kunnen wij hem moeilijk als een tegenstander van Maximiliaan beschouwen. Zijn leningen van 1478 en 1486 pleiten voor het tegenovergestelde, terwijl hij in 1492 gerekend wordt onder de „protecti ab rege Romanorum et duce Philippo” (265). Of was zijn neutraliteit tijdens de vorige jaren misschien een argument te zijnen voordele? Een onderzoek naar de politieke gezindheid van de onderscheiden magistraten der voorgaande jaren zou hier nuttig zijn. Met de vrede van Tours was het virtueel mogelijk Brugge te bereiken. Sluis bleef in handen van Filips van Kleef, die een afwachtende houding aannam, maar de bevoorrading van Brugge toeliet mits een vrijgeleide (266). Vóór juli 1490 wordt dan ook de olie, aangekomen op de „Lopo Fernandez” vernoemd te Brugge (267). In oogst komt echter de derde Brugse opstand, kort ditmaal, die besloten wordt

(262) *R.D.*, f° 98 v° - 99 r°.

(263) De haver „licht in den handen van Adriaen voors” (*Ibid.*). Het graan wordt door Jacob op verscheidene plaatsen ondergebracht. Minstens een deel werd door Matheus Karle verkocht (*SAB, Civ. Sent. in-4°, 1489-90*, f° 2 v° - 3 r°: verkoop van 24 hoed tarwe aan Karel Vogaets, 4 nov. 1489).

(264) *SAB, Reg. Wetverniew. 1468-1501*, f° 172 r°, 177 v°.

(265) R. De Doppere, *Fragments inédits. Chronique Brugeoise de 1491 à 1498*, uitg. door H. Dussart, blz. 41 (Brugge, 1892. Uitg. Soc. Emul. Brugge).

(266) N. Despaers, *Cronijcke...*, dl 4, blz. 448, 451: „Zo dat die coopliden van Brugghe haerlieder goet niet ghecrighen en consten dan bij saulfconduyte tot uytgaende meye”.

(267) *R.D.*, f° 100 v°: de olie werd met een vrijgeleide van Sluis naar Brugge gevoerd. Jacob betaalde Pieter Anchemant, raadslid van Maximiliaan, zes Andriescgulden.

met de definitieve overgave van Brugge op 29 november 1490 door de vrede van Damme. Vlaanderen was met uitzondering van Gent en Sluis opnieuw in Maximiliaans handen. Tot aan de overgave van Sluis op 12 oktober 1492 zou Brugge echter van de zee afgesneden blijven. Aan deze situatie past Jacob zijn handel aan. Portugal was immers langs een omweg nl. Antwerpen en Middelburg te bereiken. Zelf kan Jacob zijn zaken in Zeeland niet beredderen, daar de verbinding Brugge-Antwerpen en Brugge-Zeeland door de opstandige steden Gent en Sluis veel gevaren opleverde (268). Hij stelt daarom een nieuwe faktor aan, Dieric Brassart, dienaar van meester Lopez de la Garda (269), die gedurende de periode 1491-92 te Middelburg en Antwerpen in zijn naam zal optreden. De import uit Portugal wordt van nu af aan naar Middelburg gekanaliseerd, waar hij grotendeels door Brassart zelf verhandeld wordt. Hij ontvangt en betaalt er; hij vereffent de onkosten van de invoer: vrachtkosten, averij, 20ste

(268) Zowel Gent als Sluis hielden regelmatig strooptochten in het Noorden van Vlaanderen (N. Despaers, *Cronijcke...*, dl 4, blz. 502-3, 505 en vlg.). Ook van Brugse zijde werden belemmeringen opgelegd voor het verlaten van de stad (R. De Doppere, *Fragments inédits...*, blz. 22). Hiermede gingen moeilijkheden op zee gepaard, die tot uiting komen in de verhoging van de scheepsverzekeringpremie: 10 % in 1485 (*R.D.*, f° 82 r°); 13,5 % in 1491-92 (*R.D.*, f° 104 v°, 106 r°). De 10 % van 1485 moet normaal geweest zijn (J. Heers, *Le prix de l'assurance maritime à la fin du Moyen Age*, in *Revue d'Histoire économique et sociale*, jg. 37, 1959, blz. 18).

(269) *R.D.*, f° 104 v°: Dieric Brassart wordt genoemd „dienare van mestre Loupez”. Een volmacht van 1485 laat ons toe deze laatste te identificeren als meester Lopez de la Garda „nostre bourgeois, consellier et premier phisicien de nostre tresredoubte seigneur”. Brassart wordt in deze volmacht genoemd „son serviteur domestique” (*SAB, reg. Procurat. 1485-86*, f° 51 v°). Dat Jacob Brassart neemt als faktor is te wijten aan een verwantschap tussen Lopez de la Garda en de Despars. In het register wordt immers „mijn nichte de la Garda” vernoemd (*R.D.*, f° 94 r°). Over messire Lopez de la Garda cfr *Le Beffroi*, dl. 3, blz. 53 noot 21.

penning (270); hij zorgt voor het onderbrengen van de waren, laat ze verzekeren en uitredingsbrieven opmaken; hij remitteert geld per wisselbrief naar het buitenland, stelt rechterlijke vervolgingen in en bezorgt Jacob langs diverse wegen baar geld (271). Kortom, zijn rekening is een weerspiegeling van Jacobs activiteit. In oogst 1492 komt er verbetering. De vrede van Kadzand (29 juli 1492) stelt een einde aan de Gentse opstand; de schepen komen nog toe in Zeeland, doch delen van de lading kunnen zonder gevaar naar Brugge gebracht worden (272). In februari 1493 komt de lading zuidervruchten echter nog aan in Middelburg, hoewel Sluis reeds sinds 12 oktober 1492 veroverd was (273); en vermoedelijk ook de suiker van 1494, want eigenaardig genoeg wordt het gewicht van de 640 arroben suiker uitgedrukt in Antwerpse ponden in tegenstelling met de vorige jaren (274). Hiermede worden de woorden die de kroniekschrijver Rombout de Doppere in 1494 schreef, bewaarheid: „Henricus van Wy, propola, et Jacobus Despaers, cives Brugen. mercatores, naves suas in Zelandiam et non Slusam adducunt; quomodo ergo externi civitati favebunt, si isti non faciant? ” (275).

(270) Taks van 5 % op alle in Vlaanderen in- en uitgevoerde goederen. Deze taks werd afgeschaft door hertog Albrecht van Saksen op 23 januari 1493 (L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire...*, dl. 6, blz. 357). Reeds vóór de afschaffing was Despars evenals andere Bruggelingen van formaat van deze taks vrijgesteld (R. De Doppere, *Fragments inédits...*, blz. 41).

(271) Cfr bijlage.

(272) *R.D.*, f° 106 v°: „Item ic dede te Brugge bringen XXV kisten sucre...”.

(273) *Ibid.*, f° 109 v°: „Ic dede te Brugge bringhen...” 20 februari 1493. De rest was in Zeeland en Antwerpen (*Ibid.*, f° 109 v° - 110 v°).

(274) *Ibid.*, f° 112 v°: „Vente van den VI° XL arroven... en de woughen andwarps net...”.

(275) R. De Doppere, *Fragments inédits...*, blz. 50.

Hoe evolueerde intussen Wouter Despars' toestand in Portugal? Vanaf begin 1488 was de verbinding Brugge-Portugal verbroken. Esmeraldo is nog in de organisatie, en wordt zelfs te Brugge en Zeeland vernoemd in februari-maart 1488 (276). Misschien kwam hij met de „Martin Ochoa”. Het feit dat hij met deze lading meekomt in plaats van Ambrosio laat vermoeden dat deze laatste geen deel meer uitmaakt van de „Nova Compagnia”. Hij wordt overigens niet meer vernoemd. Het is te betreuren dat Wouters boeken niet bewaard zijn gebleven; het zou interessant zijn te vernemen hoe hij gereageerd heeft op deze breuk, die hem o.m. afsloot van de Vlaamse industrieproducten. Zijn begeerte om naar Vlaanderen terug te keren is gewettigd. De drie opeenvolgende opstanden van Brugge met hun nasleep — brand, roof, moord (277) — moeten voldoende geweest zijn om bij hem het verlangen te doen groeien dit alles de visu waar te nemen. De olie ingevoerd op het schip van Hendrik Frijsse in 1490 is de laatste zending op zijn naam (278). In februari-maart 1492 verschijnt hij te Brugge (279). Waarschijnlijk dateert zijn plan om terug te keren reeds van vroeger, want de import rond juli 1490 op de „Lopo Fernandes” brengt namelijk een verrassing. De lading bestaat uit tien vaten olie, waarvan vijf gezonden door Wouter op rekening van de „Compagnia Lixbone” en vijf gezonden door Luis Gallant op rekening „van onsen compagnie tuschen hem en de mi” (280). In juli 1490 komt dus een

(276) R.D., f° 86 r°, 93 r°.

(77) Het leengoed „Ten Berghe” van Jacob in Koolkerke werd in 1490 door de huurlingen van Ingelbrecht van Nassau vernield (N. Despaers, *Cronijcke...*, dl. 4, blz. 471). Voor andere verwoestingen in het Brugse Vrije tijdens de jaren 1488-90/92 cfr O. Delepierre, *Chronique des faits...*, blz. 450-2.

(278) R.D., f° 101 v°.

(279) N. Despaers, *Cronijcke...*, dl. 4, blz. 512.

(280) R.D., f° 100 v°.

nieuw element in de zaak : Luis Gallant. Het is aan te nemen dat Gallant door Jacob naar Portugal is gestuurd om Wouters plaats in te nemen. Vandaar dat Wouter zijn voornemen reeds vóór juli 1490 aan Jacob moet hebben medegedeeld, die onmiddellijk de nodige maatregelen trof om de handel voort te zetten. Wouter bleef nog ettelijke maanden om de lopende zaken af te handelen en vervolgens huiswaarts te keren.

Gallant is wel een nieuw element, doch geen onbekende van de firma. Evenals Wouter had Jacob bepaalde personen in dienst o.m. Theune Louf, vermoedelijk een bloedverwant van zijn vrouw. Hij treedt regelmatig op in Jacobs naam vanaf 1484 (281). In oogst 1486 verschijnt plots Luis Gallant naast Theune en vervult dezelfde rol (282). Het register verschaft ons geen inlichtingen over Gallant. Het is niet uitgesloten dat hij verwant was aan Jacob Gallant, die tussen 1446 en 1459 drukke handelsbetrekkingen met 's Hertogenbosch onderhield (283). Hier verschijnt opnieuw een jonge man uit een koopliedenfamilie in dienst van een vreemde firma, om de koophandel te leren en nadien op eigen benen te kunnen staan. Daarom ook wordt hij door Jacob gekozen om in Portugal Wouters taak voort te zetten. De associatie Despars-Gallant geeft de indruk op dezelfde wijze te functioneren als Jacob-Wouter. Zij draagt de naam van Compagnie; er is de arbeidsprestatie van Luis in Portugal en er is vermoedelijk ook een kapitaalsbijdrage. Men kan dit laatste niet afleiden uit de term „Compagnie tusschen hem en de mi” (284),

(281) *R.D.*, f° 47 r° (13 februari 1484) en vlg.

(282) *Ibid.*, f° 84 r° (14 oogst 1486) en vlg.

(283) L. P. L. Pirenne-W. J. Forsma, *Koopmansgeest te 's-Hertogenbosch in de vijftiende en zestiende eeuw*, blz. 43 (Nijmegen, 1962). In 1499 wordt een kruidenier Jacob Gallant vernoemd die stierf te Gent (SAB, *Hallegeboden 1490-99*, f° 342 r°).

(284) *R.D.*, f° 100 v°.

maar in november 1490 zond Gallant 88 kisten suiker op schip „Joao Rey” van Porto en Jacob neemt deze suiker „die hij mi ghesonden heeft vor mijn rekeninghe apart en de behoren mi alleene” (285). Deze zin impliceert dat andere zendingen gebeuren voor beider rekening. Luis wordt echter door Jacob niet behandeld als staande op gelijke voet, wat tot uiting komt in de verkoop van zuidervruchten in 1493 te Brugge en in Zeeland (286). De senior partner Jacob geeft bevelen aan de junior Luis. Anders is het gesteld met de wederkerigheid. Vooral in 1490/91 schijnt hiervan niets in huis gekomen. De aankoop van 88 kisten ingevoerd in november 1490 wordt door Jacob op volgende wijze gefinancierd (287) :

Debet	Krediet
Aankoopprijs	137.863 reis (Wouter, voor rekening Jacob)
kosten	
tot en	32.000 reis (Alvaro Denis, gemitteerd door Jacob per wissel)
met laden 173.773 reis	
Reiskosten 1.500 reis	5.400 reis (Roeye van Westvoorde, voor rekening Jacob)
175.273 reis	175.263 reis.

(285) *Ibid.*, f° 101 v°.

(286) *Ibid.*, f° 110 r.: „Noch heeft mi Luis rekeninghe ghe-daen dat hij vor mi uteghegheven reeft ut patet bij zijn particuliere rekeninghe...”; *Ibid.*, f° 110 v°: „Item ic dede bringhen bij Luis ute Zeeland...”.

(287) *R.D.*, f° 101 v°.

Ook het overmaken van geld per wisselbrief naar Portugal door Dieric Brassart in 1491 wijst in deze richting (288). Eerst naar het einde van 1491 schijnen de aankopen bestemd voor Portugal opnieuw aan te groeien. Brassart koopt o.m. 716 ellen tapijtwerk (289). Het zou geen verwondering moeten wekken dat de meer dan 200 lb. gr., die hij aan Jacob Lombaert te Londen remitteert per wisselbrief op Girolamo Frescobaldi bestemd zijn voor de aankoop van Engelse produkten (laken?) (290), gezien de moeilijkheden die de Engelsen ondervonden om Bergen-op-Zoom en Antwerpen te bereiken wegens de bezetting van Sluis (291). Dat deze wijziging in Jacobs handelslijn verband houdt met de deflatiepolitiek van Maximiliaan, ingeluid door de ordonnantie van 14 december 1489, is zo goed als zeker (292). De koers van de oude munten werd in overeenstemming gebracht met de nieuwe muntvoet en met circa 40 % verlaagd in verhouding tot het tarief van 1487 (293), zodat het vermoedelijk voordeliger was geld over te maken naar het buitenland dan goederen (294). De nieuwe muntpolitiek stootte ten andere op een sterke tegenstand vanwege de Vlaamse steden en was een van de grootste hinderpalen om tot het verge-

(288) Cfr bijlage. Op te merken dat hier sprake is van enkele wissel, waarbij geld in één richting wordt overgemaakt zoals later bij de Della Faille (W. Brulez, *De firma Della Faille...*, blz. 397).

(289) Cfr bijlage.

(290) *Ibidem*.

(291) O. De Smedt, *De Engelse Natie te Antwerpen...*, dl. 1, blz. 98-99.

(292) Zie voor de gevolgen van een deflatie Earl J. Hamilton, *Prices as a factor in business growth*, in *Journal Econ. Hist.*, 1952, blz. 329-330.

(293) H. Enno Van Gelder, *De Muntpolitiek van Philips de Schone*, in *Jaarb. Kon. Nederl. Genootsch. Munt- en Penningk.*, 1951, blz. 48-9.

(294) En op deze wijze werd de crisis nog verscherpt.

lijk van Damme te komen (295). Hoofdzakelijk van fiscaal belang (296), stremde zij in hoge mate de heropleving van de Vlaamse handel en industrie.

Heeft Jacob na Wouters vertrek uit Portugal opnieuw contact opgenomen met Esmeraldo op Madeira? De lading op het schip „Joao Rey” van Porto in november 1490 en afkomstig van Esmeraldo zou dit laten veronderstellen (297), maar het kan eveneens het gevolg zijn van de afwikkeling van de C¹^e Wouter-Jacob. Gallant werkt immers onafhankelijk van Esmeraldo. Wanneer Gallant met de „Somaye” en de „Plaisenche” in oogst 1492 naar Vlaanderen terugkeert, heeft hij de lading ervan zelf aangekocht „met onsen ghelde” (298). Wel laat hij de suiker en melasse, die hij niet kan medebrengen, in handen van Esmeraldo, die ze aan Jacob stuurt in november 1492 op de „Juan Sanchez”. Hierbij voegt hij nog 204 arroben suiker „in minderinghe van dat hi mi (J. Despars) noch sculdich is” (299). Deze laatste opmerking pleit nogmaals voor de hypothese dat Esmeraldo's verschijnen in 1490-92 het resultaat is van de afrekening tussen Wouter en Jacob. Wouter trok zich waarschijnlijk volledig terug; Jacob vereffende met hem en nam de uitstaande schulden van

(29) N. Despaers, *Cronijcke...*, dl. 4, blz. 449-450. Na de vrede van Tours beproefde Ingelbrecht van Nassau de Vlaamse steden de nieuwe muntvoet te doen aanvaarden „maer twas te vergheefs, ghemerct datter die ghemeenten van de drie leden slants van Vlaenderen gheensins toe te bringhene en waren, omme tgroote verlies en de labeuren tijts wille”; verder nog blz. 452-5; in de verscheidene onderhandelingen met Nassau te Damme stootte Brugge steeds op dezelfde eis, cfr *Ibidem*, blz. 457, 465, 470, 475, 487.

(296) J. A. Van Houtte, *Muntwezen en geldpolitiek*, in *Alg. Gesch. Nederl.*, dl. 4, blz. 199. De boete opgelegd door het verdrag van Tours nl. 300.000 kronen moest in „crancken” geld betaald worden, cfr de klacht van het Brugse Vrije van 14 oktober 1493 (O. Delepierre, *Chronique des faits...*, blz. 453-461).

(297) *R.D.*, f° 102 v°.

(298) *Ibid.*, f° 106 v°.

(299) *Ibid.*, f° 108 v°.

de C^{1e} op zich; vandaar de schuld van Esmeraldo aan Jacob. Hiermede is de vroegere C^{1e} definitief gelijkwaarderd.

Na 1492 kende de C^{1e} Despars-Gallant een eerder moeilijk bestaan. Gallant kwam naar Vlaanderen in oogst 1492 (300) en zal nog slechts eenmaal in opdracht van Jacob naar Portugal terugkeren nl. na april 1493 (301). In oogst daaropvolgend komt hij terug met een lading suiker op de „Jehan Martines de Gassanda” (302) en meteen wordt ook deze C^{1e} opgeheven. Bij ontstentenis van een eigen vertegenwoordiger in Portugal had Jacob reeds beroep moeten doen op Jan de Boodt voor een zending zuidervruchten in februari 1493 (303), en in 1494 moet hij Theune Louf naar Madeira sturen om suiker (304). Hiermede wordt de tweede etape afgesloten.

De „période creuse” die volgt, is in de eerste plaats het gevolg van de ongunstige economische toestand. Wij hebben reeds gewezen op de nadelige invloed van Maximiliaans deflatie in 1489; de devaluaties van 1492, 1493, 1495 en 1496 (305) schijnen de economie weinig op dreef te hebben geholpen. De suikerprijzen, die in

(300) *Ibid.*, f° 106 v°.

(301) *Ibid.*, f° 110 v° : op 22 april 1493 was de verkoop van de zuidervruchten zover gevorderd dat Gallant slechts 95,5 „coplen” naar Brugge moest overbrengen.

(302) *Ibid.*, f° 111 v°.

(303) *Ibid.*, f° 109 v°. Een Jan de Boodt is verwant aan de Despars langs de familie van den Heede (*J. Gailliard, Bruges et le Franc...*, dl. 1, blz. 421). Wanneer de magistraat uit de jaren 1486-87 werd gevangen gezet wegens geknoei met de stedelijke financies, werden zij vrijgelaten mits borgstelling; Jacob Despars was borg voor Jan de Boodt (*L. Gilliodts-Van Severen, Inventaire...*, dl. 6, blz. 296).

(304) *R.D.*, f° 112 v°.

(305) G. Pusch, *Staatliche Munz und Geldpolitik in den Niederlanden unter den Burgundischen und Habsburgischen Herrschern*, blz. 82-83 (München, 1932).

1490 na het verdrag van Damme op 1/3 van hun vroeger peil werden gebracht (306), zijn zonder twijfel onder dit niveau gebleven (307). Er is een lichte verbetering te noteren in 1492-93 dank zij de vrede met Gent en Sluis; maar er is opnieuw een neiging tot dalen. Met een verkoopprijs van 3 5/6 gr. in 1490 leed Jacob een verlies (308). In 1494 staat de suiker opnieuw aan 3 3/4 gr. Te Brugge worden de moeilijkheden in deze handelstak nog door een ander feit geïllustreerd. De Brugse kruideniers, die tenslotte een belangrijk deel van Despars' import afnemen, zijn sterk verminderd in aantal. In 1486-87 waren er 49 kruideniersstallen in gebruik (309); in 1492-93 nog slechts 21; de overige 30, waarvoor niet betaald werd, worden „te wette ofghewonnen” (310). Wat waar is voor de suiker, geldt ook voor andere sectoren van handel en industrie (311).

(306) „Specerijen, caneele, pepere, giroffelnaghelen, foelle, saffraen, sucre, figen, rozijn, aluun, zeem, was... te reduceerne van drien penninghen up een pennijn” (SAB, *Hallegeboden 1490-99*, f° 29 r°).

(307) De prijs van 8 gr. in januari 1489 — de laatste die zij teruggevonden hebben in het register — is niet het maximum. De schaarste moet de prijzen nog sterker hebben doen oplopen naar het einde van het jaar.

(308) *R.D.*, f° 101 v°: de aankoopprijs + laden kostte Gallant in 1490 175.273 reis of ±219 lb. gr. (koers: 800 reis = 1 lb. gr.); de verkoop bracht Jacob slechts 188 lb. 13 s. gr. op. In de aankoopprijs + laden is dan nog niet de kost van het vervoer begrepen, dat gewoonlijk door de bestemming werd betaald.

(309) SAB, *rek. 1486-87*, f° 17 r° - v°.

(310) *Ibid.*, *rek. 1492-93*, f° 10 v° - 11 r°.

(311) Er bestaat geen studie over deze crisis, die minstens tot in 1505-10 zal aanslepen. De graanprijzen rond 1500 staan op hetzelfde niveau als in 1430 (E. Scholliers, *De Levensstandaard in de XVe en XVIe eeuw te Antwerpen*, blz. 9-10 (Antwerpen, 1960). De textielnijverheid van Kortrijk verkeerde in een zeer precare toestand (O. Mus, *De verhouding van de waard...*, in *Hand. Soc. Emul.*, 1961, blz. 162). Zelfde situatie te Brugge: „...ute dien dat vele poorters drapiers en de andere van de vier neeringhen en de bonnettrie van deser stede vluchtich bedeghen zijn van diere uut laste van schulden...” (SAB, *Hallegeboden 1490-99*, f° 177 r°, 5 december 1494). Daarnaast staan de Brugse Hallegeboden vol met „becommerde sterfhuusen”, waaronder zelfs deze van belangrijke handelaars zoals Joos

Het is niet uitgesloten dat de oorlogen tussen 1479 en 1492 — die gevaard gingen met grondige verwoestingen van bepaalde delen van het Vlaamse platteland (312) — de binnenlandse markt, die toch een deel van de Vlaamse produktie en van de invoer absorbeerde, dermate ontwrichtten dat zij een nadelige invloed op de konjunktuur van de twee volgende decennia uitoefenden. In de tweede plaats zijn er de moeilijkheden op zee met de Engelsen, daar Maximiliaan en Filips de Schone de avonturier Perkin Warbeck steunen tegen Hendrik VII (313). Eerst in februari 1496 keert de rust terug met het Magnus Intercursus. Zoals in 1489-90 maakt Jacob Despars van deze (gedwongen?) rust-pauze gebruik om zich opnieuw met de politiek te bemoeien; tijdens de dienstjaren 1493-94, 1494-95 en

Dheict, makelaar; Boudin van Rie, makelaar; Andries de Veulliamme, wisselaar; mer Cornelis Metteneye; Carlo Cavalcanti; Victor Viseric, makelaar (*Ibid.*, f° 179 r°, 187 v°, 225 r°, 236 r°, 239 r°, 288 r°). Ook van officiële zijde werd de toestand als zeer ernstig beschouwd; de „Estat de la ville de Bruges” van 1494 maakt melding van een schuldenlast van 600.000 kronen, die onmogelijk af te lossen was met een jaarlijks inkomen van 60 à 70.000 kronen; de hieruit voortspruitende hoge lasten, die op de poorters drukte, was aanleiding tot een emigratie. 4 à 500 huizen waren onbewoond (L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire...*, dl. 6, blz. 385-6). Over de armoede te Brugge in die tijd cfr R. De Doppere, *Fragments inédits...*, blz. 23, 30, 35.

(312) Over de verwoestingen in het Brugse Vrije, cfr de documenten van 14 oktober 1493 en 14 februari 1494 bij O. Delepierre, *Chronique des faits...*, blz. 450-461; voor de kasselrij Kortrijk is er in 1492 sprake van de „verloren prochien die groete resten sculdich waren ghelijcke Thielt en de Muelenbeke, Eedeghem, Winghene, Zwevezele, Ruselede en de andere” (ARB, *Rekenkamer n° 42.937*, f° 32 r°-v° en de folios in fine); over de verwoestingen in de streek van Rijsel cfr M. Braure, *Etude économique sur les châtelainies de Lille, Douai et Orchies, d'après des enquêtes fiscales des XVe et XVIe siècles*, in *Revue du Nord*, dl. XIV, 1928, blz. 173-180; voor Brabant zie J. A. Van Houtte, *Maatschappelijke Toestanden*, in *Alg. Gesch. Nederl.*, dl. 4, passim en H. G. Koenigsberger, *Property and the price Revolution (Hainault 1474-1573)*, in *Economic History Review*, 2e reeks, vol. IX, 1956-57, blz. 8-10.

(313) H. J. Smit, *Bronnen handel Engeland...*, dl. 2, 1e stuk, blz. 48-9 noot 1; O. De Smedt, *De Engelse Natie...*, dl. 1, blz. 100.

1495-96 wordt hij tesorier van de stad en in 1496-97 is hij burgemeester „van den corpse” (314). Zijn vrouw Elizabeth Louf sterft in 1495, doch reeds op 4 juni 1496 is hij over deze teleurstelling heen en huwt Catharina Metteneye (315).

Onmiddellijk daarop, in oogst van hetzelfde jaar, sluit hij een nieuw kontrakt met Wouter (316), dat zal lopen tot aan de dood van Jacob in 1500. Over de organisatie in Portugal vernemen wij niets. Theune Louf, die in Jacobs dienst was tot 1494, is verdwenen. In 1497 wordt hij vervangen door Hannekin (317), misschien de zoon van Jan Despars, die bij het vertrek van de vader naar Portugal in 1484, bij Jacob in tafel bleef (318). De toestand in Vlaanderen is echter niet verbeterd. Er is in 1497 een prijskartel nodig om de verkoopprijs van suiker en melasse op peil te houden: de melasse à 7 lb. 5 s. gr. het vat, wat een goede prijs is; de suiker à 3 3/4 gr. het pond, dus even laag als in 1494 (319). In 1498-99 daalt de suiker verder tot 3 gr. en heeft in de eerstvolgende jaren rond dit cijfer geschommeld: tijdens de Bamismarkt 1504 à 4 gr., in 1507 à

(314) SAB, *Reg. Wetvernieuw. 1468-1501*, f° 209 v°, 217 v°, 225 v°, 232 v°.

(315) W. H. J. Weale, *Les Despars...*, in *La Flandre*, 1868-9, blz. 376-7.

(316) *R.D.*, f° 113 v°: „...van mijnen broedere Woutre Despars voor ons nieu compangie bij ons ghemact in hoest anno 1496”.

(317) *Ibid.*, f° 125 r°.

(318) *Ibid.*, f° 82 v°.

(319) *R.D.*, f° 113 v° - 114 r°; „Item es waer dat Henrick Nieuuland, Joos de Roo en de icke hebben tsamen gheaccordert dat wij tsame geleid hebben IIII° XVIII pijpen, de welke sullen ute eender hand ghevendt worden en de elc sal strijken in zijn avenant van dat hij in ghebrocht heeft saldo pour livra... Colard de Backere hout hier of de rekeninghe en de wij hebben deze syropen ghestelt up VIII l. gr. tvat”; „Daer of sc. van den II° L kisten Henric vors. en de Symon van Corde en de Joos de Roo en de icke wij tsamen gheaccordert zijn tsamen te bringene al onse sucre en de die te venten ute eender hand te profijte van onsliden vors... die wij bij ghemeenen acorde ghestelt hebben up III gr. XVIII miten tpond”.

3,5 gr. en in 1508 nauwelijks 3 gr. (320). Er was weinig reden om te juichen. Toch hebben Wouter en Jacob doorgezet, want op Madeira heeft zich hetzelfde afgespeeld. De stijgende produktie heeft een nadelige invloed uitgeoefend op de prijsvorming. De koning is verplicht maatregelen te treffen. Op 21 oogst 1498 beperkt hij de opbrengst tot 120.000 arroben en stelt de kontingenten der afzetgebieden vast o.m. 40.000 arroben voor de Nederlanden (321). Wanneer wij dit vergelijken met de produktie van 1493 nl. 80.000 arroben, dan is er zelfs met de beperking nog een meeropbrengst van 50 % en dit in een tijdspanne van vijf jaar. De prijzen lagen vermoedelijk zo laag op Madeira dat de lage verkoopprijzen in de Nederlanden nog lonend moeten geweest zijn.

Het einde van de Cie hebben wij reeds aangehaald. Wouter zal de handel op Portugal voortzetten (322). Meer nog, hij zal zich aanpassen aan de nieuwe mogelijkheden. Met de aankomst van Vasco da Gama te Lissabon op 9 september 1499, die als eerste de reis Portugal-Indië volbracht, komt er een nieuwe goederenstroom tot stand tussen Lissabon en Antwerpen nl. de Indische specerijen (323). Dat Wouter hiervan gebruik heeft gemaakt, bewijst een proces met de te Brugge residerende Florentijnse firma Frescobaldi-Gualterotti in 1505. Wouter bezit een eigen schip, iets wat tijdens het twintigjarige bestaan van de Cie nooit het geval is

(320) E. Scholliers, *De Levensstandaard...*, blz. 40; A. Schulte, *Geschiede der grossen...*, dl. 1, blz. 139; F. Donnet, *Les Anversois aux Canaries (Un voyage mouvementé au XVIe siècle)*, in *Bulletin de la Société Royale de Géographie d'Anvers*, dl. 19, 1894, blz. 279.

(321) J. Lucio de Azevedo, *Epocas...*, blz. 229-230.

(322) Wouter drijft nog steeds handel in olie (SAB, *Memoriaal van den Camere 1505-6*, f° 21 r°, 27 oktober 1505) en importeert suiker (*Ibid.*, f° 87 r°, 18 maart 1506).

(323) J. A. Van Houtte, *Anvers aux XVe et XVIe siècles*, in *Ann. Econ. Soc. Civ.*, 1961, blz. 253-4.

geweest, en verzekert het transport van peper vanuit Portugal naar Antwerpen voor de bovengenoemde firma (324). Naast de traditionele handel heeft Wouter een nieuwe bron van inkomsten aangeboord.

Het onderzoek van de C¹⁰ Despars toont aan hoe uit een gemeenschappelijk bezit aan goederen, voortkomende uit de nalatenschap van de vader, een handelscompagnie groeit. Deze werkt met eigen kapitaal op de as Brugge-Lissabon en zal deze aktiviteit twintig jaar volhouden spijs de konjunktuur en de ongunstige politieke toestand in Vlaanderen en West-Europa. Een nieuwe nijverheid, de suiker, heeft niet alleen voor een verdere ontplooiing van Portugal gezorgd, maar zij lag ook aan de basis van deze C¹⁰. De betrekkingen waren zelfs zo nauw dat de mogelijkheid bestaat dat de Despars rechtstreeks in de industrie zelf gemengd waren. Dit alles lijkt vanzelfsprekend, wanneer men alleen deze feiten beschouwt. De gebroeders Jacob en Wouter stammen uit een koopliedenfamilie; Jacob schijnt zelfs zijn leerjaren in het buitenland te hebben doorgebracht. Waarom zou het niet normaal zijn dat zij een handel met het buitenland opzetten? Hier juist ligt de moeilijkheid. Wanneer wij de Despars in het perspektief van die tijd, van de toenmalige Brugse handelswereld — en wij bedoelen de Brugse handelaars en niet de te Brugge verblijvende vreemdelingen — plaatsen, dan staan wij voor iets dat volledig afwijkt van de algemeen gangbare mening. Nog in 1953 spreekt prof. Strubbe van het „passieve karakter van de

(324) SAB, *Civ. Sent. in-4°, 1504-5*: „Comme Wouter Despars, bourgeois de la ville de Bruges, eust fait adiourner... Philippe Galteroti, marchand de Florence... afin que icellui Philippe feust condamné à lui payer le frait de 450 bales de poivre par ledit Galteroti ou autre pour lui et ou nom de la compagnie de Friscobaldi receuz et amenez pardeca sur la navire dudit Despars montant saulff juuste calculation à la somme de 100 lb. gr.” (17 januari 1505 n.s.)

gehele middeleeuwse handel te Brugge" (325), waarmede het klimaat te Brugge en de mentaliteit van de koopman getekend worden. Aan de koopman wordt de rol opgedrongen van eenvoudige verdeler der ingevoerde waren. Prof. Van Houtte gaat daarbij nog verder: het afzetgebied wordt beperkt en Brugge wordt herleid tot een markt met een nationaal debiet (326). In de laatste jaren werd er zowel voor het ene als voor het andere aspekt voorbehoud gemaakt (327).

Het strookt niet met het opzet van dit artikel om beide aspecten grondig te onderzoeken. Het is vooral het eerste beeld, dit van de passiviteit van de Brugse handel en bij uitbreiding van de ganse Vlaamse handel (328), dat onze aandacht trekt en dit vooral in verband met Portugal. Indien de zoëven uitgedrukte mening strookt met de werkelijkheid, dan zou men moeten besluiten dat de C^{1e} Despars een unikum of minstens een zeldzaam geval was in zijn genre te Brugge, maar reeds de eerste folios van het register vermelden andere Bruggelingen, die in Portugal verbleven en er handel dreven op Vlaanderen. Despars staat dus niet alleen.

De redenen waarom men de indruk krijgt dat de Vlaamse handel passief werd, zijn van diverse aard.

(325) E. I. Strubbe, *Aantekeningen over de ivoorhandel te Brugge in de XVe eeuw*, in *Bijdrag. Geschied. Nederlanden*, dl. 7, 1953, blz. 229.

(326) J. A. Van Houtte, *Bruges et Anvers, marchés „nationaux" ou „internationaux" du XIVe au XVIe siècle*, in *Revue du Nord*, jg. 34, 1952, blz. 89-109.

(327) M. Mollat, P. Johansen enz..., *L'Economie Européenne...*, blz. 885; J. Heers, *Gênes au XVe siècle...*, blz. 411 en vlg.; W. B. Watson, *The structure of the Florentine galley trade with Flanders and England in the fifteenth century*, in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, dl 40, 1962, blz. 234-5.

(328) Cfr de uiteenzetting bij W. Brulez, *De firma Della Faille...*, blz. 445-9 en de aldaar geciteerde bibliografie. De heer Brulez kan eveneens niet akkoord gaan met het bestaande schematische beeld.

Er is het verdwijnen van Vlaamse schepen uit de internationale handel wat ten overvloede bij de Despars bewezen wordt. Bretoenen en Hollanders hebben hun taak overgenomen, dank zijn hun concurrentie inzake kost- en vrachtprijzen (329). Hetzelfde verschijnsel doet zich ten andere voor te Riga in de 15e eeuw: Hollanders nemen het leeuwenaandeel van het vrachtvervoer voor hun rekening (330). Er is het verdwijnen of beter gezegd het schuilgaan van de Vlaamse handelaar in het buitenland, doch dit houdt verband met een wijziging in de mentaliteit van de koopman zelf; hij reist niet meer met zijn goederen, doch blijft op zijn kantoor van waaruit hij zijn handel leidt. Zijn vertegenwoordiger in het buitenland, die niet noodzakelijk een Vlaming moet zijn, behartigt zijn belangen (331).

Er is tenslotte de zware depressie, waaraan de West-Europese economie onderhevig was tijdens de 14e en 15e eeuw met als achtergrond een sterke demografische achteruitgang. Deze depressie, die circa 150 jaar duurde (1320-1475) was aanhoudend, doch wordt onderbroken door herstelperioden, die wat betreft tijd en omvang van land tot land verschillen (332). Wat Vlaanderen

(329) J. Craeybeckx, *Les vins de France...*, blz. 128-130, 135-8, 153-6.

(330) G. Hollihn, *Die Stapel- und Gastepolitik Rigas in der Ordenszeit (1201-1562)*, in *Hansische Geschichtblätter*, jg. 60, 1935, blz. 137-9 en noot 131.

(331) W. Brulez, *o.c.*, blz. 446 noot 1, blz. 447. Voorbeelden als G. Perchevalde in relatie met de firma Borromei te Londen; de Bruggelingen Scamp en Alaerts zenden goederen aan een Spaans koopman in Spanje (L. Gilliodts-Van Severen, *Cart. Estaple...*, dl. 2, blz. 123-4 n° 1050).

(332) Over deze depressie cfr M. Postan, *The fifteenth century (Revisions in economic history)*, in *The Economic history Review*, vol. 9, 1938-9, blz. 160-7; M. Postan, *Some economic evidence of declining population in the later Middle Ages*, in *The Econ. Hist. Rev.*, 2e reeks, vol. 2, 1949-50, blz. 221-246; F. Luetge, *Das 14/15 Jahrhundert in der Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, in *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, Bd 162, 1950, blz. 161-213; M. Postan, *Die Wirtschaftlichen Grundlagen der mittelalterlichen Gesellschaft*, in *Jahrb. f. Nationalökon. u. Statist.*, Bd 166, 1954, blz. 180-205; M. Mollat, P. Johansen enz., *L'Economie Européenne...*, blz. 923-957 (hdst: Les tendances de l'évolution économique).

betreft bestaat er geen studie over de regionale gevolgen van deze sekulaire trend, doch in sommige sectoren van de industrie komen deze te voorschijn. De ondergang van de stedelijke lakennijverheid, waarin ook de munt-hervorming van 1433/35 een rol speelde (333), is o.m. het gevolg van een konfrontatie met deze depressie, terwijl de opkomst van de plattelandsnijverheid het verlies van de eerstgenoemde vermoedelijk niet kon compenseren (334). Integendeel het verschijnsel van de lakennijverheid op het platteland is juist een ander gevolg van deze depressie. De dalende beweging van de graanprijzen o.m. in de 15e eeuw (335) hebben de landbouwers doen uitzien naar andere bestaansmogelijkheden (336) waarbij de ene nijverheidsgewassen zoals vlas (337), hop (338), meekrap (339) en wede

(333) H. Van der Wee, *The growth...*, dl. II, blz. 48; cfr het voorbeeld van Toulouse waar het Vlaams en Brabants laken verdrongen wordt door het Engels (Ph. Wolff, *Commerces et marchands de Toulouse (vers 1350-vers 1450)*, blz. 236-7 (Paris, 1954).

(334) E. Coornaert, *Draperies rurales, draperies urbaines. L'évolution de l'industrie flamande au moyen-âge et au XVIe siècle*, in *Belg. Tijds. v. Filol. Gesch.*, dl. 28, 1950, blz. 60-96. Ten andere, het is twijfelachtig of er kan gesproken worden van een bloeiperiode in de textielnijverheid op het platteland. De produktie gaat wel crescendo in de 15e eeuw, doch is ver van spektakulair. Eerst in de 16e eeuw worden ernstige cijfers bereikt (E. Coornaert, *Un centre industriel d'autrefois. La draperie-sayerterie d'Hondschoote (XIVe-XVIIIe siècles)*, annex IVbis (Paris, 1930).

(335) E. Scholliers, *De levensstandaard...*, blz. 229 grafiek 1.

(336) M. Postan, *Die wirtschaftlichen Grundlagen...*, in *Jarhb. Nationalökon. Statist.*, 1954, blz. 196.

(337) Bv. de ontwikkeling van de vlasteelt en linnennijverheid in de Leiestreek in het tweede kwart van de 15e eeuw (E. Sabbe, *De Belgische Vlasnijverheid. Dl. 1. De Zuidnederlandsche Vlasnijverheid tot het verdrag van Utrecht (1713)*, blz. 159-162 (Brugge, 1943. Werken uitg. door de Faculteit van de Wijsb. en Lett. R.U. Gent, afl. 95).

(338) Te Ieper is er sprake van ongeld op de „Yperscher hoppe” in 1418 (ARB, *Rekenkamer*, n° 38.643, f° 4 r°). Cfr P. Lindemans, *Geschiedenis van de landbouw in België*, dl. 2, blz. 144 (Antwerpen, 1952, 2 dln).

(339) P. Lindemans, *o.c.*, dl. 2, blz. 255. In het Brugse Vrije ontstond tevens een belangrijke meekrapnijverheid. In 1490 liet Ingelbrecht van Nassau „alle die meetstoven lancx den damschen

(340) in kultuur brachten, en de andere zich op de textielnijverheid toelieden (341). Tijdens de recessie is de handelaar geneigd minder kapitaal te investeren in de traditionele exportnijverheden met als gevolg een prijsdaling en produktie-afname; het vrijgekomen kapitaal wordt ofwel in nieuwe industriën belegd, waarvoor belangstelling bestaat in het buitenland (342), ofwel in lijf- en erfrenten (343). Deze depressie heeft zich tot

dijck verbarnen" (N. Despaers, *Cronijcke...*, dl. 4, blz. 473). Brugse meekrap wordt meer gewaardeerd dan Zeeuwse in het buitenland (A. Schulte, *Geschichte der grossen Ravensburger...*, dl. 2, blz. 149). Aanwijzingen van meekrapteelt en nijverheid rond Kortrijk in de tweede helft van de 15e eeuw (Kortrijk, Stedel. Archief, *Ghedingen in Viersc.*, 1486-89, f° 295 v°-298 r°, 309 v°, 311 v°).

(340) O.m. in de streek van Rijsel, tweede helft der 15e eeuw (M. Braure, *Etude économique sur les châtelainies de Lille...*, in *Revue du Nord*, 1928, blz. 183-4). Over de handel in Noord-Franse wede, zie Bergen-op-Zoom, Sted. Archief, *Certificatieboek 1479-93*, f° 274 r° (uitvoer naar Dordrecht, 6 april 1490); ARB, *Gr. Raad Mechelen, reg. 793*, f° 28 r°-31 r° (vervoer van wede van Bethune naar Gent, 11 febr. 1474); SAB, *Civ. Sent. in-4°*, 1506-7, f° 174 r°-v° (wede van Bethune naar Brugge, 6 oogst 1507).

(341) Dit gebeurde in de gebieden met minder vruchtbare bodem, waar weinig mogelijkheid bestond om op andere kulturen over te schakelen. In het privilege van 10 maart 1428 toegedekend door Filips de Goede aan de stad Ieper ten nadele van de omliggende dorpen, komt dit tot uiting: „D'autrepart, pour ce que ceulx des diz villages, qui par cidevant se souloient, seulement mesler de labourer et faire cultiver les terres, se donnent et appliquent du tout à fait de draperie, plusieurs terres demeurent à labourer en nostre dit pays de Flandres, qui est contre le bien de la chose publique d'icellui, et, se cultivees sont, il convient que estraigniers seroient taillies de demourer en riez" (H. E. De Sagher, *Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre. Deuxième partie. Le Sud-Ouest de la Flandre depuis l'époque Bourguignonne*, dl. 1, blz. 4 (Brussel, 1951-61, 2 dln. Uitg. v.d. Kon. Comm. Geschiedenis in-4°, bezorgd door J. de Sagher, H. van Werveke en C. Wyffels).

(342) H. Van der Wee, *The Growth...*, dl. 2, blz. 70-72.

(343) *Ibid.*, dl. 2, blz. 85; F. Luetge, *Das 14/15 Jahrhundert...*, in *Jarhb. Nationalökonom. Statist.*, 1950, blz. 187. Zie bv. de gevolgen van de toename van erfrenten voor Brugge, vermeld in de ordonnantie van Filips de Goede, gedateerd 13 mei 1466: „...à l'occasion des grans cens tant fonsieres que autres héritables et perpétuelz, dont plusieurs maisons, heritaiges, terres, possessions, molins et autres parchieles scituez en nostre dite ville et eschevinaige de Bruges sont chargees, et que ceulx à

ver in de 15e eeuw doen voelen, zodat dit zeer lang op de Vlaamse buitenlandse handel heeft ingewerkt. En wanneer prof. de Roover gewag maakt van een superioriteit van de Italiaanse handelsorganisatie waardoor zij de Vlamingen uit de actieve handel kon verdringen (344), dan is dit opnieuw een gevolg van deze depressie. De Italianen konden deze superioriteit alleen verwerven dank zij een intens zakenleven. Welnu de Italianen zijn deze algemene malaise reeds circa 1400 in eigen land te boven gekomen (345), terwijl de Vlamingen nog tot in het laatste kwart van de 15e eeuw in een nadelige positie zouden staan.

Wanneer wij de kwantiteitstheorie van prof. Cipolla, die de devaluatie niet ziet als een middel om de schatkist te vullen, maar als gevolg van een economische expansie gepaard met een grotere vraag naar betalingsmiddelen (346), gebruiken om de conjunctuur te bepalen, dan is er een stijging waarneembaar in het

qui appartiennent lesdiz cens et rentes maintiennent et veulent dire quelles ne sont a rachater sans leur gré ou consentement... pour ce que obstant les dites charges qui sont grandes, l'on ne tient compte de les entretenir..." (L. Gilliodts-Van Severen, *Coutume de la ville de Bruges*, dl. 2, blz. 65-67 n° XCVII; L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire...*, dl. 5, blz. 454-5).

(344) R. De Roover, *The Organization of the trade...*, blz. 43.

(345) C. M. Cipolla, *The trends in Italian economic history in the later Middle Ages*, in *The Econ. Hist. Rev.*, 2e reeks, vol. 2, 1949-50, blz. 181-4.

(346) C. M. Cipolla, *Studi di storia della Moneta*, dl. 1 (Pavia, 1948) en de bespreking van het werk door M. M. Postan. in *The Econ. Hist. Rev.*, 2e reeks, vol. 2, 1949-50, blz. 328. Er moet echter een zeker voorbehoud gemaakt worden voor deze theorie, die aan sterke kritiek onderhevig is geweest (cfr het vernoemde artikel van prof. Postan). Zelfs prof. van der Wee, die de devaluatie van 1466 en het aantrekken van zilver ziet als een zegen voor de nijverheid, spreekt van de volgende devaluaties als „inspired by personal motives of gain" (H. Van der Wee, *The Growth...*, dl. 2, blz. 80-81). In een later artikel heeft prof. Cippolla zeven oorzaken aangehaald, waarom in de Westerse landen tijdens de Middeleeuwen werd overgegaan tot devaluatie (C.M. Cipolla, *Currency depreciations in Medieval Europe*, in *The Econ. Hist. Rev.*, 2e reeks, vol. 15, 1963, blz. 413-422). Nochtans werd deze theorie met goed gevolg gebruikt door J. Heers, *Gènes...*, blz. 504 om de conjunctuur te Genua te bepalen.

eerste kwart van de 15e eeuw (347), een stabilisatie tussen 1433 en 1466, nadien opnieuw een snelle opgang (348). Deze data hebben op zichzelf geen absolute waarde, doch moeten getoetst worden aan de prijzen van goederen en diensten. Voor Vlaanderen zijn praktisch alleen graanprijzen voorhanden, die het volgend beeld geven : stijging in de eerste drie decennia van de 15e eeuw, een daling naar het midden van dezelfde eeuw en na 1466 opnieuw een stijging (349). Voor zover beide factoren als maatstaf te gebruiken zijn, is er dus een expansie in het eerste en laatste kwart (350), met een afgetekende recessie in het midden van de 15e eeuw. Dit zal nogmaals de idee van de passieve Vlaamse handel versterken, daar juist in het midden van de 15e eeuw het bronnenmateriaal overvloediger wordt op een ogenblik dat de Vlaamse handelaars hun

(347) H. Van Werveke, *De ekonomische en sociale gevolgen van de muntpolitiek der graven van Vlaanderen (1337-1433)*, in *Ann. Soc. Emul. Bruges*, dl. 74, 1931, blz. 2-3.

(348) V. Janssens, *De goud- en zilverwaarde der geldeenheid, in Dokumenten Geschieden. Prijzen Lonen*, blz. 19-20.

(349) H. Van Houtte, *Documents poud servir à l'histoire des prix de 1381 à 1794*, grafiek in fine (Brussel, 1902); E. Scholliers, *De Levensstandaard...*, blz. 9; J. A. Van Houtte, *Maatschappelijke Toestanden, in Alg. Gesch. Nederl.*, dl. 4, blz. 242. De beweging van de Rijnwijn te Gent is parallel (J. Craeybeckx, *Les vins de France...*, blz. 204-5). De stijgende beweging wordt natuurlijk beïnvloed door de elkaar opvolgende devaluaties. De hausse van het graan is echter veel meer geprononceerd (8,8 % per jaar tussen 1466/7 en 1486/7 cfr E. Scholliers, *o.c.*, blz. 9) dan de devaluatie (slechts 4,5 % per jaar tijdens dezelfde periode).

(350) Voor de expansie in het eerste kwart van de 15e eeuw, wijzen wij bv. naar de opgang van de Kortrijkse en Wervikse draperie (E. Coornaert, *La draperie-sayetterie...*, annex IVbis). In het tweede decennium zijn er daarentegen ongunstige berichten (M. P. Lesnikov, *Die livländische Kaufmannschaft und ihre Handelsbeziehungen zu Flandern am Anfang des 15. Jahrhunderts*, in *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, jg. 4, 1958, blz. 299-300; W. Stieda, *Hildebrand Veckinhusen. Briefwechsel eines deutschen Kaufmanns im 15. Jahrhundert*, blz. XXIX, XXXII (Leipzig, 1921).

investeringen inkrimpen en op een andere manier beleggen, wat niet wil zeggen dat de buitenlandse handel volledig verlaten wordt, maar dat hij in ieder geval stagneert of vermindert.

Deze hoogten en laagten kunnen wij ook in de Portugese handelsbetrekkingen waarnemen. De handelsrichting Portugal-Vlaanderen is niet nieuw. Prof. Verlinden heeft het bestaan ervan vastgesteld doch gezien van uit Portugal nl. de Portugese aanwezigheid te Brugge (351). Wij kunnen de rollen omkeren: Vlamingen te Lissabon. Hoe anders te verklaren dat te Lissabon op 12 april 1414 een „Irmandada dos Borgonhoes”, een broederschap der Vlamingen, gesticht werd in het Dominikanerklooster (352)? Was dit misschien een aanloop voor het oprichten van een Vlaamse Natie te Lissabon (353)? Hun activiteit kan nader belicht worden dank zij gegevens ontleend aan de klachten der Vlamingen betreffende inbeslagnemingen op zee door Engelsen in 1402-3 (354). Een ganse rij Brugse handelaars staan in verbinding met Lissabon: Gillis van de Westackere, Colard de Bul, Jan van Cleyhem, Jacob de Scrivere, Gerard van de Broucke, Alexander de

(351) C. Verlinden, *Deux aspects de l'expansion commerciale du Portugal au Moyen-Age*, in *Revista Portuguesa de Historia*, jg. 4, 1947, blz. 38-44; C. Verlinden, *Le problème de l'expansion commerciale portugaise au Moyen-Age*, in *Biblos*, vol. 23, 1948 (overdruk), 14 blz.

(352) A. Braancamp-Freire, *Noticias...*, blz. 43-44; C. Verlinden, *La Colonie Italienne de Lisbonne et le développement de l'économie métropolitaine et coloniale portugaise*, in *Studi in onore di A. Saporì*, dl 1, blz. 621 noot 24.

(353) De oprichting van de Natie van Kastilië en Biskaje te Brugge werd voorafgegaan door een broederschap (J. Marechal, *La Colonie Espagnole de Bruges du XIVe au XVIe siècle*, in *Revue du Nord*, 1953, blz. 13).

(354) London, Public Record Office, *E 30/1628* en *E 30/1281*: inbeslagname van 12 juli 1402: schipper Pieter Pijc van Sluis (reis Lissabon-Sluis); november 1402: schipper Jan de Ruemere van Sluis (Seine-Lissabon); 19 april 1403: schipper Jan Matthijszone van Sluis (Lissabon-Sluis); schipper Egbert Scoof van Pruisen (Lissabon-Sluis); schipper Tideman Ouw van Pruisen (Lissabon-Sluis).

Vos, Victor van Bavendamme. Zij importeren uit Portugal: zout, leder, olie, honig en wijn. Een latere uitloper van deze eerste fase is de handelaar Jan de Mil, die bij zijn dood in 1425 nog goederen te Lissabon had liggen (355). Het feit echter dat deze „Irmandada” eerst in 1472 door de Portugese vorst wordt goedgekeurd (356), wijst op een tekort aan vitaliteit vanwege het Vlaamse handelsleven te Lissabon in deze tussentijd. Ook hier valt dus in het midden van de 15e eeuw een stagnatie waar te nemen, zonder dat de continuïteit echter verbroken wordt.

Wanneer de Brugse handelaars rond het midden van de eeuw opnieuw in Portugal verschijnen, dan wijst hun bedrijvigheid op een bepaalde herorientatie van de handelsprodukten. Een weerspiegeling hiervan wordt teruggevonden in de aankopen van de koninklijke factoren Pedro Eanes en Joao Roiz Carvalho, respectievelijk in 1441-43 en 1451 (357). Het accent wordt verschoven. Vlaams laken komt voor, doch niet meer op het voorplan. De Engelse concurrentie is te scherp (358). Daarbij mag men niet uit het oog verliezen dat de Engelse handelaars een belangrijke plaats innemen in de Portugese handelswereld (359). Daarentegen

(355) „...en de sghelijcx van den goede, dat hij hadde liggende te Lisseboene of tanderen plaetsen” (SAB, *Wezenboek O.L. Vrouwzestendeel 1426-39*, f° 248 v°).

(356) A. Braancamp Freire, *Noticias...*, blz. 44-45. Koninklijke goedkeuring gedateerd 11 juli 1472.

(357) Voor P. Eanes (A. Braancamp-Freire, *Noticias...*, blz. 65-66; J. Martins Da Silva Marques, *Descobrimentos Portugueses*, dl 1, blz. 427-434 n° 337 (Lissabon, 1944, vol. 1 + supplement); voor Joao Roiz Carvalho (A. Braancamp Freire, *o.c.*, blz. 67-69; J. Martins Da Silva Marques, *o.c.*, supplement, blz. 160-2 n° 130).

(358) Zie bv. de prijzen van Iepers, Gents, Brugs en Engels laken volgens een Portugese prijslijst gedateerd 1435-1448 (J. Martins Da Silva Marques, *o.c.*, dl 1, blz. 459-461, n° 362).

(359) J. Martins Da Silva Marques, *o.c.*, dl I, index s.v. Inglaterra en Inglêses; *Ibid.*, supplement, idem; zie bv. ook de drukke handel tussen Bristol en Portugal (E. M. Carus Wilson, *The Overseas Trade of Bristol*, in *Studies in English Trade in the fifteenth century* blz. 220-224 uitg. door E. Power en M.M. Postan (Londen, 1951).

komen te Brugge wel aan bod : koper, oorlogsmateriaal (buspoeder, bombarden, harnassen, lanssen, enz.) en luxe-artikelen (juwelen, tapijten, koffers, enz.). Dit houdt verband met Portugals gewijzigde positie. Dit kleine land evolueert langzaam naar een koloniale grootmacht. Zijn veroveringen in Noord- en West-Afrika vergen een konstante aanvoer van legermateriaal. Daarnaast is er het goud van Guinea, waarmede Portugal in staat wordt gesteld vanaf 1447 gouden cruzados aan te munten (360). Hierdoor is zijn financiële positie aanmerkelijk verbeterd. Brugge kon Portugal voor deze nieuwe vraag een gunstige markt aanbieden. Het had zich aangepast onder druk van binnen- en buitenland. Een juwelen- (361), tapijten- (362) en wapenindustrie (363) had er zich snel ontwikkeld. In zake juwelen was Brugge zelfs de belangrijkste markt van de Nederlanden geworden. Daarbij was haar centrale handelsplaats in Noord-Europa nog niet in gedrang

(360) H. Van der Wee, *The Growth...*, dl 2, blz. 77-78; de overwaarde van het goud in de Nederlanden trok natuurlijk de Portugese cruzados aan.

(361) A. M. Bonenfant-Feytmans, *L'Orfèvrerie Bruxelloise au XVme siècle*, in *Bruxelles au XVme siècle*, blz. 71-72 (Brussel, 1953); Cte De Laborde, *Les ducs de Bourgogne. Etudes sur les lettres, les arts et l'industrie pendant le XVe siècle et plus particulièrement dans les Pays-Bas et le Duché de Bourgogne. Preuves*, passim (Paris, 1849-52, 3 dln).

(362) J. Versyp, *De Geschiedenis van de Tapijtkunst...*, blz. 50.

(363) Over de Brugse wapenindustrie bestaan weinig gegevens. Ook de rekening van P. Eanes biedt geen houvast : er is sprake van harnassen van Doornik en bombarden van Neurenberg. De poortersboeken tonen echter duidelijk aan dat dit ambacht bloeide te Brugge. Tussen 1440-50 is er immigratie van wapenmakers uit Doornik, Oudenaarde, Leiden, Troyes, Nijmegen en Westfalen (R. Parmentier, *Indices op de Brugsche poortersboeken, 1418-1794* dl 1, blz. 269, 304, 350, 360, 394, 412, 424, 431, 434 (Brugge, 1938, 2 dln) Hun produktie wordt uitgevoerd naar de vreemde, zoals in het geval van Arnold Standart, Brugge-ling en wapenmaker, die in 1445 aan de faktors van Dom Afonso, hertog van Braganza „certaines armoires” leverde (SAB, *Civ. Sent.*, in -f, 1436-53, f° 30 v°).

gebracht door Antwerpen, dat als een satelliet van Brugge fungeerde (364).

De Bruggelingen hebben hiermede nogmaals hun dynamisme en aanpassingsvermogen bewezen. Rombout de Wachtere stuurt in 1449 zijn twee factoren, Bartholomeus de Busere en Jacob Fave, naar Lissabon met juwelen voor een bedrag van 11.238 saluten of \pm 2.000 lb. gr. Beide mannen hielden er in Portugal een goed leventje op na, zodat zij verplicht waren een deel der juwelen te verpanden of te versjacheren: de Busere te Lissabon, Fave in Sevilla. Dank zij deze verduisteringen die aanleiding gaven tot een proces dat tot in 1467 zal duren, zijn wij over Rombouts betrekkingen met Portugal ingelicht (365).

De belangrijkste figuur uit deze midden-vijftiende eeuwse periode is evenwel Maarten Lem, „mercador Bruges, nosso naturall” zoals koning Afonso V hem noemt. Hij was gehuwd met de Portugese Leonor Rodrigues, en van zijn zeven kinderen woonde Luis in ieder geval te Lissabon (366). Maarten en Antoon komen later te Brugge voor (367). De goederen, die

(364) H. Van der Wee, *The Growth...*, dl 2, blz. 73-79.

(365) SAB, *Civ. Sent. in-fº*, 1465-69, fº 91 vº - 93 vº: „Il envoya en Portugal les dits Jaques Fave fils Parens et Berthelmy le Busere, ses serviteurs, a tout diverses pieches de joyaux... montant par extimation dudit demandeur a la somme de onze mille deux cens et trente huyt salus d'or”. Deze Rombout de Wachtere is dezelfde persoon, die de heer Devlieghe teruggevonden heeft in Rome in 1456/57 en in Dubrovnik in 1463 (L. Devlieghe, *Een vijftiende eeuwse Brugse edelsmid in Joegoslavië*, in *Hand. Soc. Emul. Brug.*, dl 99, 1962, blz. 117-121). De heer Devlieghe beschouwt Rombout de Wachtere nog als ambachtsman; onze opvatting is echter dat De Wachtere een juwelenhandelaar van groot formaat was met gans Z.-Europa als afzetgebied.

(366) Sousa Viterbo, *O Monopolio da cortiça...*, in *Arch. Hist. Portuguez*, vol. 2, 1904, blz. 43. Wanneer koning Afonso in 1464 Luis Lem legitimeert, wordt hij genoemd: „nosso scudeiro mercador morador em a nossa muy noble e sempre leal cidade de Lixboa” (*Ibid.*, blz. 48).

(367) Voor Maarten, zie verder; voor Antoon, zie A. Braancamp Freire, *Noticias...*, blz. 39.

Maarten naar Portugal uitvoert (368), zijn gevariëerd, doch lopen volledig in de lijn van de nieuwe tendens : goud, zilver, koper, wapens en laken. Vandaar ook zijn kontakten met de Joden, die de kleinhandel beheersen (369). Het is echter zijn aktiviteit in Portugal zelf, die hem doet kennen als een meer dan gemiddeld handelaar. Op 7 juni 1456 sluit hij met Afonso V een kontrakt af, waarbij hij voor tien jaar het monopolium van de kurkontginning en -handel in handen krijgt. Zijn partner, Pedro Diniz, zit in Brugge. Eigenaardig genoeg gaat dit monopolium om onbekende redenen veertien dagen later over in handen van de genuees Marco Lomellini (370), maar bij de eerste afrekening met de koning in 1466 blijkt Lem vier delen van de C^{1e} op de twintig bestaande in handen te hebben (371). Zijn

(368) Maarten Lem schijnt deze Portugese handel begonnen te zijn in samenwerking met andere Bruggelingen o.a. Zeger Parmentier, zoals blijkt uit een tekst van 1452: „...réservé à Zeghere (Parmentier) son action encontre Martin Lem, son facteur et compaignon en marchandise” (SAB, *Civ. Sent., in-f°*, 1436-53, f° 259 v°).

(369) Sousa Viterbo, *O monopolio...*, Arch. Hist. Portug., 1904, blz. 43-4; Sousa Viterbo, *Occorencia da vida Judaica*, in Arch. Hist. Portug., vol. 2, 1904, blz. 199-200.

(370) Het is steeds een probleem geweest waarom dit monopolium in verloop van veertien dagen van eigenaar verwisselde. Was de oorzaak ervan misschien gelegen in Lems financiële moeilijkheden? In een proces dat beëindigd werd te Brugge in oogst 1467, worden een aantal feiten aangehaald in verband met Maarten Lem, die dateren uit de vijftiger jaren. Er is o.m. spraken dat Lem „devoit plus grant somme audit Boniface Lommelin” (SAB, *Civ. Sent., in-f°*, 1465-69, f° 91 v° - 93 v°). Bonifacio vertegenwoordigde de firma Lomellini te Sevilla (*Ibidem*), en het is Marco Lomellini, die het monopolium van Lem overneemt. Licht hierin misschien de reden van de overdracht besloten?

(371) Over het monopolium van de kurkhandel, zie in eerste instantie Sousa Viterbo, *O monopolio...*, in Arch. Hist. Portug., 1904, blz. 41-52; H. M. Fitzler, *Portugiesische Handelsgesellschaften des 15. und beginnende 16. Jahrhunderts*, in *Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, Bd 25, 1932, blz. 221-225. De stelling van Fitzler werd weerlegd door V. Raub. W. Diffie, *Alleged fifteenth-century Portuguese joint-stock companies and the articles of dr Fitzler*, in *Bulletin of the*

voorschotten aan de koning in 1463 tot een bedrag van 3.167.234 reis, waarvan de terugbetaling verzekerd was o.m. door de inkomsten op de tol van Lissabon, bestempelen hem tot een voornaam financier van de Portugese kroon (372). Moeilijkheden tussen lokale Portugese autoriteiten en de Vlaamse handelaars worden door Lem in een overeenkomst met de koning op 8 oogst 1457 geregeld (373). Nog in 1471 gelastte hij zijn zoon Antoon materiaal te sturen uit Vlaanderen voor de expeditie tegen Arzila (374). De positie van Lem in de verhouding Vlaanderen-Portugal is uniek. Een koopman van een dergelijke envergure, die wegens zijn kapitaal op gelijke voet kan gesteld worden met de Italianen, is er vermoedelijk niet meer geweest.

Er is nog een ander element dat de continuïteit van deze betrekkingen versterkt: de emigratie van Vlamingen o.m. Bruggelingen naar de Azoren rond 1450 (375). Hieraan zullen het huwelijk van Isabella van Portugal met Filips de Goede en zeker niet in het minst de hongersnood van 1436-38 (376) en de lage graanprij-

Institute of historical research, vol. 26, 1953, blz. 189 en noten 3, 4. Verder nog: A. Braancamp Freire, *Noticias...*, blz. 38-39, 70-71; C. Verlinden, *La Colonie Italienne de Lisbonne...*, in *Studi Arm. Saporì*, dl. 1, blz. 622; V. Rau, *A family of Italian Merchants in Portugal*, in *Ibid.*, dl 1, blz. 723. Nog in 1473 was een Maarten Lem in de kurkhandel actief (W. S. Unger, *De tol van Iersekeroord...*, blz. 332-3).

(372) Sousa Viterbo, *O Monopolio...*, blz. 44. Het kwijschrift is gedateerd 27 september 1464 (*Ibid.*, blz. 49).

(373) A. Braancamp Freire, *Noticias...*, blz. 40-41; J. Denucé, *Privilèges commerciaux accordés par les rois de Portugal aux Flamands et aux Allemands*, in *Arch. Hist. Portug.*, vol. 7, 1909, blz. 312; J. Martins Da Silva Marques, *Descrimentos...*, supplement., blz. 259-262 n° 140.

(374) A. Braancamp Freire, *Noticias...*, blz. 39.

(375) J. Mees, *Histoire de la découverte des îles Açores et de l'origine de leur dénomination d'îles flamandes* (Gent, 1901); P. J. Baudet, *Beschrijving van de Azorische Eilanden...* (Antwerpen, 1879).

(376) V. Fris, *Schets van den Economischen Toestand van Vlaanderen in het midden der 15de eeuw*, blz. 62-72 (Gent, 1900. Uitg. Kon. Vl. Acad. voor Taal- en Letterk.).

zen in Vlaanderen niet vreemd zijn, gezien de Azoren en de Madeira-groep in de eerste plaats gekoloniseerd worden om graangewassen voor het moederland op te brengen. Mannen als Jacob van Brugge op Terceira, Joost de Hurtere op Pico en Fayal, Willem van der Haghe op Flores en Ferdinand van Olmen, als voorloper van Columbus, hebben een niet te versmaden rol gespeeld (377).

Met de wijkende recessie in Vlaanderen, de groei van Portugal als koloniale mogendheid en de steeds belangrijker wordende suikerindustrie, is er ook een groeiende activiteit van de Vlamingen te bespeuren. Een eerste aanloop vindt men reeds in de overeenkomst bewerkt door Maarten Lem in 1457. In 1468 worden de voorrechten, die de Vlamingen bezaten in verband met de „sisa” op het te Lissabon ingevoerd Vlaams laken, door Afonso bekrachtigd (378). In 1472 wordt de „Irmandada” goedgekeurd en het onderhoud van de kapel bij koninklijk besluit geregeld (379). In 1478 (maart en december) wordt een bestaand privilege betreffende vrijhandel in Portugal mits betaling van de „dizima” en „sisa” voor een verloop van tien jaar hernieuwd, terwijl persoon en goederen der Vlamingen gewaarborgd worden naar analogie met de voorrechten van de Portugezen in Vlaanderen (380). Deze privileges worden door de volgende vorsten nl. Joao II en D. Manuel regelmatig bekrachtigd (381). Er is een

(377) C. Verlinden, *Een Vlaamse voorloper van Columbus, Ferdinand van Olmen (1487)*, in *Tijdschrift voor Geschiedenis*, jg 74, 1961, blz. 506-516.

(378) A. Braancamp Freire, *Noticias...*, blz. 43, 147 n° XII. De Vlamingen betaalden slechts één vierde van de „sisa” te Lissabon.

(379) *Ibid.*, blz. 45.

(380) *Ibid.*, blz. 46, 156 n° XVI. De tol of „dizima” bedroeg 10 %. Zie hierover K.O. Mueller, *Welthandelsbräuche...*, blz. 288-9.

(381) *Ibidem*.

stijgende lijn waar te nemen in het gehalte der dokumenten, dat aan een intensere aktiviteit van de Vlamingen in Portugal te wijten is.

De vermeldingen zijn dan ook veelvuldiger.

Er is bv. de kuiper Jan Dey, die in het begin der zeventiger jaren te Lissabon vertoefde, alwaar zijn zoon Vincent geboren werd (382). Hoewel lid van het Brugse kuipersgild, waar zijn zoon bij de dood van zijn vader in 1480 als „vrij meesters kijnd” aanvaard wordt, kunnen wij hem moeilijk als ambachtsman, doch eerder als handelaar beschouwen. Hij was een van de voorlopers van een steeds sterker wordende evolutie, waarbij het Middeleeuwse gildewezen veel van zijn belang zal inboeten tegenover de koopman-ondernemer. Deze mannen behoren nog tot het gild door het vasthouden aan bepaalde tradities, maar ontgroeien het door hun veelzijdige aktiviteit buiten het kader van het gild dank zij eigen kapitaal (383). Dit komt ook tot uiting bij de Despars. Jacob had vele relaties met kuipers wegens zijn verkoop van olie en melasse. Met

(382) SAB, *Ledenboek van het kuipersambacht*, f° 123 r° : „Item in dit selve jaer LXXIX (1480 n.s.) 12 in maerte starf Jan Dey en de naer hem bleef een zuene ghenamt Vincent, de welke was ghebooren te Lisbonne in Portugal en de es ghetrauwet kijnd en de was oud ontrent zeven jaren en de es vrij meesters kijnd”.

(383) Dat een deel der Brugse kuipers geen onbemiddelde lieden waren, wijzen de leningen aangegaan door de stad Brugge in 1490/91 uit. In oktober 1490 leende Adriaan Lievins, Matheus Karle en Jan Mathijs, kuipers, respektievelijk 30 s., 30 s. en 4 lb. 10 s. gr.; Hendrik Nieulant en Donaas van Gageldonc samen 6 lb. gr. (SAB, *rek. sept.-dec. 1490*, f° 25 v°, 36 v°, 41 v°, 42 r°). In 1491 zijn het Matheus Karle, Boudin Andries, Adriaan Meyngheer, Adriaan van der Mese, Maarten Halveric en Mathijs de Meet met respektievelijk 4-4-4/8-6-8/4-3-4/2-0-0/4-3-4/2-1-8; Jacob Despars daarentegen 21-13-4 (Ibid., *rek. jan.-oogst 1491*, f° 29 v°, 31 r°-v°, 32 r°). Aanvang 16e eeuw kan Andries de Cueninck, kuiper van Damme, een schip uitreden bestemd „totter neeringhe van der groote visscherie en de harinckvaart, dwelck hij jaerlijck doende es” (Brugge, Rijksarchief, *fonds Ambachten*, n° 184, farde 266, ongedateerd).

enkele van hen zal hij zich tijdelijk associëren : in december 1489 met Matheus Karle voor de aankoop van 100 lb. gr. graan in Normandië (384) en in 1492 met Adriaan Lievins voor de verkoop van 42 pijpen melasse (385). Men ziet dus in het Brugse kuipersgild reeds krachten werkzaam, die de heer Craeybeckx te Antwerpen eerst in de 16e eeuw waarneemt (386).

Er is een Lievin van der Mersch, die een levendige handel met Portugal onderhoudt rond 1470, alwaar zijn zoon Frans zijn zaken behartigt (387). Anthuenis de Feyt voert in 1485 als faktor van de Brugse makelaar Joos van Doorlee (388) „asoye” wijn uit Portugal in (389). De wisselaar Jan Nutin heeft een faktor te Lis-

(384) R.D., f° 98 v° : „Item XX in decembre (1489) zo hebbic gheleent Matheus Karles omme te wasdomme en de verliese voor ons beeden hondert ponden groten, daer dat mede ghezonden es Pier, zijn broeder van Matheus voors., in Normandie en de in Vrancrijc omme die te employeren in coorne voor ons beeden...”

(385) *Ibid.*, f° 107 v° : „Item dandre XLII pijpen hebbic ghedaen bringhen te Brugghe en de zijn ghelaect... dus restender XXXVIII pipes en de eene cant, de welke ic vercocht hebbe deen helft Adriaen Lievins te V lb. gr. tvat en de dandre helft es voor mi. En de moet Adriaen Lievins betalen deen helft van al doncosten die deze syro (sic) doen sullen van dat zij ute tscips borde comen. Deze XXXIX pijpen heeft Adriaen Lievins in zijn bewelt omme dat hij die vercopen zoude tonser beedre meeste profijte...”

(386) J. Craeybeckx, *Les vins de France...*, blz. 210-211.

(387) SAB, *Groenenboec onghecotteert*, f° 283 r° : op 2 september 1470 ontvoogt Lievin van der Mersch zijn zoon Frans en geeft hem „alle de sculden, die men hem nu ter tijd tachttere en de schuldich mach zijn en de die hij, Francois, in den name van zijn voors. vadere gheboorcht hadde in Poortingal van den goede dat hi hem daer ghezonden hadde”.

(388) De handel met het buitenland was toegelaten aan de makelaars (J. A. Van Houtte, *Makelaars en waarden te Brugge van de 13e tot de 16e eeuw*, in *Bijdr. Gesch. Nederl.*, dl 5, 1950, blz. 184). Op 7 oogst 1478 verklaarde de waard Adriaan de Hoofsche dat hij 81 vaten olie „heift ghedaen bringhen van overzee up zijne adventure en de zijne plucht zonder yement ander eenich deel, recht of portie daeran te hebben” (SAB, *Civ. Sent.*, in-4°, 1478, f° 16 r°). Werden zij ook uit Portugal ingevoerd?

(389) SAB, *reg. Procurat.*, 1485-6, f° 6 v°.

sabon en importeert kurk en zout (390). De C^{1e} Colard le Thirry, Jeronimus de Scrapere en Adriaan van Meulenbeke, opgericht voor handel met Portugal en Sevilla, neemt in 1487 een einde door het afsterven van Colard (391). Maarten Lem, zoon van de in 1450 in Portugal aktieve Maarten, schijnt de voetsporen van zijn vader gedrukt te hebben. Zijn C^{1e} (392) en zijn relaties met Portugal zijn van een meer dan gewone omvang. Tussen 1478 en 1480 leent hij nog geld aan de Portugese vorst (393). En wanneer na zijn afsterven — Lem werd uit Brugge verbannen en stierf te Leuven (394) — de C^{1e} opgedoekt wordt, betaalt de faktor

(390) *Ibidem*, f° 77 v° : Jan Nutin stelt gevolmachtigden aan om „tachtvolghene 106 moyen Portegaelsche mate zouts en de 50 douzine corcs, dewelke gheladen wezende bij zine facteurs wezende te Lixbonne in Portugale up een scip ghenaeht Sinte Sebastiaen, daerof meester Sancho Martines de la Pedris...”. Het schip werd te Plymouth in Engeland aangeslagen (30 januari 1486 n.s.). Volgens P.J. Baudet, bedroeg een moio 828 liters (P.J. Baudet, *Beschrijving van de Azorische Eilanden...*, blz. 128. Volgens Müller daarentegen komen 25 moia zout overeen met het „honderd” zout, Antwerps gewicht (K.O. Mueller, *Welthandelsbrüuche...*, blz. 261). Berekend naar de gegevens van A. Wyffels komt een moio op 693 liters (A. Wyffels, *Maten en Gewichten*, in *Document. Prijzen, Lonen...*, blz. 13).

(391) SAB, *Reg. klerk Viersch., 1484-86*, blz. 202 : „...in den tijd dat hij levede zekere gheselscip maecte in coopmanscepen... met Jeronimus Scrapere en de Adriaen van Muelenbeke te gheemeene wasdom en de verliese omme die bij hemlieden ghedaen te wordene in Poortegale en de Civilgen...”.

(392) Over Maarten Lem, zie J. Gailliard, *Bruges et le Franc*, dl 2, blz. 319. Het bestaan van de C^{1e} Maarten Lem wordt bewezen door volgende tekst : „...tghezelscip van den voors. wijlen Maertin Lem de jonghe en de ooc jehgens de gheene, die in de coopmanscepe boven verhaelt deel in hadden...” (SAB, *Reg. klerk Viersch., 1484-86*, blz. 125). De vennoten zijn niet bekend. Wijzen de personen, die in oktober 1485 een volmacht kregen van Adriane van Nieuwenhove, weduwe van Maarten Lem, misschien in deze richting nl. her Antheunis van Nieuwenhove, haar broeder, Loys de Carnin, Mattheus Mansepreuve en Gillis Midaveyne ? (*Ibidem*, blz. 104 b).

(393) A. Braancamp Freire, *Noticias...*, blz. 39-40. Pero Estaço, ontvanger-generaal van de bede van 60.000.000 reis toegestaan door de Cortes in 1478, noteert een ontvangst van „quarenta mil reas de Martim Leme, filho de Martim Leme, que emprestou”.

(394) N. Despaers, *Cronijcke...*, dl 4, blz. 245.

Loys de Carnin aan de weduwe Adriane van Nieuwenhove 1193 lb. 9 s. 8 d. gr. als rest van de verkoop van uit Portugal ingevoerde goederen, die een waarde van 2000 lb. gr. vertegenwoordigden (396). Daarnaast is er een Roeland Boddin, die te Lissabon overleed en zijn nicht Neelkin Maertins te Brugge 12 lb. gr. nalaat (396), terwijl de Brugse familie De Smid van Joris de Muntere, „gestorven te Lisseboene”, 3.000 reis en de helft van een huis erft in 1487 (397).

Wij hebben de Cie Despars praktisch twintig jaar onafgebroken aan het werk gezien in Portugal. Na Jacobs dood zet Wouter de handel voort, doch nu vanuit Brugge. Hij legde zelfs een eigen schip in voor de vaart op Portugal, waarmee hij o.m. het transport verzekert van peper toebehorende aan de te Brugge gevestigde Florentijnse firma Frescobaldi-Gualterotti (398). Naast Jacob en Wouter is er nog hun broeder Jan. In 1477 is hij nog in de lakenhandel werkzaam (399). In 1480-81 neemt hij Jacobs boekhouding over tijdens diens reis naar Portugal en reeds in 1483 staat hij eveneens in de suikerhandel (400). Op zijn beurt trekt hij in 1484

(395) „...1193 lb. 9 s. 8 d. gr. ter causen van alzulker handlinghe als de zelve Loys bij laste van quondam Maertin Lem de jonghe ghehat en de ghenomen hadde van diversche coopmanscepen den zelve quondam Maertin Lem de jonghe en de zijne medepleghers toebehoorende en de overcommen zijnde uut Poortingale bij diversche scepen en de reysen al bedraghende ter somme van 2.000 lb. gr...” (SAB, *Reg. klerk Viersch.*, 1484-86, blz. 125).

(396) SAB, *Wezenboek St Janszestendeel 1484-1510*, f° 91 r° (8 febr. 1487 n.s.).

(397) SAB, *Reg. klerk Viersch.*, 1484-86, blz. 227.

(398) SAB, *Civ. Sent. in-4°*, 1504-5, f° 87 v°.

(399) L. Gilliodts-Van Severen, *La mort de Charles le Téméraire. Les suites qu'elle eut en Flandre*, in *La Flandre*, jg. 1884, blz. 41.

(400) SAB, *Wezenboek St Jacobszestendeel, 1464-84*, f° 294 r°. Na de dood van zijn eerste vrouw Anna Bave moest 300 lb. gr. uitgekeerd worden aan de wezen. Hiervoor geeft hij de voogden een schuldbekentenis getekend door Govaert Bast, Jacob Bast en Arnoud de Meyere ten bedrage van 256 lb. 5 s. 2 d. gr. „ter causen van zeker sukere dat wij ghecocht en de ontfaen hebben van Jan Despaers” (12 januari 1484 n.s.).

naar Portugal, terwijl zijn zoon Hannekin bij Jacob in tafel is (401). Hij organiseert er zijn handel, waarin hij o.m. zijn broer Wouter en de faktor van Joos van Doorlee betreft (402). In 1487 wordt een proces met Jan Nutin te Brugge uitgesteld omdat Jan Despars „absent en de uten lande es” (403). In 1493 is er sprake van een verzekering van Jans goederen door Benigno de Cassino (404), terwijl hij in 1498 terug te Brugge is (405). Daarentegen heeft hij zijn zoon naar Portugal gestuurd (406). Nadere details ontbreken echter.

Bij de bespreking van de C^{1e} Despars hebben wij nog twee andere identisch ingerichte Brugse ondernemingen in de Portugese handel aan het werk gezien: Hendrik Nieulant en Jacob Lombaert (407). Hendrik Nieulant — in wiens huis geheten „Cranenburgh” op de Brugse Markt Maximiliaan tijdens zijn gevangenschap geïnterneerd was (408) — stond in nauwe relaties met zijn oom Hendrik van Wy (409). Deze laatste importeerde reeds in januari 1478 suiker samen met Jacob Despars (410). Nieulants broeder zit in Portugal

(401) *R.D.*, f° 82 v°: „Item ic hebbe betaelt Jan Pirz voor minen broeder Jan Despars anno 84 als minen broeder trac in Portugaal”.

(402) Door zijn broeder Wouter en A. de Feyt werden Jan Despars 21 vaten „asoye” wijn gestuurd uit Portugal. Het schip, de Santa Maria van Biskaje, werd door een storm verrast en moest aanleggen in Den Briel aan de monding van de Maas, waar het in beslag werd genomen (*SAB, reg. Procurat., 1485-86, f° 6 v°*).

(403) *SAB, Civ. Sent., in-4°, 1487-88, f° 34 r°*.

(404) *R.D.*, f° 105 v° - 106 r°.

(405) *Ibidem*, f° 129 r°.

(406) „Alzoo Jan Despars, poorter van der stede van Brugghe, ...vertooght en de te kennen ghegheven hadde hoe zijn voors. zuene tzinen vertreckene van deser stede naer Portugal...” (*SAB, Civ. Sent., in-4°, 1504-5, f° 205 v°*).

(407) Zie hoger.

(408) N. Despaers, *Cronijcke...*, dl 4, blz. 339.

(409) *R.D.*, f° 51 v°, 83 v°.

(410) *Ibid.*, f° 1 v°.

(411) en zijn handel loopt tot in de 16e eeuw, wat blijkt uit een proces in 1512 met de erfgenamen van Clais van Rechtergem, die er eveneens belangen had (412). De moeilijkheden van Frans van den Heede en Jan Houtmaerc met de Spaanse Natie over averij op ingevoerde waren, waarbij een precedent met Jacob Despars aangehaald wordt, laten de mogelijkheid van een handel op Portugal uitschijnen (413). Ten andere in 1498 zien wij van den Heede een schip uitreden voor de vaart op San Lucar, waarin J. Despars 30 lb. gr. investeert (414). En deze Brugse handel op Portugal loopt door in de 16e eeuw (415).

Niet iedere koopman had het geluk een familielid als

(411) Zie hoger. Op de Martin Ochoa (1486) kwamen o.m. 20 kisten suiker bestemd voor Hendrik Nieulant (*R.D.*, f° 86 v°).

(412) *SAB.*, *Civ. Sent.* in-4°, 1511-12, f° 47 r°-vo. Nieulant en van Rechtergem zonden indertijd op het schip Gerard de Havercoop respectievelijk 6 en 12 tonnen koperen ringen naar Lissabon. Het schip werd onderweg gekaapt. Van Rechtergem recupereerde zijn 12 tonnen, Nieulant niet (L. Gilliodts-Van Severen, *Cart. Estaple...*, dl 2, blz. 398-9 n° 1396). Over Clais van Rechtergem, een Akenaar die zich te Antwerpen ingeburgerd had, zie J. A. Van Houtte, *Handel en Verkeer*, in *Alg. Gesch. Nederl.*, dl 4, blz. 172 en de in noot 6 gecit.bibliografie. Van Rechtergem was pachter van de kalmijnlagen te Moresnet en leverde een voornaam ingrediënt voor het vervaardigen van geelkoper.

(413) *SAB.*, *Civ. Sent.*, in-4°, 1504-5, f° 228 v°. Voor deze aan gelegenheid, zie hoger.

(414) *R.D.*, f° 128 v°.

(415) Andries Moret ontvangt te Lissabon saaien gezonden door Jan de Beaufremez en Lodewijc Springeel (1512) (*SAB.*, *reg. Procurat.*, 1511-12, f° 61 v°). Joris van Bambeke levert goederen aan Jacob de Feyere in Portugal (1516); Thomas van de Walle zendt waren aan Gerard van Gistel te Lissabon (1517) (L. Gilliodts-Van Severen, *Cart. Estaple*, dl 2, n° 1446, 1452). In 1514 wordt een nieuwe overeenkomst met de Dominicanen getroffen betreffende het gebruik van de kapel door de Vlamingen te Lissabon. Van Vlaamse zijde waren bij dit akkoord aanwezig: Diogo de Ana, Ambrosio Rope, Joao Brendo, Gil Bacar, Copim Malham, Coutim do Poco, Joao Pluvier, Henrique van Esta, Utra del Rio (*M. Braancamp Freire, Noticias...*, blz. 44).

vertegenwoordiger in Portugal te bezitten. Een deel van hen gebruikte kommissionairs, die voor verscheidene kooplieden werkten. Een typisch voorbeeld van een dergelijke kommissiehandel is het geval van Gerard de Mil. Hij verblijft te Lissabon waar hij met de Portugese Catharina de Canoca gehuwd is (416). In 1478-79 werkt hij voor Michiel van Themseke, Jacob Despars en vermoedelijk ook voor Hendrik van Wy (417). In 1493 staat hij in verbinding met de Brugse makelaar Jan Reubs, die hem bij zijn afsterven 55 lb. gr. schuldig is „van coopmanscepe en de een loge, die wijlen Jan Ruebs en de hij tsamen ghehouden hebben in Portugal” (418). Hij stuurde Reubs olie en wijn (419). In 1496 regelt hij de zaken van de Bruggeling Jacob Bonnet, wiens faktor in Portugal overleden is (420). In zijn kommissiehandel moet de Mil een aardige stuiver verdiend hebben, want het huwelijk van zijn dochter met een lid van de rijke familie Quintanaduenas getuigt dat hij niet onbemiddeld was (421).

Er zijn zelfs sporen dat de Bruggelingen zich in de belangrijke Portugese koloniale handel hebben trachten te mengen, echter met negatief resultaat, daar het koninklijk monopolium goed verdedigd werd. Zowel Duarte Pacheco als Eustache de la Fosse van Mons verklaren dat rond 1475 het schip van een Brugse hande-

(416) J. Gailliard, *Bruges et le Franc*, dl 2, blz. 66-8.

(417) *R.D.*, f° 4 r°. Gezien de suiker van J. Despars en H. van Wy op hetzelfde schip nl. Alain Picart verzonden wordt in januari 1478, vermoeden wij dat zij dezelfde faktor gebruiken (*Ibid.*, f° 1 v° - 2 v°).

(418) *SAB, Civ. Sent. in-4°, 1501-2*, f° 40 r° - 43 v°.

(419) *Ibid.*, f° 2 r°.

(420) *Ibid.*, *Civ. Sent. in-4°, 1496*, f° 6 v° - 7 r°.

(421) J. Gailliard, *Bruges et le Franc*, dl 2, blz. 66-68. Over de belangrijkheid van de familie Quintanaduenas, zie de tak gevestigd te Rouen (M. Mollat, *Le commerce maritime Normand*, blz. 509-521 en blz. 522 de genealogische tabel, waarin Francesco, die verbleef te Brugge, opgenomen is).

laar op de kust van Rio de Oro te pletter sloeg (422). De Brugse handelaar in kwestie is de bekende Thomas Perrot, Bruggeling van Boergondische afkomst en pleegvader (?) van de latere ontvanger-generaal van Vlaanderen Roeland de Fevere (424). Perrots belangstelling voor de koloniale handel dateert vermoedelijk uit vroeger jaren. Rond 1470 immers koopt hij zich mits 7 à 800 lb. gr. een aandeel in de uitbating van de Limburgse kalmijnmijnen (425), die een belangrijk ingrediënt leveren voor de samenstelling van geelkoper. Dit laatste — in diverse vormen natuurlijk — vormt een der hoofdelementen van Portugals export naar zijn koloniën. Was het objekt van Perrots expeditie het goud of het ivoor van Guinea (426) ? Brugge was inder-

(422) J. Denucé, *L'Afrique au XVIe siècle et le commerce Anversois*, blz. 35-36 en noten 3, 4 (Antwerpen, 1937. Collect. de documents pour l'histoire de commerce, II); R. Foulche-Delbosc, *Voyage à la Côte occidentale d'Afrique en Portugal et en Espagne (1479-1481)*, in *Revue Hispanique*, jg 4, 1897, blz. 179; Ch. de la Roncière, *Bruges et la découverte de l'Afrique au Moyen-Age*, in *Ann. Soc. Emul. Bruges*, jg. 1924, blz. 10-11. Volgens de la Fosse was het verlies van het schip de reden van Perrots faillissement „...lequel facteur fit son maistre povre et à celle cause et autres fit banqueroute...” R. Foulche-Delbosc, o.c., blz. 179). Het artikel van R. Mauny, *Eustache de la Fosse; Voyage dans l'Afrique occidentale (1479)*, in *Boletín Cultural de Guiné Portuguesa*, jg. 1949, april n° 14, kon niet gekonsulteed worden.

(424) Over de afkomst van Thomas Perrot, zie E. Feys, *Roland le Fèvre*, in *Ann. Soc. Emul. Brug.*, vol. 41, 1891, blz. 357 noot 3; J. Marechal, *Bijdrage tot de geschiedenis van het bankwezen te Brugge*, blz. 49.

(425) ARB, *Grote Raad van Mechelen, reg. 793 bis, f° 116 r° - 118 r°*. De uitbating ervan was in 1468 verpacht aan de gebroeders Jan en Alard de Watre. Twee jaar nadien nemen zij Thomas Perrot op. Wanneer Perrot zich na ettelijke jaren wil terugtrekken, ontstaat er een geschil nopens het aan Perrot uit te keren bedrag. Bij arbitrage wordt dit bedrag op 7 à 800 lb. gr. vastgesteld.

(426) Over de belangrijkheid van de Guinese goudhandel, cfr F. C. Spooner, *L'Economie mondiale et les frappes monétaires en France 1493-1680*, blz. 10-13 (Paris, 1956); voor Brugge als ivoomarkt, zie E. I. Strubbe, *Aantekeningen over de ivoorhandel...*, in *Bijdr. Gesch. Nederl.*, jg. 1953, blz. 226-230.

daad een belangrijke ivoormarkt. Het bewijst echter dat Brugse handelaars ook in Andaloesië en meer bepaald in Sevilla en Cadix goed thuis waren. Het is immers daar dat een sterke Italiaanse kolonie zich gevestigd heeft van waaruit zij ageerde om een deel van de Afrikaanse handel in handen te krijgen (427) en van daaruit vertrekt ook Eustache de la Fosse op zijn tocht naar Guinea (428). Latere aanwijzingen bewijzen immers dat de Vlamingen ook daar actief zijn. In 1498 gaat de reis van Frans van den Heede naar San Lucar, voorhaven van Sevilla, terwijl het „gheselschip in coopmanscepe” Willem de Veel-Jan van Hove vernoemd in 1513 „ghemaect was up tlant van Andelosie” met Jacob van Dommele als faktor (429).

Men staat dus ver af van de passiviteit van de Brugse handelaars inzake buitenlandse handel. Zij waren er integendeel van zeer dicht bij betrokken. Men moet verder rekening houden met het sporadisch karakter der vermeldingen en de fragmentarische toestand van de bronnen. De gevallen treden slechts bij een of andere moeilijkheid aan het licht. Zo komt de Cie Despars gedurende haar 20-jarig bestaan in geen enkel officieel dokument voor waaruit haar handel met Portugal zou

(427) C. Verlinden, *Les influences italiennes dans l'Economie et dans la colonisation espagnoles à l'époque de Ferdinand le Catholique*, in *Ve Congresso de Historia de la Corona de Aragon*, dl 3, blz. 276-9 (Zaragoza, 1954); J. Heers, *L'Occident aux XIVe et XVe siècles. Aspects économiques et sociaux*, blz. 164-5 (Paris, 1963).

(428) „...jusques en Seville ou mon maistre avoit envoiet la marchandise que je debvois mener avecques moy pour aller a la Minne d'Or...” (R. Foulche-Delbosch, o.c., in *Revue Hispanique*, 1897, blz. 176).

(429) SAB, *Civ. Sent. in-4°, 1512-13*, f° 70 r°, 10 maart 1513 n. s. Jacob van Dommele, vroeger makelaar te Brugge, wordt in het register van de makelaars vernoemd als „wuent in Spaengnen” (SAB, *fonds makelaars, register van der neerynghe van den makelaers van der stede van Brugghe* (opgesteld in 1501), niet gefol.). Voor de aanwezigheid van Vlamingen in de Spaanse koloniën cfr C. Verlinden, *Vlamingen in koloniaal Spaans Amerika*, in *De Vlaamse Gids*, jg. 40, 1956, blz. 129-136.

kunnen afgeleid worden. Dit is vermoedelijk het geval met talloze andere.

Wij hebben ons daarbij uitsluitend gehouden aan de betrekkingen met Portugal. Opzoekingen in andere richtingen zouden even vruchtbare resultaten opleveren. Nemen wij bv. Spanje. Voor Andaloesië en Valencia zijn reeds gegevens verstrekt. Maar er is ook nog Noord-Spanje, van waaruit een andere belangrijke goederenstroom op Vlaanderen gericht was nl. Spaanse wol met Burgos al centrum (430). Het beste voorbeeld van Brugse deelname aan de Noord-Spaanse handel is wel Colard de Mey, de wisselaar-bankier, die in 1481-82 bankroet ging (431). De Kommissie, aangesteld om het faillissement te regelen, liet na onderzoek van de boekhouding de Spaanse koopman Rodrigo Catelan gevangen nemen wegens een schuld van 1900 à 2000 lb. gr. aan de Mey. Zij legde beslag op huis en goederen (o.m. Spaanse wol) te Brugge en ook op een andere stock ter waarde van ± 400 lb. gr. in handen van Juan de Castro te Burgos (432). Gezien het aanzienlijke bedrag is het onwaarschijnlijk dat men hier met een eenvoudige kredietoverschrijving te doen heeft. Het ligt voor de hand dat er een handelsovereenkomst de Mey-Catelan

(430) Het was te Burgos dat Ferdinand en Isabella het eerste Consulado of handelskamer opgericht hebben in 1494 (J. Klein, *The Mesta. A study in Spanish Economic History, 1273-1836*, blz. 38-39 (Cambridge, Mass., 1920. Harvard Economic Studies, vol. XXI). Over de belangrijke rol van de kooplieden van Burgos cfr M. Mollat, P. Johansen enz..., *L'Economie Européenne...*, blz. 901.

(431) R. De Roover, *Money, banking and credit...*, blz. 332.

(432) De Kommissie aangesteld in 1482 door de Brugse magistraat bestond uit Gerard de Grootte, Real Reali, Christoffel Dale, Benigno de Cassino, Jan van der Lende en Jan de Wailly. Een verslag van deze Kommissie is bewaard in een uitspraak van de Raad van Vlaanderen, gedateerd 24 maart 1484 n.s. (Gent, Rijksarchief, *fonds Raad van Vlaanderen, reeks B 1483-1485*, f° 84 r° - 86 r°). Koning Ferdinand zou zelfs in deze zaak tussenkomen (L. Gilliodts-Van Severen, *Cart. Cons. Espagne.*, dl 1, blz. 133-135).

bestond, waarvan de wolhandel het voorwerp was (433).

Zelfs Italië ontsnapt niet aan de Brugse belangensfeer, iets wat men wel het minst zou vermoeden. Het zijn geen kleine Compagnies, die hier aan het daglicht treden zoals bij de Despars. Er is een samenbundeling van krachten nodig om de Italianen op eigen terrein te verslaan. De organisatie is centraal en de hoofdfiguur verleent tevens zijn naam aan de firma. Het kapitaal wordt geleverd door prominente Brugse poorters, die in het politieke leven van Brugge in het laatste kwart van de 15e eeuw een rol hebben gespeeld (434). Er is de Cie Jan van Hertsvelde met filialen te Rome en Venetië (435), waarin Joos van de Velde, Boudin van Eldinghe, Renier Houtmarc, Willem en mre Lievin Moreel, Jan de Keyt, Denijs van Hertsvelde e.a. deelgenoten waren (436). Er is de Cie Jan en Alexander Moskron (437),

(433) Als vergelijking, zie de verhouding Colard de Marke-Jakes de Wallers bij R. De Roover, *Money, banking...*, blz. 301.

(434) Men moet betreuren dat over deze Brugse firmas zo weinig gekend is. Het is bv. niet zeker dat tussen de partners van deze Compagnies geen familieband bestaat als gevolg van een huwelijkspolitiek. Willem Moreel was gehuwd met een Barbara van Hertsvelde fa Jan (J. Weale, *Généalogie de la famille Moreel*, in *Le Beffroi*, jg. 2, 1864-5, blz. 181; SAB, *reg. Procurat.*, 1493-5, f° 99 r°). Mre Lievin Moreel trad in het huwelijk met Cornelia de Keyt fa Jan (J. Weale, *o.c.*). Boudin van Eldinghe was gehuwd met Barbara Moreel fa Willem (SAB, *Wezenboek Carmerszestendeel 1497-1528*, f° 158 r°). Joos van de Velde, zoon van Jan, huwt Anna Pagant (SAB, *Civ. Sent. in-4°*, 1512-13, f° 133 r°-v°).

(435) Reeds in 1459 was de firma Jan van Hertsvelde actief in Venetië, waar zij 6,5 lakens, toebehorende aan de te Brugge gestorven Venetiaan Jaspas Zatsingher, in handen hadden: „...die ter date van desen noch stonden in den handen van eenen van den facteurs van Janne van Hertsvelde over zee” (SAB, *Wezenboek St.-Niklaaszestendeel 1439-64*, f° 196 r°).

(436) Deze leden zijn ons bekend uit een akte gepasseerd voor de magistraat van Antwerpen in dato 27 juli 1492. Het geeft een verslag van de vergadering van de vennoten van de firma op 9 september 1487 ten huize van Renier Houtmarc te Brugge. Er werd o.m. beslist dat het filiaal te Rome zou gesloten worden; het huis dat de firma te Venetië bezat zou verkocht worden

die later overgaat in de handen van Jan en Willem Moskron (438). Partners hierin waren o.m. Clais Pagant (439), Cornelis van Coolhuuse, Adriaan Bave, Pierchon Salenbien (440), Philippe Barrate (441). Zij

voor 700 dukaten; de partners mogen geen geld onttrekken aan de firma vóór de volgende algemene vergadering (Antwerpen, Stedelijk Archief, *Certificatieboek 1490-94*, f° 140 r°; R. Doehaerd, *Etudes Anversoises. Documents sur le commerce international à Anvers*, dl 2, blz. 102 n° 681 (Paris, 1963, 3 dln). J. Weale vernoemt een Gabriel Ophuus als partner, zonder echter zijn bron aan te geven (J. Weale, *Généalogie... Moreel*, in *Le Beffroi*, 1864-5, blz. 181 noot 33). De firma bestond nog in 1502 (SAB, *Memoriaal van den Camere 1501-2*, f° 49 v°). Vermeldingen van deze Cie te Rome cfr A. Schulte, *Die Fugger in Rom 1495-1523. Mit Studien zur Geschichte des kirchlichen Finanzwesens jener Zeit*, dl 1, blz. 8, 16 noot 1 (Leipzig, 1904, 2 dln); M. Vaes, *Les fondations hospitalières flamandes à Rome du XVe au XVIIIe siècle*, in *Bulletin de l'Institut Hist. Belg. Rome*, dl 1, 1919, blz. 195.

(437) SAB, *Civ. Sent. in-4°*, 1489-90, f° 20 v° - 21 r°; Bergen-op-Zoom, Stedelijk Archief, *Certificatieboek 1479-93*, f° 80 v°.

(438) Alexander Moskron stierf in januari 1494: „In fine Januarii obiit Alexander Moschron, qui fuerit Romae mensarius seu trapezita, et Brugis aerarius...” (R. De Doppere, *Fragmente...*, blz. 46). Jan en Willem Moskron kochten de moeder en de andere kinderen uit de firma (SAB, *Wezenboek O.L. Vrouw-zestendeel 1497-1510*, f° 95 r° - 97 r°). De moeder en vrouw van Alexander is Jozine van den Brande, die vroeger gehuwd was met Pedro Perandrea, koopman van Arragon (Gent, Rijksarchief, *fonds Raad van Vlaanderen, reeks B 1430-95*, f° 288 r°-v°).

(439) SAB, *Civ. Sent. in-4°*, 1489-90, f° 20 v°; *Ibid.*, *Civ. Sent. in-4°*, 1512-13, f° 133 r°-v°. Clais Pagant treedt in 1492 op als faktor van Jan Mathseleer en Jan de Tongres voor handel van laatstgenoemden op Rome (Antwerpen, Stedelijk Archief, *Certif. 1490-94*, f° 137 r°). Jan de Tongres, afkomstig van Peronne in Noord-Frankrijk en die lange tijd te Rome verbleef, was op zijn beurt gehuwd met Maria Moskron fa Jan (SAB, *Civ. Sent. in-4°*, 1504-5, f° 35 r° - 36 r°; ARB, *Grote Raad Mechelen, reg. 801*, stuk n° 35, blz. 235-250). Over Jan de Tongres, zie Antwerpen, Stedelijk Archief, *Certific. 1490-94*, f° 3 v°, 4 v°, 10 r°; R. Doehaerd, *Etudes Anversoises*, dl 2, nrs 18, 42, 53, 54, 661; dl 3, nrs 3024, 3169, 3489, 3605, 3741.

(440) In 1493 krijgt Pagant een volmacht om op te treden in naam van Alexander Moskron. De volmacht is getekend door Cornelis van Coolhuuse, Adriaan Bave en P. Salenbien (SAB, *reg. Procurat. 1492-93*, f° 87 v°). In 1493 wordt P. Salenbien „famulus” van de firma Moskron genoemd (Den Bosch, Stedelijk Archief, *Rechterl. Archief, R 1262*, f° 208).

(441) „Philippe Barrate... comme compaignon en marchandise de Jehan Moskron” (SAB, *reg. Procurat.*, 1485-86, f° 73 r°).

had filialen te Rome en Florentië. Jan en Alexander Moscron krijgen reeds in 1475 een vrijgeleide voor handel met Italië. De akte stipuleert in min of meerdere mate hun reisweg. Een aantal steden worden aangegeven waar zij geen handel mogen drijven „...pourveu toutesvoyes qu'ilz ne achatent ou distribuent aucune chose es villes et lieux de Coulongne, Strassebourg, Basle, Colombier et Ferrate... mais y puissent passer seulement se leur chemin s'y adresse...” (442). In 1482 worden goederen voor een waarde van 800 dukaten op weg van of naar Italië te Spiers gearresteerd op last van kooplieden van Lorreinen (443). Nog in 1487 verblijft Alexander te Rome (444). De rijkdom der Moscronen komt tot uiting in de bruidschat, die Jan zijn dochter Maria geeft ter gelegenheid van haar huwelijk met de koopman Jan de Tongres nl. 700 lb. gr. of 2.240 dukaten (445). In 1512-13 zal Willem Moscron zijn broer Jan uit de firma kopen voor een bedrag van meer dan 4.000 dukaten (446). Er is de C¹e Guyot Strabant met Joris Dalennes, Gautier Dosselaere, Francois Desprumeraux als partners. Dalennes had meer dan 1.000 lb. gr. in de firma, die een filiaal te Venetië bezat (447). Men vraagt zich af waarom Pandolfo Cenami zoon van Guglielmo, handelaar van Venetië, aan

(442) ARB, *Charters van de Audiëntie n° 1799*.

(443) Bergen-op-Zoom, Sted. Arch., *Certific. 1479-93*, f° 80 v°, 85 v°.

(444) „...de welken rust onder Alexander Moscron, die ter date van desen te Rome was...” (31 maart 1487 n.s.) (SAB, *reg. klerk Viersch., 1484-86*, blz. 227).

(445) SAB, *Civ. Sent. in-4°, 1504-5*, f° 35 r° - 36 r°. De omzetting van lb. gr. in dukaten gebeurde volgens de koers van Kerstmis 1499 nl. 1 dukaat = 75 gr. (ARB, *hs. 883ter*, f° 33 r°). Als vergelijkingsmateriaal, zie de cijfers van de bruidschatten te Venetië einde 15e eeuw bij F.C. Lane, *Family partnership...*, in *Journ. Econ. History*, 1944, blz. 179-181.

(446) SAB, *Civ. Sent. in-4°, 1512-13*, f° 25 r°, 116 r°-v°.

(447) *Ibid.*, *Wezenboek St.-Niklaaszestendeel, 1494-1512*, f° 25 r°. Gautier Dosselaere was afkomstig van Besançon (J. Marechal, *Le*

Strabant de rest van 6.732 dukaten moet uitkeren en dit volgens een overeenkomst die dateerde van 18 december 1497 (448). Het hoeft dan ook geen verwondering te verwekken dat deze handelshuizen ook werkzaam waren op de Brugse geldmarkt (449).

Naast deze groten worden ook enkelingen vernoemd op de Italiaanse markt. Cornelis de Witte, Bruggeling, zendt in 1490 goederen naar Venetië overland (450). De drapier Jan van den Eede stierf te Rome (451). Kooplieden als Arnoud de Scrapere, Lievin van Dale, Gillis Frans zijn te Rome, Genua en Napels actief (452).

Départ des marchands..., in *Hand. Soc. Emul. Brugge*, 1951, blz. 56). Hij verblijft te Brugge, waar Mahieu Strabant, zijn dienaar, hem vervangt tijdens zijn afwezigheid (SAB, *reg. Procurat.*, 1485-86, f° 114 v°). Tijdens de moeilijkheden tussen Brugge en Maximiliaan einde 15e eeuw, wijkt Strabant uit naar Antwerpen, waar hij zijn handel op Venetië voorzet (R. Doehaerd, *Etudes Anversoises*, dl 2, nrs 43, 53, 96, 191).

(448) SAB, *Civ. Sent. in -4*, 1506-7, f° 135 r°, 140 r°.

(449) *Ibid.*, *rek. jan.-oogst 1491*, f° 163 r°: Guyot Strabant leent 2.000 gulden aan de stad Brugge. Het Vrije leende 100 lb. gr. door tussenkomst van mr Lievin Moreel (Brugge, Rijksarchief, *fonds Vrije*, n° 221, *rek. 1483-84*, f° 127 v°-128 r°). Lening van 1.900 lb. gr. aan het Vrije in juli 1486 door het konsortium Willem Houtmarc, Jan de Hondt, Benigno de Cassino, Geronimo Centurioni en Filippo Pinelli. Lening van 1.690 lb. gr. aan het Vrije in oogst 1486 door Lorenzo Cantucci, Giovanni en Agostino Doria, Willem Houtmarc en Jan de Hondt (*Ibidem*, n° 223, f° 197 v°). Brugge leent 400 dukaten aan Clais Pagant (SAB, *rek. 1492-93*, f° 180 v°).

(450) Hij verklaart voor de magistraat van Bergen-op-Zoom dat twee balen tapijten en lijnwaad, geladen op de wagen van een Oostenrijks voerman, en bestemd voor Venetië, zijn eigendom zijn (Bergen-op-Zoom, *Sted. Arch.*, *Certif.*, 1479-1493, f° 287 r°).

(451) SAB, *Wezenboek St. Janszestendeel, 1484-1510*, f° 50 r° (24 nov. 1485).

(452) A. Schulte, *Geschichte der grossen...*, dl 3, blz. 418; M. Vaes, *Les fontations hospitalières...*, in *Bull. Inst. Hist. Belg. Rome*, 1919, blz. 195. Arnoud de Scrapere en Lievin van Dale zijn waarschijnlijk vennoten; zij leveren goederen aan het hof van Paus Innocentius VIII (A. Schulte, *Die Fugger in Rom*, dl 1, blz. 8, 16 noot 1). Rond 1492 stierf Arnoud de Scrapere en zijn zoon Jeronimus volgde hem op als hoofd van de firma (SAB, *reg.*

Men kan de zaak nog verder drijven. Hoeveel Brugs kapitaal stak er in de grote buitenlandse firmas, die te Brugge zetelden? Inlichtingen hierover zijn nog schaarser, maar het geval Pieter Lanchals, die een deposito van 800 lb. gr. had bij de firma Cornelio Altoviti (453) is duidelijk genoeg om te doen vermoeden dat iets dergelijks meer voorkwam.

Er is tenslotte nog een ander eigenaardig verschijnsel dat te Brugge opvalt nl. de kartelvorming. Hierbij is Brugs kapitaal actief zonder een rechtstreekse inmen-
ging in de buitenlandse handel. Reeds in 1417 klagen de Hanza-kooplieden over een dergelijke concentratie bij de Vlamingen: „Vortmer so maken de borgers van Brugge eendracht uppe ere gud, dat se dat alle to enem pryse vorkope moten” (454). Aankoopkartels kan men zeer duidelijk terugvinden in de aluin- en zuidervruchtenhandel. In 1443 bestaat er een „contrauto de fruyta” tussen de Bruggelingen Pieter Dop, Jacob Brandereel, Loy Reynaerd, Jan „do Albarim” en Pedro Eanes, faktor van de koning van Portugal, voor een bedrag van

Procurat., 1492, f° 3 r° - 4 r°). Deze Jeronimus was in de tachtiger jaren lid van een vennootschap, dat handel dreef met Portugal (zie hoger). In 1496 wordt hij te Brugge gevangen genomen wegens verduisteringen ten nadele van de stad (R. De Doppere, *Fragments...*, blz. 59-60).

(453) SAB, *rek. maart-sept. 1488*, f° 32 r°: na de veroordeling van Lanchals moet Altoviti 800 lb. gr. „die mer Pieter Lanchals, ruddere, gheleijt hadde in den handen van Cornelis Alteviti en de zijne medeghesellen, cooplieden van Florence” aan de stad terugkeren (cfr L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire...*, dl 6, blz. 95). Thibaut Baradot, raadslid van de Aartshertog, had 800 gulden in deposito bij Folco Portinari (SAB, *Wezenboek St. Nikolaaszestendeel, 1494-1513*, f° 96 r°). Zie ook het geval Guillaume Bische en de Medici (R. De Roover, *The Medici Bank. Its organization, management, operations and decline*, blz. 54-55 (New York- Londen, 1948).

(454) Geciteerd bij J. Strieder, *Studien zur Geschichte kapitalistischer Organisationsformen. Monopole. Kartelle und Aktiengesellschaften im Mittelalter und zu Beginn der Neuzeit*, blz. 167 (München-Leipzig, 1925). Over de term „eendracht, eeninghe” als sinoniem van kartel (Ibidem, blz. 172).

650 lb. gr. (455). In 1455 zijn het Filips van Aartrijke, Ruy Machado, Anthuenis de Heere, Clais van Nieuwenhove, Wouter uten Hove en Christoffel Metteneye, die de „fruits de quaresme comme figues et roysins” van de te Sluis aangekomen Portugese vloot hebben gekocht (456), terwijl in 1466 een kartel opgericht wordt om al het geïmporteerde fruit van Valencia en Algarvië op te kopen (457). Voor de aluinkartels hoeven wij slechts te wijzen op de klachten van de Hanzeaten in 1449-57. De prijzen waren verdriedubbelde ten gevolge van de machinaties van de Vlamingen op de markt (458), zodat de Brugse magistraat in 1457 beloofde een strenger toezicht op de „eeninghe van den alune of andere coopmanscepe” te houden (459). In hetzelfde jaar zijn het echter Jacob de Vos en zijn partners, die de lading van de „Doria” nl. 25 à 2600 carica aluin of \pm 450.000 kgr kopen aan Battista de Marinis, Paolo Giustiniani en C^{1e} (460). Wanneer na de mislukte samenzwering tegen Lorenzo de Medici te Florentië in 1478, paus Sixtus IV zijn overeenkomst met de Pazzi C^{1e} betreffende de verkoop van aluin ver-

(455) A. Braancamp-Freire, *Noticias...*, blz. 136.

(456) SAB, *Civ. Sent.*, in-f°, 1453-60, f° 60 v°- 62 r°, 90 v° - 91 v°. Er bestond een overeenkomst Van Aartrijke - Machado enerzijds en Van Aartrijke-Van Nieuwenhove e.a. anderzijds (*Ibidem*, f° 64 r°).

(457) *Ibid.*, reg. *Snaggaert*, f° 83 v° - 86 v° : partners zijn, mer Anselm Adorno, Zeger de Smet, Colard Dault, Jacob de Witte, Roegier van de Weghe e.a.

(458) L. Liagre, *Le commerce de l'alun en Flandre au Moyen-Age*, in *Le Moyen-Age*, jg. 1955, blz. 193.

(459) W. Stein, *Hansisches Urkundenbuch*, dl 8, blz. 346 n° 526 art. 10 (Halle-Leipzig, 11 dln).

(460) SAB, *Civ. Sent. in-f°*, 1453-60, f° 172 v°. Een „kerke” was ongeveer 400 Brugse ponden of \pm 175 kgr (R. De Roover, *The Medici Bank...*, blz. 43; SAB, reg. *Procurat.*, 1485-86, f° 47 v° : „chascune quercque assavoir quatre cens livres pois de Bruges”).

breekt, en een nieuw pakt sluit met de Genuese firma Domenico Centurioni en Giovanni Doria (461), dan beproeft Agostino Doria te Brugge beslag te leggen op het aluin geïmporteerd door de Venetiaanse vloot en nog gekonsigneerd aan Pierantonio Bandini (462), vertegenwoordiger van de Pazzi te Brugge. Het resultaat is negatief, gezien het aluin reeds vóór de inbeslagname verkocht was aan Anselm Sersanders (463). Nog in 1496 moet Filips de Schone maatregelen treffen tegen concentratie in de aluinhandel (464).

Wat het geval is voor aluin en zuidervruchten, heeft ook in andere sectoren van de handel plaats gevonden. Hoe kan men anders verklaren dat een groep Bruggelingen duizend pond zijde van Messina kochten aan Angelo Faragoni, koopman van Messina, voor 462 lb. 10 s. gr. (465) ?

Met een dergelijke stock in handen waren deze Bruggelingen in staat de lokale en buitenlandse markten te bevoorraden, terwijl zij door verkoop „ uut eender hand ” of door een vooraf vastgestelde minimumprijs

(461) C. Singer, *The earliest chemical industry. An essay in the Historical Relations of Economics and Technology illustrated from the Alum Trade*, blz. 152-3 (Londen, 1948); R. De Roover, *The Medici Bank...*, blz. 51; J. Delumeau, *L'Alun de Rome, XVe - XIXe siècle*, blz. 36 (Paris, 1962).

(462) Over Pierantonio Bandini-Baroncelli, zie R. De Roover, *The Medici Bank*, blz. 25-26, 64 noot 107.

(463) SAB, *Memoriaal van den Camere 1478*, f° 8 r°, 10 v°, 12 r°-v°.

(464) *Ibid.*, *Hallegeboden, 1490-99*, f° 229 v° - 230 v° : „...il soit venu à nostre cognoissance que le dit alun se haulce chascun jour à la volenté des marchans, qui les ont en main...” (2 april 1496).

(465) ARB, *Gr. Raad Mechelen, reg. 796*, f° 185 r°-v° : schuld-bekentenis gedateerd 6 nov. 1479 en getekend door de belanghebbenden : ridder Cornelis van Bonem, Cornelis Joris fs Jacob, Jan van Stavele, Willem van Halewijn, Clais Fierins, Jacob van Meetkerke, Winnoc Knibbe.

de prijzen wisten te beheersen (466). Het is duidelijk dat zich te Brugge een kapitaalkrachtige laag der bevolking had afgestemd op een groothandel in een bonte verscheidenheid van goederen, waarvan zij voor de distributie instonden (467). Meestal in tijden met ongunstige conjunctuur vormden deze groothandelaars kartels voor de aankoop van een grote hoeveelheid ten einde de marktprijs op peil te houden (468). In normale omstandigheden verrichten zij hun aankopen afzonderlijk of in associatie met enkele anderen (469). Het feit dat de kartels meer aanleiding geven tot moeilijkheden en dat een verhandeling van grotere hoeveelheden ermee gepaard gaat, brengt deze handelsvorm meer in vedette en doet het belang van deze groothandelaars in normale omstandigheden minder tot hun recht komen. Hun aanwezigheid is nochtans een zeker-

(466) SAB, *reg. Snaggaert*, f° 83 v° - 84 v°: Roegier van de Weghe als lid van het kartel opgericht om het fruit van Valencia en Algarvië aan te kopen in 1466 weigerde zijn aandeel in het verlies van 561,5 koppels rozijnen, die bedorven waren, te erkennen. Hij had immers tijdig gevraagd zelf het resterende deel van het fruit over te nemen. Voor de magistraat wordt hij in het ongelijk gesteld „want bij den ghemeenen gheselscepe in coopmanscepen van den voors. frueyte ghesloten hadde gheweest de voors. 561,5 coppelen niet te deelene, maer uut eender hand te vercoopene”. Jacob Despars handelt op dezelfde manier in 1497 bij de verkoop van melasse en suiker. In het prijskartel Hendrik Nieulant-Joos de Roo-Jacob Despars worden 418 pijpen melasse samengebracht „de welke sullen ute eender hand ghevendt worden en de elc sal strijken in zijn avenant van dat hij ghebrocht heeft soldo pour livra... en de wij hebben deze syropen ghestelt up VIII lb. gr. tvat”; hetzelfde voor de suiker (*R.D.*, f° 113 v° - 114 r°).

(467) Over een dergelijke groothandel in produkten bestemd voor verdeling, zie de studie van S. Thrupp, *The grocers of London. A study of distributive trade*, in *Studies in English trade in the fifteenth century*, blz. 247-292.

(468) Over het oprichten van kartels in een ongunstige conjunctuur, cfr het artikel van E. J. Mestmaecker, *Kartell*, in *Staatslexikon*, dl 4, kol. 839-840 (Freiburg, 1957-63, 8 dln).

(469) In maart 1484 kochten 18 Brugse poorters 1628 „quartrons” vijgen en rozijnen uit een Portugees schip te Sluis (SAB, *rek. 1483-84*, f° 40 v° - 41 r°).

heid, getuige hiervan de ivoorhandel met Parijs als afzetgebied (470). Men begrijpt dan ook onmiddellijk het belang van Brugge als invoerhaven voor de buitenlandse kooplieden en de reden waarom de Venetiaanse (471), Florentijnse (472) en Genuese vloten (473) op Brugge gericht waren zelfs met de wetenschap dat hun retoerlading uit Vlaanderen ongeveer nihil zou zijn (474). Voor de Brugse koopman daarentegen stond Vlaanderen en het ganse West-Europese hinterland open. Naast het centrum Brugge was er Bergen-op-Zoom en vooral Antwerpen, waar de cliënten — Duitsers, Engelsen, Hollanders, Fransen — de goederen zouden afnemen (475).

Met deze achtergrond krijgt het bestaan van de C^{1e}

(470) E. I. Strubbe, *Aantekeningen over de ivoorhandel...*, *Bijdr. Gesch. Nederl.*, 1953, blz. 229-230.

(471) Voor de regelmatigheid van de Venetiaanse galeivaart naar Sluis, zie de kaart bij A. Tenenti-C. Vivanti, *Le film d'un grand système de navigation : les galères vénitiennes, XIVe-XVIIe siècles*, in *Ann. Econ. Soc. Civ.*, jg. 16, 1961, blz. 83-86.

(472) Brugge was het eindpunt van de Florentijnse vloot. De kredieten verkregen door de verkoop van de geïmporteerde waren werden o.m. gebruikt om hun aankopen in Engeland te financieren en tevens de nadelige handelsbalans van Florentië met Spanje aan te zuiveren (W. B. Watson, *The structure of the Florentine galley trade with Flanders and England in the fifteenth century*, in *Belg. Tijds. v. Filologie en Gesch.*, 1962, blz. 324-326).

(473) J. Heers, *Gênes au XVe siècle...*, blz. 410-415.

(474) Over de nadelige handelsbalans van Vlaanderen met Italië, zie R. De Roover, *La balance commerciale entre les Pays-Bas et l'Italie au XVe siècle*, in *Belg. Tijds. Filol. Gesch.*, dl 37, 1959, blz. 374-386.

(475) Tot eenzelfde besluit nl. Brugge als een internationaal distributiecentrum, kwam de heer J. Heers in zijn artikel, *Le Marché de Bruges au XVe siècle*, in *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, jg 17, 1963, blz. 389. Voor Brugge als verdelingscentrum van aluin, zie J. Delumeau, *L'Alun de Rome*, blz. 35. Over de aanwezigheid van Brugse handelaars op de markten van Antwerpen en Bergen-op-Zoom bestaat geen studie. Het artikel van C. J. F. Slootmans, *De Bergen op Zoomsche jaarmarkten en de bezoekers uit Zuid-Nederland*, in *Sint Geertruydsbronnen*, jg. 1935 is onvolledig in die zin dat hij hoofdzakelijk werkt met de Bergen-op-Zoomse bronnen. Uit het register Despars blijkt dat de Antwerpse Bamismarkt voor de suikerhandel veel be-

Despars meer zin. Zij is geen uitzonderlijk verschijnsel in het laat-middeleeuwse Brugge. Integendeel, zij past volledig in het kader van een stad, die steeds met het buitenland rechtstreekse betrekkingen, onderhevig aan de fluktuaties van de Europese economie, heeft onderhouden, binnen haar muren een groot aantal buitenlanders huisvestte en die zelf, dank zij een laag kapitaalcrachtige groothandelaars, werkzaam in de distributiesektor een bepaald percentage van de import kon afvoeren. Deze invoer werkte op haar beurt stimulerend op de stad, daar zij aanleiding gaf tot het oprichten van nevenindustriën (476), die voor de bewerking van de geïmporteerde waren instonden zoals het garbelleren van specerijen (477), het bewerken van

langrijker was dan de Brugse markt. Het belang van deze markt voor de suiker wordt ten andere bevestigd door de uitgave van de Antwerpse Certificatieboeken, waar suiker en melasse de vijfde plaats bekleden in de uitvoer (R. Doehaerd, *Etudes Anversoises*, dl 1, blz. 60-61). Men moet er echter bijvoegen dat het definitief verval van de Brugse markt ingezet wordt in de twee laatste decennia van de 15e eeuw (J. Marechal, *Le départ des marchands...*, in *Hand. Soc. Emul.*, 1951, blz. 28-29). Het is tekenend dat ook de Ravensburgse firma Brugge voor Antwerpen verlaat tussen 1480 en 1500 (A. Schulte, *Geschichte der grossen...*, dl 1, blz. 413).

(476) Wordt hiermede niet nogmaals het „internationaal” karakter van Brugge beklemtoond? (zie Cl. Bauer, *Unternehmung und Unternehmungsformen...*, blz. 8-9).

(477) In 1464-5 sluit het Vrije een „financie” af met Jacob de Witte, bruggeling, en Lorenzo Bernardo, venetiaan, van 7 balen peper. Zij worden te Brugge gegarbelleerd (Brugge, Rijksarch., *fonds Vrije*, n° 200, f° 74 r°); in 1466-7 een „financie” van 13 baaltjes peper met Adolf van der Burch, en Matheus Herwaert van Keulen. Garbelleerders: Cornelis van Cuuc en gezellen (*Ibidem*, n° 202, f° 16 r°-v°, 88 v°). Over het garbelleren te Brugge, zie nog J. Claeys, *De Garbouleermeester te Brugge*, in *Biekorf*, 1952, blz. 43-45.

(478) Er is een Brugse traditie, die de uitvinding van het diamantslijpen toeschrijft aan Louis van Berken in de tweede helft van de 15e eeuw (G. Dewalque, *Louis van Berken*, in *Biographie Nationale*, dl 2, kol. 247-9 (Brussel 1866-1944, 28 dln). Zekerheid hierover bestaat niet. In 1495 sterft echter te Brugge een Daniel de Kempe. In zijn inboedel wordt een diamant „muelne” en diamant „poeder” vermeld. Hij moet zelfs een

edelstenen (478), het zieden van aluin (479), het rafineren van suiker (480), het appreteren en verven van de produkten van de Vlaamse textielnijverheid (481). De gunstige conjunktuur in het laatste kwart van de 15e eeuw heeft deze belangstelling nog doen toenemen.

Dat Despars Portugal als objekt nam is te danken aan de ontplooiing van deze natie tot de voornaamste suikerproducent van Europa en tot een sterke afnemer van Vlaamse industriegoederen, dank zij haar toenemende koloniale handel. Dat zijn organisatie nog tot de Middeleeuwen behoort, vindt zijn oorsprong in het feit dat een traditie, die reikte van Brugge tot Reval, haar rechten behield niet alleen uit konservatieve overwegingen, maar omdat deze vorm in alle opzichten voldeed voor zijn betrekkingen met Portugal; de Brugse handelswereld bood immers gelegenheid genoeg om naar nieuwere vormen over te schakelen. Tenslotte, op het

belangrijke handel in edelgesteenten gevoerd hebben. Hij bewerkte de stenen en reëxporteerde ze naar Spanje langs zijn schoonbroeder Pauwels Heyns van Brugge (SAB, *Wezenboek St. Janszestendeel*, 1484-1510, f° 171 r° - 172 v°). Vermeldingen van Brugse diamantslijpers zijn legio (Ibid., *Wezenboek St. Niklaaszestendeel*, 1467-90, f° 1 r° - 2 v°, 33 r°, 122 r°; L. Gilliodts-Van Severen, *Mémoriaux de Bruges*, dl 1, blz. 36-37 n° 26 (Brugge, 1913-20, 2 dln. Essais d'Archéologie Brugeoise, n° 3).

(479) Kontrakt tussen Filippo Pinelli en Andries de la Costa voor 837 carica „allun te reedene en de te ziedene in rootse” in 1495 (SAB, *reg. Snaggaert*, f° 285 r° - 287 v°)

(480) De eerste raffinaderijen te Antwerpen dateren volgens de heer Deerr uit de aanvang van de 16e eeuw (N. Deerr, *The history of sugar...*, dl 2, blz. 453). Reeds in 1490 wordt te Brugge een „Donaes, die sukersiedere up de Buerse” vernoemd (N. Despaers, *Cronijcke...*, dl 4, blz. 489). Het is vermoedelijk Donaas van Gageldonc, een der meest vooraanstaande kruideniers van Jacob Despars. Met het verdrag van Damme in 1490 wordt hij te Brugge verbannen (*Ibidem*). Hij is in de laatste decennia van de 15e eeuw te Antwerpen aktief (Antwerpen, SA, *Certificatieboek 1490-94*, f° 96 v°, 102 v°, 110 v°).

(481) Zie bv. de keure van de ververs van 27 november 1460 in *Collection des Keuren ou Statuts de tous les Métiers de Bruges*, blz. 107 (Gent, 1842. Uitg. van de Soc. Emul. Brugge).

lokale plan past Despars zich aan aan de omstandigheden, waarbij hij putte uit de talrijke associatievarianten zoals participatie met ambachtslieden, prijskartels e.a. om zijn handel tot een goed einde te brengen.

O. MUS

Jaar	Beschrijving	Bedrag	Opmerkingen
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

BIJLAGEN

I

Schepen gebruikt door de Cie Despars

Datum	Schip	Lading	Bemerkingen
1478 januari	Guillaume Picart	450 arroben suiker	R.D., f° 1 v°. In hetzelfde schip waren nog 50 arr. suiker toebehorende Hendrik van Wy.
1481 vóór oogst	Catheline de Groye	470 kisten suiker 42 pijpen melasse 11 pijpen 3 kart. olie 7 pijpen 1 kart. olie	R.D., f° 19 v°; eerste ontvangst van verkoop van deze goederen gedateerd 14 oogst 1481.
1481 " "	Jan Lelan	zuidervruchten	" "
1481 einde	Richard Richus	" asoye " wijn ?	R.D., f° 28 v°.
1482 begin	Alain Picart	" asoye " wijn ? " asoye " wijn ? melasse - olie ?	R.D., f° 33 r°. Vóór juli wordt hem 9 lb. gr. betaald.
1482 ?	Guillaume Picart	361 kisten suiker 21 kisten poer 619 kisten suiker	R.D., f° 37 r°. Einde 1482 wordt hem 28 lb. gr. betaald.
1483 oogst-sept.	Charlemeine		R.D., f° 44 v°. Verkoop Bamismarkt 1483.
1484 midden	Morietta		R.D., f° 59 r°. Martin Sanchez Morietta wordt betaald rond juni-juli (R.D., f° 52 r° - 53 r°).

1484 einde	Michel de Savalaga	102 kisten suiker 5 kisten panela 12 pijpen melasse suiker	R.D., f° 56 v°. Verkoop Bergenmarkt 1484. De schipper verkocht 1 kist suiker in Galicië (Ibid., f° 80 v°).
1485 begin	Jehan Lahem		R.D., f° 58 r°. Schipper krijgt 10 lb. gr. op 15 maart 1485.
1485 begin	Gorzijca	suiker - wede - melasse	Wordt voor het eerst vernoemd midden 1485 (R.D., f° 66 v°). De verkoop van de wede aangevoerd op de Gorzijca (Ibid., f° 69 v°) begint reeds in maart '85 (Ibid., f° 61 v°).
1486 begin (?)	Renteria	o.m. melasse	R.D., f° 66 v°.
1486 "	Morietta	85 kisten suiker - melasse	R.D., f° 66 v°. Aantal kisten vermeld (Ibid., f° 76 v°). Verkoop van melasse begint na okt. '85. Gezien het sluiten van Zwin tot einde 1485, stellen wij aankomst begin 1486.
1486 vóór oogst	Martin Ochoa	suiker	R.D., f° 83 v°. Schipper krijgt 130 cruzados (Ibid., f° 87 r°). H. Nieulant had 20 kisten op dit schip (Ibid., f° 86 v°).
1486 "	Jehan Lahem	suiker	R.D., f° 84 v°.
1487 begin	Furtada	suiker - olie	Voor de olie (R.D., f° 88 v°); voor suiker (Ibid., f° 87 v°).
1487 einde	Martin Ochoa van Ondorroa	391 kisten suiker : 25 kisten panela	R.D., f° 90 v°. Verkoop begint aanvang 1488.

1487 einde (?)	Martin de San Pedro	?	Verzekeringspremie van 10 lb. gr. betaald einde 1487 (R.D., f° 84 r°).
1488 begin	Johan de Goycochea	zuidervruchten?	R.D., f° 87 r° : krijgt 16 lb. 14 s. 8 d. gr.; Ibid., f° 93 r° : nog 18 lb. gr. in maart 1488.
1490 vóór juli	Lopo Fernandez	10 vaten olie	R.D., f° 98 r°.
1490 einde	Henric Frijse	8 vaten 1 pijp olie	Ibid., f° 101 v°.
1490 november	Joao Rey van Porto	88 kisten suiker	R.D., f° 101 v°, 102 v°.
1490 ?	Fernando Dalboquerque	370 kisten suiker	R.D., f° 104 v°.
1491 ?	Lopo de Salsar	64 kisten suiker	Verzekerd voor een waarde van 80 lb. gr. (R.D., f° 104 v°). Voor de melasse (Ibid., f° 103 v°).
1492 oogst	Somaye	29 pijpen melasse (?)	R.D., f° 106 v°.
1492 "	Martin de Plaisenche	41 kisten suiker	" "
1492 november	Jan Sanchez	42 pijpen melasse	R.D., f° 108 v°. Verzekerd voor een waarde van 1938 1/3 gulden (Ibid. f° 106 r°).
1493 20 februari	Jan de Verram	171 kisten suiker	R.D., f° 109 v°.
		20 pijpen melasse	
		113 kisten suiker	
		22 pijpen melasse	
		1.617,5 „ coppen ” vijgen	
		595 „ quartronen dode ”	

1493 oogst	Jehan Martin de Gassanda	179 kisten suiker 40 pijpen melasse	Ibid., f° 111 v°.
1494 ?	Martin de Landio	640 arroben suiker 56 pijpen melasse	Ibid., f° 112 v°.
1497 ?	Michiel Charlemeine	160 kisten suiker 140 pijpen melasse	Ibid., f° 113 v°.
1497 ?	Jaques Rozeit	143 kisten suiker 109 pijpen melasse	"
1498 15 februari	Andre Pirz	9 pijpen 2 kart. olie	R.D., f° 127 v°.
1498 vóór 15 mei	Piere Monhe op schip Sancta Marta	5 vaten olie	Ibid., f° 127 r°.
1498 november	Adriaen Pierz	suiker	Ibid., f° 128 v°.
1498 ?	Luis Fernandes	29 pijpen melasse	Ibid., f° 128 v°.
1499 december	?	60 pijpen olie	Ibid., f° 130 v°.

II

Rekening Jacob Despars — Dieric Brassart
1491-1492

Brugge, Stadsarchief, register Despars f° 104 v° - 106 r°.

DEBET

+ Jhesus Maria 1491.

(f° 104 v°)

Item Thirion Brassart, dienare van mestre Loupez es sculdich voor acht vaten 1 pipe olie die hij voor mi ontfanghen heeft upden hule van Henric Frijse, die hij vercocht heeft te weten de drie vaten te 13 l. gr. vvat, comt	39 l. gr.
Noch voor vijf vaten 1 pipe bij hem vercocht te 14 l. gr. vvat comen mits dat mits dat hem ofghetrocken was voor lakinghe 89 stopen	73 l. 10 s. 9 d.
<hr/>	
Dus (1) debet Thirion voor de vente van 17 pipen olie net somme	112 l. 10 s. 9 d.
Item noch voor 64 kisten zucker ontfanghen op tscip van Fernan Dalbokerque ut patet f° 103	99 l. 8 s. 1/4
Noch voor 6 kisten bij hem vercocht f° 103	10 l. 11 s.
Noch voor 6 kisten bij hem vercocht f° 102	14 l. 9 s. 8
Item vor bij hem ontfanghen van Henric Fustemburch f° 103 somme	145 l. 7 s. 3 d.
Item vor 2 kisten zucker bij hem vercocht f° 103	3 l. 10 s.
Item vor 3 kisten bij hem vercocht Luis Carnin f° 103	4 l. 12 s. gr.
Item vor 100 kisten sucker bij hem vercocht coopliden van Durdrecht somme	183 l. 12 s. 4 d. 1/2
Item voor dat hij vor mi ontfanghen heeft van Jacop Bast als vooren f° 104	100 (2)
Item vor 3 pipen syrops bij hem vercocht	

(1) In de marge: „la somma”.

(2) Deze post is onvolledig daar de schrijver plots opmerkte dat hij de vorige gekopieerd had.

Robinet als vooren f° 104	6 l. 6 s. gr.
Item (3) vor hem gheleent 1 sustre in Betanie	4 s. gr.
Item noch van Francisco de Airo bij eene wisselbrief hem ghesonden van Jacotin Lombart	22 l. 1 s. 9 d.
Item noch heeft hij voor mij ontfanghen par Govaert Stertkin	140 l. 3 s. gr.
Item voor mi ontfanghen bij Jacop Bast in 120 noblen die hij voor mi dede betalen te Lunnen, comt	42 l. gr.
Item noch scrijft mi Jacop Bast dat hij Thirion betaelt heeft in sterke ghelde	20 l. gr.
Item noch vor mi ontfanghen van idem inden gulden te 4 s.	24 l. gr.
Item noch voor 3 vaten syrops bij hem vercocht in Octobre te 4 l. tvat comen	12 l. gr.
Item noch voor 3 vaten syrops vercocht voor	10 l. 4 s. gr.
Item voor twelc hij in comtant ontfanghen heeft vor mijn part vande fruite, comt	26 l. 10 s. 10 d.
Dit (1) was oec gelt den Sint Andries te 4 s. gr.	
Sommarum :	977 l. 10 s. 7 d. gr.

† Jhesus Maria 1492

(f° 105 v°)

Item 29 in Julet Thirion Brassart es sculdich voor de veranderinghe van een zijn andre rekeninghe f° 105	41 l. 18 s. 9 d.
Item voor dat hij ghemact heeft van 13 pijpen ende 3/4 syrops als vooren f° 104	24 l. 18 s. gr.
Item voor dat hij ontfanghen heeft van Jacop Bast	10 l. 19 s. 10 d.
Item noch van idem voor mi ontfanghen	10 l. gr.
Item van Benigno de Cassino doen up rekeninghe van Jan Despars up zijn assuranche	22 l. 4 s. 6 d.
Item voor dat hij ontfanghen heeft van een vat syroops, welc hij vercocht nu inde Bamesmaerct	4 l. 15 s. gr.
Item noch vor 16 kisten zuckers die hij van	

(3) In de marge : „580 - 11 - 0 4/3”.

(1) In de marge : „977 - 10 - 7 - 18 miten”.

mi hadde inde voors. maerct ut patet in dander f° 107 somme	40 l. 7 s. 6 d.
Item noch voor dat hij voor mi ontfanghen heeft vanden Hosterlinghen van mijn fruit	124 l. 4 s. 7 d.
Sommarum :	279 l. 8 s. 2 d. gr.

† Jhesus 1492 20 Octobris
Thirion Brassart es sculdich voor de veranderinghe van dese zijne andre rekeninghe 23 l. 15 s. 8 d.

KREDIET

(f° 105 r°)

† Jhesus Maria 1491	
Item ontfanghen van Thrion Brassart ende eerst bij diverschen oncosten ghedaen up zucker ende olie, zo hij mij overghegheven heeft, comen ter somme	26 l. 1 d. 1/2
Item vor dat hij mij comtant gaf als hij hier te Brugge was somme	30 l. gr.
Item vor dat mi Fransois van Hee vor hem heft betaelt	10 l. gr.
Item vor dat hij vor mi betaelt heeft Loys Carnin	7 l. gr.
Item vor dat hij voor mi betaelt heeft Cornelis de Altovity voor een wissel met hem ghemaect	97 l. 8 s. 9 d.
Item vor dat mi Gillis van Vlaminport voor hem betaelt heeft ten 3 stonden, comt als	13 l. 7 s.
Item vor dat hij vor mi betaelt heeft den clerc vanden tresorier des guerres, die ic leende Lyon Spindle, somme	16 l. 13 s. 4 d.
Item vor dat hij voor mi betaelt heeft meestre Willem Sanders, die mi hier betaelt Lenart Urbaen	3 l. gr.
Item den lesten van april vor dat hij mi dede hier betalen bij Jan Dancheelnense	6 l. gr.
Item vor dat ic hem tAndwarpe dede betalen Estevans Godinho ende die mi Jos Damoudre hier betaelt heft	30 l. gr.
Item vor dat ic hem dede betaelen Loys Carnin vor dat mij Willem Pilsen hier vor hem betaelt heeft	5 l. gr.

Item vor dat ic hem de betalen Jehan Bertram Haghe	5 l. gr.
Item vor dat hij mi hier dede betaelen bij Pierkin Michiels	12 l. gr.
Item vor dat hij daer voor mi betaelt heeft Willems	2 l. 2 s. gr.
Item vor 50 rins guldenen mi ghezonden bij Pierkin van Stavele, dienare van de vidua Leins	8 l. 15 s. gr.
Item vor dat ic hem dede betalen Jehan de Sudaen over Guilame Canjet	18 l. 6 s. 8 d.
Item vor diversche naglen, die ic hem hebe ghedaen copen	1 l. 3 s. 1 d.
Item vor dat hij mij ghezonden heeft in gelde bij Pierkin Michiels scil. 150 rins guldenen te 21 st. ende 50 postulaten te 11 st., comt als	30 l. 16 s. 8 d.
Item noch vor dat hij mi ghezonden heft bij Cornelkin Breydel sc. 7 bretansche, 2 savoysche cronen ende 1 houde, commen 3 - 14 - 10; 58 postulaten te 22 gr.; 25 rins guldenen te 21 st., comt al tsamen	13 l. 8 s. 8 d.
Item vor dat ic hem daer dede betalen Anthonio de Valle over 1 wissel hier ghemact met Piero Lopez up Portugal	68 l. 3 s. 8 1/2
Item vor dat ic hem dede betalen Jan Joos over selvere dat ic hier hadde van Thomas Boonin	13 l. 15 s.
Item vor dat ic hier vor hem ontfanghen van Jacotin Alart	2 l. 6 s.
Item vor dat ic hier ontfanghen hebbe van Quintin du Puis	2 l. gr.
Item vor dat ic hier ontfanghen hebbe van Pietre inde Ramout bij een lettre van Govart Stertkin	16 l. 13 s. 4 d.
Item vor dat ic hem daer hebbe ghedaen betalen Loys du Forest, copman van Rijsele	23 l. gr.
Item vor dat hij mij hier heft ghedaen betalen bij lettren van Jehan de Sudaeno	15 l. gr.
Item voor dat hij mi ghezonden heeft bij Pierken messagier scil. in goude	24 l. 18 s. 10 d.
Item voor 716 ellen tapijtserie te 7,5 delle; noch voor 246 ellen te 8 gr. delle; noch 1	

dosyne mantels te 3 s. 6 d. tstic; noch vor 20 ellen canevels, van packen, voeren, comt als 2 packen	33 l. 5 s. 1 d.
Item vor dat ic hem daer hebbe doen be- taelen Cornelkin Breydel, die ic hier vor hem ontfinc	14 s. 10 d.
Item vor dat ic hem daer hebbe ghedaen be- talen Jan Cole, bij mijn lettren mi hier weder betaelt par Pieter Michiels	10 l. gr.
Item vor dat ic hem hebbe ghedaen betalen Fernande Daquilies pour Johan de Contreres over Pasquier Piquet	10 l. gr.
Item vor dat hij mi hier heft ghedaen beta- len bij Rodrigo de Samtander	21 l. 5 s. gr.
Item vor dat ic hier net ghemact hebbe van 26 tackeren leers, die hij mi thuis zondt	12 l. 19 s. 4 d.
Item noch voor dat ic ontfanghen hebbe van Robinet, dienare van Jacop Bonnet, van 3 pipen sirops	6 l. 6 s. gr.
Item (1) noch in diversche oncosten, die hij voor mi verleit heeft alst blicht bij desen pampieren dragen	21 l. 17 s. 4 d.
Item noch ontfanghen van Vincent Pelerin bij eene lettre, die hij mij sand van Cornelio Daltoviti	12 l. gr.
Item noch ontfanghen bij eene mijn cedule die ic hem dede betalen Benedicte Pelerin daer vooren ic hier ontfinc van Vincent Pelerin, somme	15 l. gr.
	(totaal) 645 - 5 - 8

† Jhesus 91 — 23 Novembre. (2)

Item ontfanghen van Thirion, die hij mi hier heeft gedaen betalen bij Pietren inde Munte	20 l. 11 s. 8 d.
Item noch ben ic Thirion vor dat ic hem hebbe ghedaen betalen Franc van Muers bij mijn lettre vor dat ic hier ontfanghen hebbe van Pieter Kop inde Munte 120 utre gul- denen	20 l. gr.

(1) In de marge, doorstreept : „618 - 5 - 8”.

(2) Dit deel van de kredietrekening komt voor onderaan
f° 104 v°.

Item voor mi betaelt Daniel de Bienivre voor 15 andriesen te 3 s. 8 d. stic ende 9 rins guldenen te 3 s. 6 d. tstic.	4 l. 6 s. 6 d. gr.
Item voor 80 l. versekert up Lopo de Salsar	10 l. 16 s. gr.
Item voor 120 noblen ghedaen betalen Jacotin te London bij Jerome Friscobaldy zijn ontfanghen van Jacop Bast	42 l. gr.
Item voor 60 noblen, die hij betaelt heeft voor Jacotin Fernando Lopez te 7 s. 4,5 d. de noble comt	22 l. 2 s. 6 d.
Item pour 400 nobles quil a fet payer a Jacotin par Jerome Friscobaldy a 7 s. 4,5 d. noble	147 l. 10 s. gr.
Item noch vor dat hij scrijft dat verloren es an tgelt, mits dat starck gelt moet zijn omme de wissele te makene schrijft met 1 l. ten hondert van cortage, comt tsamen	12 l. 19 s. 6 d.
Item ontfanghen van Joos Damoudere te 4 s. de gulden	6 l. gr.
Item noch ontfanghen van Lopo Estevins in vierysers te 4 gr. tstic	4 l. gr.
Item vor ghepassert in zijn andere reke- ninghe f° 105	41 l. 18 s. 9 d.
Sommarum :	977 l. 10 s. 7 d. gr.

† Jhesus Maria 1492

(f° 106 r°)

Ontfanghen voor Thirion in Pero Reffini	12 l. gr.
Noch van Piere Michiels over Jan Humlot	6 l. gr.
Noch ontfanghen van Fransois van Hee	4 l. 12 s.
Noch voor een protest ghedaen up Jan Antan	2 s. gr.
Noch voor de vrecht van 3 fardelen, die Donaes Ageltant in Zeeland voerde	1 l. 10 s. gr.
Noch om de selve fardelen te voeren ter Vere	3 s. 4 d.
Noch om 2 lettren van affretamento eene van Jan Sanches ende dandre om tfruit scip	7 s. 10 d.
Noch omme een loge daer de syropen in ghelegghen hebben scil. de leste	1 l. 6 s. 8 d.
Noch om diversche brieven ghecomen van Portugal	2 s. gr.

Item omme de versekeringhe van 1938 een tiers gouden guldenen up Jan Sanches te 13 1/2 mette makelardie, comt	52 l. 5 s. gr.
Item noch voor vrecht, avelies, 20sten penninc van 215 kisten ende 62 pijpen syroops, die Loys met hem brochte hoest a° 92, daer of dat mi Thirion de rekeninghe in tparticulier ghegheven heeft, comt als	128 l. 1 s. 2 d.
Noch voor een loge, daer de sucre ende de 20 pipen syroops in lagen	18 s. gr.
Item noch voor sack wulle, die ic hier vercochte ende daer of tgelt ontfinc	14 l. 19 s. 9 d.
Item noch voor 27 viertalen corne die ic t Andwarpe ontfinc te 5 s. 8 d. viertaal	7 l. 13 s. gr.
Item (1) hem toegeleit voor zin moyte	10 l. gr.
Item voor vrecht, van loge huere ende cranegelt van de siropen, die ter Vere lagen	4 l. 2 s. 1 d.
Item noch voor diversche brieven, die hij ghesonden heeft ende oec ontfanghen van Londen ende Lixbona	18 s. gr.
Item omme 2 protesten ghedaen segens Henric Nieulants wijf ende seghens Jan Anthan	8 s. gr.
Item om 2 carteele wijns ende 3 top rozijns	3 l. 11 s. gr.
Item mi gheleent om de assurance van Jan Despars ende 10 s. om een confiscatie	6 l. 12 s. 8 d.
Item voor dat mi Thirion noch sculdich blijft zijn verandert in deze zijne rekeninghe	23 l. 15 s. 8 d.
Sommarum :	279 l. 8 s. 2 d. gr.

(1) In de marge : „Nota”.